

І. Грабовська
Л. Кобелянська

LADIES FIRST:

ФЕНОМЕН ЖІНОЧОГО
ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРСТВА В УКРАЇНІ

Грабовська І., Кобелянська Л.

Ladies first:

**Феномен жіночого політичного
лідерства в Україні**

Київ – 2007

Грабовська І., Кобелянська Л. Ladies first: Феномен жіночого політичного лідерства в Україні. – К.: К.І.С., 2007. — 144 с.

ISBN 978-966-7048-83-9

Книга присвячена дослідженню феномену жіночого політичного лідерства в Україні. Автори поєднали роздуми сучасних українських жінок-політиків, тих, хто намагався стати політичними діячами, та аналітичні розвідки з проблем політичного лідерства, створивши таким чином оригінальне дослідження майже не вивченого феномену жіночого політичного лідерства в Україні.

Дане видання підготовлено в рамках проекту «Жінки і влада», який впроваджено Всеукраїнською громадською організацією «Ліга жінок-виборців України „50/50”» за фінансової підтримки Глобального Жіночого Фонду.

Для широкого кола читачів.

Редактор: Ірина Грабовська

Підписано до друку 8.10.2007. Формат 60 ×84 1/16.

Папір офсетний. Друк офсетний.

Умов. друк. арк. 8,37.

Видавництво «К.І.С.»

04080 Київ–80, а/с І, тел. (044) 462 52 69,

<http://books.dovidka.com.ua>

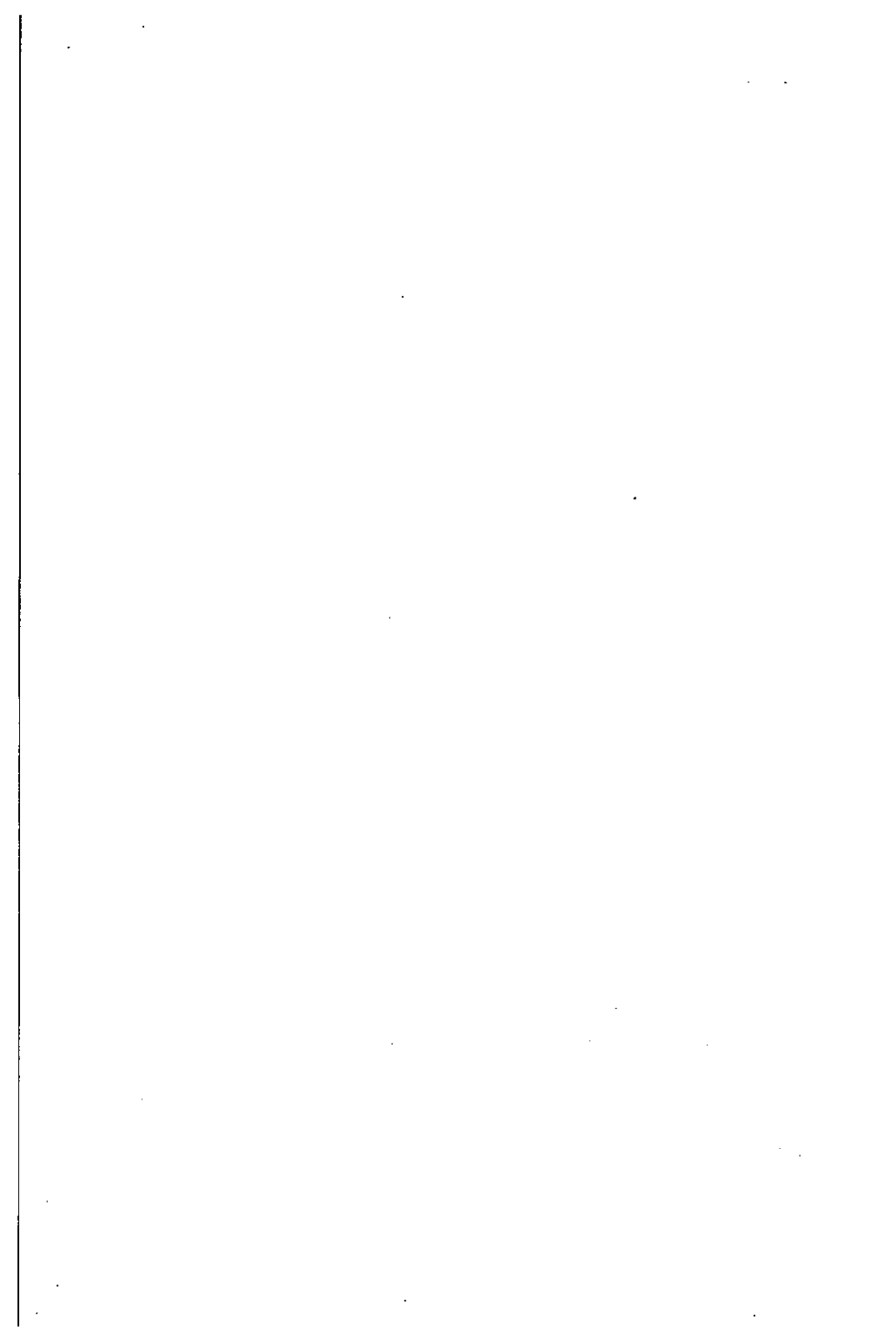
ISBN 978-966-7048-83-9

© Грабовська І., Кобелянська Л.

© Дизайн, макет, «К.І.С.», 2007

Зміст

Чи будуть жінки керувати світом? (Вступне слово).....	5
Розділ I: Із перших вуст (Жіноче політичне лідерство в Україні очима жінок-політиків)	8
1.1. «Рівність не забезпечують – її виборюють!»	8
1.2. «Ментальність українського суспільства – це жінка-лідер»	17
1.3. «У нас є жіночий інтелектуальний потенціал в державі, треба тільки його правильно використати»	24
1.4. «Жінка-політик в Україні має бути „двожилна“»	34
1.5. «Там, де немає гендерного балансу, лідер приречений...»	40
1.6. «Я прихильниця паритетності у всьому».....	50
1.7. «Я сьогодні бачу на політичній арені із дієвих жінок тільки двох харизматичних лідерів: Вітренко і Тимошенко. Але...»	53
1.8. «Головне – робити те, що може людина зробити за рахунок свого інтелекту, професійності, своєї позиції, принциповості, моральності»	63
1.9. «Я вірю і своєю працею доводжу, що ми, жінки, не поступаємося чоловікам мудрістю, вміннями, можемо все робити на рівні, а іноді і краще».....	68
1.10. «Виборювання квоти є поки що єдиним шляхом збільшення представництва жінок у владних структурах»	74
1.11. «Вірю в Вас і в себе. Бажаю всім добра!»	86
Розділ II: Юлія Тимошенко – «дзеркало» жіночого політичного лідерства в Україні?	92
Розділ III: Жіноче політичне лідерство очима аналітиків.....	112
Все ще попереду! (Замість епілогу).....	134

Чи будуть жінки керувати світом? (Вступне слово)

Запитання, яке дуже часто звучить сьогодні у різноманітних виданнях. Але, неважко помітити, що серйозно і відкрито воно ставиться у зарубіжній пресі, в основному, західноєвропейській та північноамериканській. Що ж стосується України, треба зізнатись чесно, подібна проблема обговорюється, як правило, не у контексті наших реалій. І звучить таке припущення для нас майже утопічно. Щоправда, є рідкісний виняток, коли його ставлять щодо однієї і то цілком визначеної жіночої постаті в українському політикумі – лідерки БЮТу Юлії Тимошенко.

Проте, це, можливо, відбувається ще й тому, що Україна всі свої 16 років незалежності прожила у якомусь межичасі, невизначеності майбутнього на довготривалу перспективу, «в очікуванні героя». Тобто у ситуації, яка у політичному плані виливається у відсутність перспективних програм державного поступу. «Невипадково досі ще жоден український політик не виступив із якоюсь програмою реформ країни, скажімо, на двадцять, на тридцять років, – аналізує ситуацію О. Забужко, – не просто в термінах „от я прийду до влади, нагодуємо голодних, узуємо розутих, дітям – морожене, бабе – цвіти, старикам – пенсії і т.д.“, а з якою-небудь програмою стратегічного розвитку країни на двадцять, тридцять років, куди ми йдемо, що ми будемо, так би мовити. Відсутність цього прогностичного мислення – це є результат того самого розриву зв'язку часів, коли ми живемо тільки тим, що зараз бачимо в телевізорі» (Прес-конференція Оксани Забужко: розкриваючи «Код Лесі Українки» // maidan.org.ua-25/04/2007).

Чи зможуть цю ситуацію якимось чином виправити українські жінки, якщо «масово» придуть у політику? Особливо, коли вони перестануть бути рідкісним явищем на найвищих щаблях владного Олімпу? У суспільному українському дискурсі артикулюється думка, що жінка просто призначена самою природою дбати про довготривале майбутнє – життя та благополуччя своїх дітей, онуків. Вона лише повинна спромогтися зробити цю реальність пріоритетом державної політики країни. За великим рахунком – це й справді так. Але Україні ще до втілення подібних гуманістичних проєктів у життя дуже далеко!

157 місце у світі по представництву жінок у вищих ешелонах влади – не той показник, який дозволив би сьогодні пов'язувати український прорив до цивілізованого світу із іменами жінок – політичних лідерок, попри те, що саме жінка Юлія Тимошенко основною метою своєї політичної сили назвала «Український прорив».

І все ж, вони, жінки політичні лідерки, є в Україні! На відміну від радянських часів, коли жінки відігравали суто декоративну роль у Верховній Раді УРСР, сьогодні можемо говорити про жіноче політичне лідерство в Україні як про певний феномен. Він потребує вивчення. «Схеми поведінки й особливостей мислення жінок, їхня суспільна активність можуть висвітлити важливі аспекти цілого суспільства. Хоча поки що неможливо та й зарано робити чіткі узагальнення щодо жіноцтва Східної Європи, все ж деякі подібності ролей, які вони відіграють у суспільстві, уже можна помітити, – розмірковує М. Богачевська-Хомяк. – В одному Ленін був правий – участь жінок вирішальна для успіху революції. Вона також вирішальна при впровадженні соціальних та політичних змін у суспільстві, що породжують упровадження демократичних інститутів.» (М. Богачевська-Хомяк. Жінки і розуміння Східної Європи// Гендерна перспектива. – К., 2004).

Дослідженню одного із «найкрасномовніших» проявів жіночої активності – жіночому політичному лідерству, вивченню його специфіки та «запрограмованості» чи винятковості присвячено книгу, яку Ви тримаєте в руках.

Дане видання підготовлено в рамках проекту «Жінка і влада», який впроваджено Всеукраїнською громадською організацією «Ліга жінок-виборців України „50/50”» за фінансової підтримки Глобального Жіночого Фонду. В рамках проведеного дослідження зібрані унікальні свідчення українських жінок-політиків і їх особисті оцінки феномену жіночого політичного лідерства. Причому, особиста політична кар'єра цих діячок склалась по-різному, що дає можливості аналізувати як можливості участі жінок у прийнятті політичних рішень на вищих щаблях влади, так і на місцевому рівні.

«Ladies first: Феномен жіночого політичного лідерства в Україні» – спроба спрогнозувати перспективи жіночого політичного лідерства на наших теренах. Хотілось би передбачити у цьому плані ситуацію, подібну до Швеції, Фінляндії, Норвегії, тобто, паритетний парламент і, відповідно, мати суспільство рівних можливостей для жінок та чо-

ловіків. Проте, на сьогодні для українців – це майже утопічна мрія. Але цей факт не є приводом «скласти руки». Як зазначила у одному з інтерв'ю, вміщених у цьому виданні, українська жінка-політик, «рівність не забезпечують – її виборюють!» З цією тезою важко не погодитись.

Між тим, перспективність та привнесення нових цінностей у політику пов'язують із приходом жінок на найвищі державні пости не лише аналітики з гендерної проблематики чи феміністки. Подібної думки дотримується і чимало діючих політиків у сучасному світі. Так, колишня посол Америки у Португалії Елізабет Беглі висловила свій захват від можливості того, що першою жінкою-президентом США може стати Гіларі Клінтон. Вона покінчить із ізоляцією епохи Буша. Хоча вона і дуже сильна жінка, проте вміє йти на компроміс, здатна до конструктивної дії. Це відбувається тому, – пояснює Елізабет Беглі свою позицію у інтерв'ю для «The Times», – що жінки звикли вирішувати багато завдань одночасно. «Ми постійно шукаємо гармонії, думаючи про наших чоловіків, роботу та про наших дітей».

Наше дослідження побудоване на аналізові ексклюзивних інтерв'ю відомих українських жінок-політиків, діячок, відомих на регіональному рівні, а також на аналітичних пошуках авторів книги, сформованих на підставі матеріалів української преси, наукових роботах вітчизняних авторів, соціологічних даних та експертних оцінках. Такий підхід до проблеми, на нашу думку, є не лише достатньо оригінальним, але і робить це дослідження цікавим як спеціалістам у галузі гендеристики, політичним діячам, так і широкому загалові. Інтерв'ю, включені до цієї книги, проведені у Києві, Львові, Рівному, Кіровоградській області Іриною Грабовською, Ларисою Кобелянською, Лесею Кириленко, Дариною Кульчицькою.

Запропоновані лідеркам запитання були зумисно майже однакові чи й однакові. Таким чином зроблено спробу виявити «найболючіші» точки жіночого політичного лідерства в Україні. Шляхом порівняння відповідей віднаходились найактуальніші всеукраїнські проблеми, «вимальовувалась» специфіка бачення реальних проблем країни діючими жінками-політиками, із перших вуст пропонувались варіанти вирішення непростих завдань державного будівництва.

Розділ I: Із перших вуст (Жіноче політичне лідерство в Україні очима жінок-політиків)

1.1. «Рівність не забезпечують – її виборюють!»

(Інтерв'ю з Оленою Бондаренко – головою підкомітету з питань гендерної політики Комітету з питань прав людини, національних меншин і міжнаціональних відносин ВРУ У скликання)

[Бондаренко Олена Федорівна – народилась 13 лютого 1955 р. Член Всеукраїнського об'єднання «Батьківщина». Освіта вища. Обиралась до ВРУ декількох скликань. До ВРУ V скликання – за списком Блоку Юлії Тимошенко. Голова підкомітету з питань гендерної політики]

– Шановна пані Олено, сьогодні Ви достатньо відомі в Україні як жінка-політик, людина, яка має авторитет досвідченого і виваженого лідера. А як все починалось? Політика – це доля, випадковість, мрія всього попереднього життя чи щось інше?

– Це доля, в якій є місце і випадкові теж. Це мрія всього життя, яку можна назвати – Мрія про Свободу.

Мої батьки – політв'язні, учасники повстання в'язнів Кенгіру, що про нього писав О.Солженіцин у «Архипелагу ГУЛаг». Мамині батьки, які мене виростили й виховали – українські селяни, мудрі, працелюбні, порядні, терплячі – як сама Україна. Я з юних літ багато знала того, що радянська влада приховувала від своїх громадян. Тому вступ до Української Гельсінської Спілки, потім – робота в Русі, й зокрема – незабутні шість років пліч-о-пліч із В'ячеславом Чорноволом у якості його заступниці – не були випадковими. Це шлях до внутрішньої свободи, бо лише вільна людина може будувати вільну країну. Це шлях до свободи свого народу, нації, це прагнення вибороти цю свободу.

– Чи важко бути жінкою-політиком в сучасній Україні?

– А чи легко бути жінкою? А політиком, незалежно від статі? Якщо людина йде в політику, маючи перед собою високу мету, вона повинна знати, що це дуже складний шлях. Якщо ж мета – досягнення якихось особистих цілей, – це зовсім інше.

І все ж таки жінкою-політиком насправду бути нелегко. В політиці немає джентльменів, які галантно пропускають даму поперед себе. Більше того, в українському політикумі надзвичайно живуче стереотипне бачення жінок як «допоміжної ланки», «обслуговуючого персоналу». (Гадаю, ніхто так не згуртував український чоловічий політикум, як постать Юлії Тимошенко, яка не вкладається в таке бачення, й тому для багатьох чоловіків-політиків є подразником, приводом почуватися слабкими поряд із сильною жінкою).

А додайте ще й домашні проблеми, коли рідний чоловік далеко не завжди готовий миритися з кар'єрою дружини, з її «нежіночою» роботою, переважно чоловічим оточенням, «недомашністю» тощо...

– На шляху до українського владного Олімпу чоловіки в сім'ї, суспільстві допомагали Вам чи навпаки? Можливо, вони дотримувались «нейтралітету»?

– Мені дуже поталанило. Своїм світобаченням я завдячую значною мірою дідові Олександрю Якимовичу, чие просте і мудре розуміння добра і зла, правди і кривди, волі й несвободи допомогло мені відбутись як особистості.

У мене був Учитель, якому я завдячую своїми кращими рисами як політик. Я говорю про В'ячеслава Чорновола. Ідейна несхитність, послідовність, безстрашність, безмежна любов до України, віра в людей, уміння відстоювати свою позицію – це те, чого вчилась я в цієї великої людини. Він, зрештою, ніколи не повчав мене – він просто був мені щоденним прикладом.

З чоловіком Дмитром ми – однодумці, інакше, мабуть, не змогли би бути разом. Навіть познайомилися в часи боротьби за незалежність, і наша родина – наочне втілення гасла «Схід і Захід – разом!»: Дмитро зі Львова, я – з Луганська.

В моєму житті були і є чоловіки-колеги, готові підтримати, порадити. Але чимало було трафунків, коли «на шляху до Олімпу» чоловіки демонстрували і «чоловічу» жорстокість, і «нечоловічі» підступність, інтриганство й заздрісність. А от нейтралітет – дуже рідко. Чоловікам небайдуже, коли поруч «іхньою» – принаймні, так вони вважають – справою займається жінка...

– А жінки із найближчого оточення Вас як політичного діяча підтримували, підтримують? Чи є порозуміння?

– Найближче, найрідніше «оточення» – донечка Оля. У листопаді їй виповниться 16 років. Це така рідна душа, це така готовність йти за мамою і з мамою скрізь!..

Моя мама, якій 80 років, досі дуже цікавиться політикою й дає поради, котрі часом видаються наївними, але ж вони – мамині!..

Маю добрих приятельок, які підтримують – і словом, і ділом, разом на Майдані мерзли. А ще маю чудових колежанок з «Батьківщини» на Житомирщині, за якою закріплена як депутат від БЮТ. Наталя Скавінська з Ружина, наприклад – тонкий політик, чудова поетеса, розумна, високо інтелектуальна людина. Зрештою, є в нинішньому парламенті жінки, яких я поважаю і з якими роблю спільну справу. І є наочний приклад справжньої Жінки-Політика – Юлія Тимошенко.

– Чим відрізняється жінка-політик від чоловіка-політика в Україні? Чи потрібна жінці в українському політикумі сьогодні харизма? Можливо, вона заважає саме жінці-політикови в реальному житті, породжуючи активний спротив як з боку чоловіків-політиків, так і в суспільстві?

– Образ української жінки-політика, власне, став вислідом найстійкішого ґендерного стереотипу: політика – суто чоловіча справа. Тому успішна жінка-політик – це «мужик у спідниці», в кращому випадку – «залізна леді», яка в усьому – аж до стилю поведінки й вербальної комунікації – має керуватися правилами так званої «мужекратії». Такий образ не є привабливим для виборця, але коли жінка намагається зламати ці рамки, демонструючи світові, що вона може бути і великим політиком, і водночас – чарівною, зі смаком вдягнуеною, жіночною – знову на неї вихлюпується невдоволення суспільства, заскоченого таким, відмінним від усталеного, образом. Найцікавіше, що жінка-політик нерідко – свідомо чи несвідомо – стає не лише жертвою такого штучно витвореного в суспільстві образу, а й сама бере участь у створенні свого образу за цим шаблоном. Що, зрештою, дає підстави супротивникам просування жінок у політиці аргументувати свій спротив несамостійністю, підпаданням під вплив, рольовою підпорядкованістю жінки, з чого випливає дуже зручний висновок: жінка в політиці апріорі може і має виконувати лише обслуговуючі функції. Але насправді жінка-політик може й повинна стати тим криголамом, який долає й подолає цю кригу стереотипності. І що більше вона харизматична, тим потужніший натиск криголаму, тим швидше

в суспільстві настануть зміни у ставленні до жінки-політика. Харизма потрібна політичному лідерові, як повітря. Незалежно від статі. Але харизматичний політик-жінка володіє просто дивовижною привабливою силою. Харизматичний політик – це той (чи та), кого люблять або ненавидять, до кого немає байдужості. Це той (чи та), за ким народ готовий йти. Це великий політик, особливо коли це – жінка.

– *Хто, на Вашу думку, із українських жінок-політиків є харизматичним лідером сьогодні?*

– Безумовним харизматичним лідером не лише загальноукраїнського, але і європейського, світового рівня є Юлія Тимошенко, лідер української опозиції. Вона – харизматичний лідер не лише серед жінок-політиків, а й серед політиків-чоловіків. Можу порівняти силу її харизми лише з В'ячеславом Чорноволом. У сучасному політикумі їй немає рівних.

– *Чому ж існує такий шалений спротив саме у ставленні до Юлії Тимошенко?*

– Саме через її потужність як харизматичного лідера. Юлії Володимирівни бояться набагато слабші за неї чоловіки-політики. Крім того, жінка-політик – це взагалі проблема для масової свідомості у нас в країні. Її б не сприйняли, якби вона поводитись як «чоловік у спідниці». А водночас дехто з обережністю сприймає й її жіночність: в одязі, зачісці, макіяжі, манері спілкування – ввічливий, врівноважений, без «надриву».

Не вкладається і в уже, на жаль, звичну для нас схему, відсутність хамства щодо конкурентів, демонстративна відмова Юлії Тимошенко від застосування брудних технологій.

А водночас вона – справді сильний економіст, ефективний менеджер державного рівня, глибоко обізнаний із економічними та політичними реаліями й проблемами фахівець. Сьогодні Тимошенко як політик дуже небезпечна для багатьох, хто прийшов у політику заради вирішення власних питань рахунком держави й народу.

– *Шановна пані Олено, як Ви вважаєте, чому за Юлією Володимирівною закріпився образ антифеміністки, яка бореться проти приходу інших жінок в українську політику?*

– Це абсолютно надумане. Щось із галузі кухонних пліток, коли нема чого більше сказати. Вже той факт, що Тимошенко як лідера підтримують однаковою мірою і жінки, й чоловіки, – яскраво

свідчить на користь протилежного. Зрештою, кількість депутаток і в парламентській фракції БЮТ, і у фракціях місцевих рад – також красномовний доказ, що Юлія Тимошенко ніколи не належала до «жінконенависниць».

– А як Ви ставитесь до таких «таємниць», що їх «розкривають» деякі ЗМІ, начебто Юлія Тимошенко активно працює з екстрасенсами, відпрацьовуючи технології гіпнозу, зомбування натовпу тощо?

– Даруйте, це цілковитий ідіотизм. Десь на рівні печерного пояснення природи блискавки: коли яскраво, потужно, переконливо – не інакше, як «позалюдські» сили задіяні. Які ЗМІ, такі й «таємниці».

– Наскільки ефективною можна вважати діяльність жінок-політиків часів української незалежності?

– Кожна із цих жінок – особистість, має свій імідж у політиці. Позитивний чи негативний – це вже інше питання. Проте, саме завдяки взаємозв'язку громадських активісток українського жіночого руху та жінок-політиків у парламенті ми маємо Закон України «Про рівні права та можливості жінок і чоловіків», законодавчі акти щодо подолання насильства в сім'ї, торгівлі людьми. Саме завдяки зусиллям жінок-політиків триває робота над вдосконаленням нашого законодавства, забезпеченням його відповідності європейським стандартам.

Це непроста робота, і вона дуже потрібна українському суспільству, Україні як державі, котра декларує свою відданість європейським ціннісним орієнтирам.

Проте, якщо говорити про участь жінок у політичних процесах – вона може і повинна бути набагато ефективнішою. Треба визнати, що українські жінки стають дедалі активнішими як учасниці виборчого процесу: беруть участь у голосуваннях, у веденні виборчої кампанії, в роботі виборчих комісій. Для порівняння: в 1998р. в окружних виборчих комісіях було 33,5% жінок, у 2002 р. – 44,42%; у 2006 – 54,93%. Під час виборчої кампанії 2006 року, як ніколи до того, жінки були активними агітаторами. Але це може свідчити як про зростання політичної активності жінок, так і про те, що нелегка, невдячна і неprestижна робота у виборчій комісії чи кампанії «від дверей до дверей» перекладається, як і чимало інших «невдячних» ділянок громадської роботи, на плечі жінок.

На перший погляд можна сказати, що сьогодні всі партії та блоки – суб'єкти виборчого процесу – нарешті зрозуміли необхідність

присутності жінок у своїх виборчих списках. Жінки є в перших п'ятірках практично всіх політичних сил. Але часто це – не політичні лідери, а скоріше іміджеві постаті, які мали, згідно із задумами технологів виборчих кампаній, привабити виборця якостями, які зовсім не є необхідними для політика. Загалом же жінки у виборчих списках перебували після п'ятого десятка. Відомо, що найтяжче працюють ті у списках, хто, крім партійної, має власну зацікавленість, щоб їхні 65-е, 88-е, 92-е місця стали «прохідними».

Враховуючи, що до виборчих списків партій та блоків на минулих парламентських виборах було включено лише 19,1% жінок проти 80,9% чоловіків – не важко здогадатися, скільки жінок перебували у «виграшній» частині списків. Складність ситуації полягає ще і в тому, що жінок у більшість виборчих списків «запрошують» партійні лідери-чоловіки для «розбавлення» партійних рядів, натомість кількість жінок, що приходять до партій із власної ініціативи, є досить незначною.

Цікаво переглянути виборчі програми партій та блоків – учасників виборчої кампанії 2006 р. – на предмет наявності в них положень про права жінок, рівність можливостей, участь жінок у політичному житті. Не важко помітити, що у виборчих програмах практично всіх партій у кращому випадку йшлося хіба що про «покращення становища інвалідів, матерів і дітей, багатодітних сімей». Навіть тільки один цей факт дає підстави для припущення, що присутність жінок у виборчих списках переважної більшості партій – не що інше, як наївне намагання водночас і задекларувати свою відповідність викликам часу, і нічого не змінити реально, залишивши все, як є. От і маємо сьогодні у складі нової Верховної Ради У скликання лише близько 8% жінок. У 26 комітетах Верховної ради – 2 жінки – голови, 2 – перші заступники і 2 – заступники голів комітетів. Причому голови тих комітетів, які займаються найбільш проблемними сферами – науки і освіти та охорони здоров'я. Зі 172 країн світу Україна посідає 152-е місце за представництвом жінок в парламенті.

– А що заважає жінкам-політикам бути більш впливовими в нашому суспільстві, як і в українському парламенті, крім їх кількості?

– Дозволю собі припустити, що, серед інших причин, про які ми вже говорили – це ще й відсутність справжньої солідарності жінок-політиків. Якби вона була, лобіювання законів, потрібних з огляду на їхню гендерну значущість, було б набагато ефективнішим.

Мене просто шокує, коли в радіо- чи телеефірі одна жінка-політик «поливає» іншу брудом. Цим вона дискредитує не лише себе – вона руйнує саму ідею політичного лідерства жінок, перетворюючи серйозну проблему жінки у владі на низьковартісне шоу, де жінки б'ються, борюкаючись у багноці.

Зрештою, ми дуже мало робимо для того, щоб не дати в руки супротивникам рівних можливостей жінок у політиці додаткових козирів. Адже саме жінка найбільше потерпає від відсутності жіночої солідарності у виборюванні своїх прав на політичне лідерство.

Чи спираються жінки – політичні лідерки – на підтримку інших жінок, жіночих організацій, чи прагнуть до аргументації, яка несе гендерну перевагу? На мою думку, переважно вони не роблять цього, залишаючись під впливом суспільних ментальних стереотипів та боячись стати жертвами несолідарної поведінки інших жінок. Реально жінка здебільшого й досі може претендувати на членство в партії, але не на участь у її керівних органах. Жінці «дозволяється» обіймати до певної міри декоративні посади в сателітних до партії структурах. І «жіночі партії», на жаль, не запропонували привабливу для виборця ідеологію й фактично відіграли роль «технічних» додатків при тій чи іншій політичній силі. Нерідко чоловіки в боротьбі проти жінки-конкурентки, вважаючи негідними для себе деякі методи цієї боротьби, використовують у такій неблагоприятній ролі жінок-однопартійок.

Є крім названих і ще одна важлива проблема. Це проблема самоідентифікації жінки-політика, її самопочуття у ролі лідера. Ми маємо змінюватися внутрішньо, у своєму власному ставленні до себе як до повноцінної лідерки й ставленні до своїх колежанок, які так тяжко виборюють право бути політичними лідерами.

– *А чи є в українському парламенті жінки – сильні політики, крім Юлії Тимошенко? Їх достатньо? Чи не могли б Ви їх назвати?*

– Такі жінки є. Але переважно – за межами парламенту. Бо нерідко визначальним фактором присутності жінки в «прохідній» частині виборчого списку стають не її лідерські якості, а інші речі. Скажімо, її «звабливість» для електорату як співачки чи актриси. Що, зрозуміло, не має жодного стосунку до політичного лідерства (є винятки, але вони лише підтверджують правило). Або, навпаки – здатність жінки в парламенті обслуговувати політичні інтереси лідерів-чоловіків.

А ті достойні, хто за межами парламенту, змушені тяжко виборювати своє право на гідне місце в політикумі. Нерідко – попри спротив своїх-таки лідерів.

– *То чи потрібне квотування місць у виборчих списках за гендерною ознакою? Як Ви ставитеся до цієї проблеми?*

– Я є автором проекту закону про внесення змін до виборчого законодавства, яким пропонується забезпечити присутність у кожній «п'ятірці» виборчого списку кандидатів у депутати як жінок, так і чоловіків. У такий спосіб ми гарантуємо присутність бодай однієї жінки в кожній «п'ятірці» виборчого списку. Цього мало? Але це – початок. Переконана, що ми станемо свідками таких змін у суспільній свідомості, коли сприйняття рівних можливостей стане органічною складовою суспільного мислення.

– *Маргарет Тетчер, прийшовши до влади, закликала англійських жінок відірватись від кастрюль і прийти в політику. Чи не пора те ж саме запропонувати зробити українським жінкам? На Вашу думку, вони сьогодні готові до цього? А чи готове до цього українське суспільство загалом?*

– Так, справді, велика частина наших співвітчизників і надалі вважає, що українська жінка досягла повноцінної рівності. А це становить небезпеку певного регресу – повернення у «декларативну» рівність радянських часів.

Щоб змінити таке уявлення, жінки мають бути супер активними в політичному та громадському житті, в управлінні державними та громадськими справами на паритетних засадах з чоловіками. На заваді цьому стає і «скляна стеля» (прихована дискримінація), і підсвідомий страх самих жінок брати активну участь у політичному процесі. Почуття страху перед владою (чи державною, чи партійною) і неможливість пов'язати її з власною роллю в ній притаманне віддавна українській жінці й культивується «чоловічою» більшістю політикуму, який диктує, а жінки нерідко приймають – ці невігідні для себе правила гри.

Але якщо чекати на якусь «готовність» – вона ніколи не настає. Коли ми виборювали незалежність України, тодішня радянська пропаганда переконувала людей, що «суспільство не готове» до незалежності. І «завдяки» цій пропаганді дехто почав сумніватись у своїй особистій готовності.

Зміни потрібні. Їх треба рухати, штовхати, нести на власних руках – як хочете. Жінкам треба говорити: «Ти можеш, ти готова, у тебе вийде!» І вони виявляться настільки готовими, що переконують усе суспільство, стануть його лідерками, поведуть за собою.

– *Що сьогодні найпотрібніше для утвердження принципів гендерної рівності в нашій країні?*

– Нам справді потрібні й хороше гендерно чутливе законодавство, і структури у виконавчій владі, які б це законодавство впроваджували, і громадські організації, які контролювали б їхнє втілення в життя, і партії, які б на ділі прагнули створити рівні можливості для жінок і чоловіків. Але ситуація на краще зміниться лише тоді, коли ми, жінки, остаточно усвідомимо, що рівність не забезпечують – її виборюють!

– *Дякую за співпрацю. Бажаю успіхів на нелегкій ниві української політики!*

Розмову вела Ірина Грабовська

1.2. «Ментальність українського суспільства – це жінка-лідер»

(Інтерв'ю з Людмилою Супрун – Головою
Народно-демократичної партії України)

[Супрун Людмила Павлівна – народилась 7 січня 1965 р. в м. Запоріжжі. Освіта – вища. Юрист-правознавець. У 1998 р. та 2002 р. обиралась народним депутатом ВРУ. Голова НДПУ. Заслужений економіст України]

– Шановна пані Людмילו, дозвольте коротко представити Вам проект, завдяки якому відбувається наша сьогоднішня розмова. Всеукраїнська громадська жіноча організація «Ліга жінок-виборців України „50/50”» за підтримки Українського жіночого фонду та Глобального жіночого фонду проводить аналітичне дослідження такого нового явища, як інститут жіночого політичного лідерства, що тільки починає формуватись в Україні. Але дослідити його неможливо без участі активних учасниць цього процесу – жінок-лідерок, які беруть реальну участь у політичних процесах. На Вашу думку, чи можна сьогодні говорити про те, що в Україні є такий феномен, як жіноче політичне лідерство?

– Ви робите дуже корисну і важливу справу. Вже давно назріла потреба проаналізувати реальну ситуацію, в якій знаходяться жінки-політики. Вважаю, що сьогодні є всі підстави говорити про жіноче політичне лідерство в Україні як явище, яке має велике значення як для української політики, так і для всього суспільства. І це характерно не лише для нашої країни. Сьогодні увесь цивілізований світ прийшов до розуміння необхідності використання жіночого потенціалу у політичних сферах, в управлінських, у бізнесових.

– Але зараз йде чимало заяв як від політиків, так і від людей далеких від політики про те, що мала чисельність обраних до ВРУ жінок – це показник того, що народ не хоче обирати саме жінок до парламенту. Можливо, мала кількість жінок у ВРУ протягом всіх 16 років незалежності – це показник того, що політика – це справді чоловіча, а не жіноча справа?

– Безперечно, ні. На мою думку, подібна ситуація – це відголосок того, що за радянських часів існували обов'язкові квоти для чоловіків

та жінок у Верховній Раді СРСР та УРСР. Але ж ми знаємо, що ті жінки-депутатки нічого, практично, не вирішували. Це було примусове залучення жінок до політики. Можливо, тому ще й сьогодні збереглось таке негативне ставлення деякої частини суспільства до жінки в політиці. Можливо, ще з тих часів існує переконання, що функція жінки у владі в основному несамостійна, підпорядкована, навіть декоративна. Сьогодні ж ситуація як в усьому світі, так і у нас в країні принципово змінилась. Жінка в політиці – це дієва особистість, а політика для багатьох суспільно активних жінок сьогодні перетворилась на спосіб самореалізації. Зник отой примус, обов'язковість. Це вибір самої особистості – жінки, яка йде у владу.

– А що сьогодні заважає українським жінкам активніше йти у владу? Адже і той показник їхньої чисельності у ВРУ н'ятого скликання, який вкладається у трохи більше, ніж 8%, є, насправді, проривом тільки для України. Європа вже давно перейшла подібний рубіж жіночого представництва у політичних структурах.

– Думаю, це питання внутрішніх зусиль як самих українських жінок, так і всього нашого суспільства. Ми всі повинні дуже багато працювати над тим, щоб ідея жіночого політичного лідерства як можна швидше була сприйнята масовою свідомістю в Україні. Сьогодні ми знаємо, яких значних успіхів на шляху просування до основних керівних посад у державі досягли жінки Америки. Але ж ми забуваємо, що ще до початку 70-х років минулого століття не всі жінки в США навіть мали паспорти. Тепер же немає ні однієї міжнародної делегації до Європарламенту (делегації просто не приймаються до Європарламенту), у складі якої немає жодної жінки. І це правильно, це виклики часу. Так і повинно бути. Світ змінився, змінились жінки. Сьогодні не треба всі свої зусилля віддавати хатньому господарству, чи працювати тільки заради виживання власної сім'ї. З'явилися інші життєві реалії. Я зовсім не можу погодитись із тією думкою, що політика – це не жіноча справа. Політика, як і будь яка інша сучасна справа, це спосіб самореалізації людини, в тому числі і спосіб самореалізації певної категорії жінок – жінок соціально активних, освічених, здатних добре аналізувати ситуацію у суспільстві і приймати відповідальні рішення. Адже сьогодні часто саме жінки, в тому числі і в нашій країні, здатні значно глибше зрозуміти ситуацію і здатні запропонувати суспільству більш ефективні способи вирі-

шення проблеми. І українській політиці потрібні жінки, але не просто жінки як стать, а жінки – спеціалісти, фахівці. Такі вже є. А щоб у нас була і у ВРУ більша кількість жінок – над цим треба працювати, боротися цілеспрямовано. Якщо ми хочемо бути в Європі, хочемо бути Європою, ми повинні у цьому питанні не відставати від неї. А ми ж знаємо, що сьогодні в багатьох європейських країнах мова вже йде про паритетний парламент.

– Щодо представництва жінок у парламенті, механізму їх входження до нього, на Вашу думку, потрібне квотування місць у ВРУ за гендерною ознакою? Як Ви ставитесь до цієї проблеми?

– Думаю, що система квотування повинна бути в українському парламенті. Чому б і ні? Всі європейські країни пішли цим шляхом, чому ми повинні від цього відмовлятися? Ясно, що при мажоритарній виборчій системі квотування не мало би сенсу, бо виборець обирає персонально, кого він сам захоче. І його не примусиш голосувати саме за жінку, щоб вийти на певний показник пропорційного представництва у ВРУ. Але тепер, коли виборча система у нашій країні змінилась, вибори йдуть за партійними списками, партії самі формують свої списки і пропонують виборцям, кого обирати, система пропорційного представництва жінок та чоловіків у всіх гілках влади і на всіх рівнях через механізм квотування повинна бути. Для нас принцип 50/50, як то існує у деяких західних країнах, наприклад, скандинавських, сьогодні не підходить. Але закон про пропорційне представництво, наприклад, 30/70 – потрібен. І у нас в партії ми добиватимемось того, щоб цей принцип став практикою. Більше того, ми будемо ініціювати паритетне представництво.

– А чому цього не було на виборах 2006 року? Адже на першій десятці списку Вашого Блоку Народно-Демократичних Партій України такий принцип не реалізувався.

– Так, але сьогодні я сама буду добиватись того, щоб це відбулося, щоб Україна була на рівні європейських стандартів.

– На Вашу думку, коли паритетне квотування буде і для українців реальністю, а не лише ідеєю, навіть міфом?

– Я сподіваюсь, що Народно-демократична партія України буде працювати таким чином, що як жіноче лідерство, так і чоловіче лідерство будуть існувати на паритетних началах. І, можливо, колись настане такий час, коли ми будемо говорити про паритет в політиці

і житті українського суспільства як про реальність. А поки що для нас реальністю стане прийняття закону та його практичне втілення на рівні пропорційного представництва 30/70. І це вже буде великим досягненням, проривом, який відчує все суспільство. Бо у нас чимало соціально активних жінок, які на багато питань суспільного життя дають кращі відповіді, ніж діючі сьогодні чоловіки-політики. Але над цією проблемою треба працювати. Адже на Заході суспільства довго і наполегливо йшли до такого стану речей. Саме життя вимагало представництва жінок в політичному спектрі. Суспільства вигравали і виграють від використання жіночого потенціалу. Сьогодні реальними є шанси мати жінку-президента у США. Це може бути або Гіларі Клінтон, або Кондоліза Райс. Саме ці жінки найреальніші кандидатури на пост президента країни за силою свого інтелекту, знаннями і талантами впливати на суспільство. Тому вони і стали претендентками на найвищу посаду в Америці.

– Шановна пані Людмило, я абсолютно згодна з Вами, що у американців все в порядку із жіночим політичним лідерством. Але ж вони починають привчати сьогодні своє суспільство до думки про жінку-лідера з дитинства. Наприклад, випускається лялька Барбі-президент, є лідерські тренінги-навчання для дівчаток тощо. Ми ж виховуємо своїх дітей на міфі про берегинство. Чи не здається Вам, що саме ментальність українського суспільства заважає і заважатиме українському жіночому політичному лідерству стати реальним фактом суспільного життя? Чи вдасться нам реалізувати ідею жіночого лідерства, навіть якщо буде спеціальний закон про квоти для жінок в українському парламенті?

– Ментальність українського суспільства – це жінка-лідер. Згадайте класичні українські твори. Хто в сім'ї головний? Зрештою, відома тема Одарки й Карася. Хто там ким командує? Ментальність українців вже готова бачити жінку на чолі, на керівних посадах. Вважаю беззаперечним той факт, що в Україні ідея жіночого лідерства буде сприйматися набагато швидше, ніж, скажімо, в Росії. Ось наш менталітет. Я пов'язую це із тим, що у нас завжди культивувалась повага до жінки-матері, жінки-дружини. Тобто, жінки повинні все зробити, щоб скористатися цією перевагою перед сусідами. Коли я була на зустрічі із Черномірдіним, він говорив про те, чим відрізняється наша країна від Росії. І як одну із основних відмінностей назвав той факт,

що у нас надзвичайно сильні жінки – політичні лідерки. Їх більше, вони впливовіші. Він визнав цей факт як позитив для України і проблему сучасної Росії.

– Але ж російські політики-чоловіки самі не пускають російських жінок у політику. Наприклад, таких, як Ірина Хакамада. Ми знаємо заяви Жириновського про ліжко та бордель, як місця для найкращої самореалізації російських жінок. А сьогодні із ним не можна не рахуватись, адже це – віце-спікер російського парламенту, політичний лідер всеросійського масштабу. І ми знаємо, що Жириновський не самотній у своїх переконаннях. Багато хто поділяє його думки щодо отієї «традиційної» жіночої самореалізації.

– Я думаю, що це – тимчасове явище для Росії, що і там придуть до розуміння необхідності задіяння жінок у політиці. І необхідності їх представленості у чималій кількості. От побачите, ситуація почне змінюватись і в Росії. Пройде небагато часу. Жінки завойовують сьогодні у всьому світі важливі для життя суспільства позиції. Це не може бути інакше. Жінки несуть значні переваги в політику. У них є певні преференції, яких не мають чоловіки. Їм не можна дати «здачі», як то практикують між собою чоловіки-політичні опоненти.

– Вибачте, на жаль, можна. І дають!

– Ну так, і таке буває. Але жінки приносять у політику інші цінності. Я б сказала, більш людські цінності. Жінки тонше здатні реагувати на виклики часу. Тому вони і далі завойовуватимуть все більше і більше позицій в політичному житті суспільств. І так буде в Україні, і в Росії. Все йде до того.

– Пані Людмила, Ваші б слова – та Богові у вуха.

– Я переконана, що так і буде. Трете тисячоліття – це тисячоліття жінок. І у Біблії сказано, що відбудеться радикальна зміна. Світ йде до розуміння ролі жінок, їх значимості.

– Шановна пані Людмила, Ви очолювали бюджетний комітет у Верховній Раді України попереднього скликання і вважаєтесь одним із найсильніших українських спеціалістів по бюджетному процесу. А хто голова сімейного бюджетного комітету? Чи там є паритет?

– Слава Богу, і вдома у нас так само голова бюджетного комітету – я. Той, хто не може зробити сімейний бюджет, не може зробити і достойний бюджет країни.

– Хто, на Вашу думку, із українських жінок-політиків є харизматичним лідером сьогодні? Чи могли б Ви їх назвати? Чи взагалі для жінки-політика в Україні актуальне питання харизми?

– Харизма – це можливість бути справжнім політичним лідером. І це, власне, здатність підпорядковувати свої бажання, власні інтереси спільним інтересам, загальній меті, загальній ситуації. Якщо мова йде про харизму, хочу пояснити, що я розумію під цим поняттям. Харизма – це здатність переконати і повести за собою людей. І мета повинна бути достойна, а не просто власний інтерес, представлений як суспільний. Хочу навести, як на мене, дуже яскравий приклад харизматичного лідера – Борис Єльцин. Коли він говорив, це робилось із таким внутрішнім переконанням, що його слова було важко спростувати. Коли була зустріч із ним, він сказав: «Кожен вечір, коли я лягаю спати, я себе запитую про те, що я зробив для України? І якщо відповіді не знаходжу, я просто не лягаю спати.» Коли Єльцин це говорив, йому хотілось вірити. І коли сьогодні мене питають про жіночу харизму, я хочу сказати, що у нас є такі жінки. Кажуть, що ніколи жінка про жінку добре не скаже. Це – неправда. До харизматичних політиків в Україні серед жінок належить, насамперед, безумовно, Юлія Тимошенко. Я не кажу сьогодні про своє позитивне чи негативне ставлення до таких особистостей, але не можна серед них не назвати сьогодні Наталю Вітренко. Можна сказати, що певною харизмою наділена і Олександра Кужель. Є й інші.

– А себе Ви відносите до цієї категорії?

– Мені важко про це судити, але можу сказати, що я належу до тих людей, у яких є тверді переконання, своя позиція, мабуть, всі лідери політичних партій мають подібні риси в своєму характері. Тому просто необхідно нам мати школу жіночого лідерства, щоб ми змогли надати реальну допомогу жінкам, які йдуть у політику, підтримати, навчити, створити умови для жіночої солідарності. Жінці нелегко в політиці. Як школа виховання жіночого політичного лідерства свого часу була створена громадська організація «Громадянський Парламент жінок України». Ця організація об'єднувала не лише жінок – депутатів Верховної Ради, але і партійних лідерок тих політичних структур, що були поза парламентом. Там свого часу я була віце-спікером. І цей громадянський парламент працював. Ми проводили справжні засідання, як у Верховній Раді, існував поділ на Комітети. Тобто, ми

повністю намагались відтворити український парламент, щоб для жінок-лідерів створити такий собі тренувальний майданчик. Хочу ще раз підкреслити, що в жіночому парламенті працювали не лише депутатки ВРУ. До його складу входило чимало жінок-політичних діячок, які не увійшли до Верховної Ради. Я була в парламенті, була в партії, але не мало принципового значення те, що інша політична діячка не пройшла до ВРУ. Школа жіночого політичного лідерства надавала допомогу та підтримку українським жінкам, які прийшли у політику.

– *Сьогодні це активно діюча громадська організація?*

– Ні, на жаль, останнім часом вона не активна. Але я сподіваюсь, що «Громадянський Парламент жінок України» знову стане активно діючою школою лідерства. Адже вона вчила толерантно ставитись до чужої думки, дослухатись до політичного опонента, шукати переконливі аргументи на користь своєї позиції тощо. Проте, ми, ті, хто були реальними учасницями жіночого парламенту, і сьогодні підтримуємо контакти між собою, обговорюємо існуючі проблеми в суспільстві. Подібні контакти надзвичайно важливі для діючого політика як у ВРУ, так і за його стінами. Це – один із шляхів становлення інституту жіночого політичного лідерства в Україні.

– *Дякую за цікаву розмову. Бажаю успіхів!*

Інтерв'ю вела Ірина Грабовська

1.3. «У нас є жіночий інтелектуальний потенціал в державі, треба тільки його правильно використати»

(Інтерв'ю з Олександрою Кужель – депутатом ВРУ II скликання)

[Кужель Олександра Володимирівна – народилась 4 липня 1953 р. у м. Констянтинівка на Донеччині. Має дві вищі освіти. У 1994 р. була обрана депутатом ВРУ II скликання. Заслужений економіст України]

– Шановна пані Олександро, досліджуючи феномен жіночого політичного лідерства в Україні, ми звертались до досить відомих сьогодні в країні жінок-політиків. Дехто із них серед українських лідерів-жінок, наділених харизматичними рисами, назвав Вас. От із цього і дозвольте розпочати нашу розмову. Чи вважаєте Ви себе харизматичним лідером?

– Так, вважаю. Слава Богу, я наділена якостями, які дозволяють мені впливати на людей, вести їх за собою. Люди йдуть до мене працювати. Талант згуртувати довкола себе прихильників, однодумців у мене є. Я йду до людей з відкритим серцем, з ідеями, які знаходять відгук. І люди відповідають мені тим же. Тому мені досить часто вдається знайти порозуміння.

– Нас трохи здивувало, що такі дуже різні за переконаннями, життєвим досвідом, зрештою, характером, діячки, як, наприклад, Наталя Вітренко і Людмила Супрун, все ж однаково оцінили Ваші лідерські якості. Вас це не дивує?

– Ні, мене не дивує. Я свого часу співпрацювала і з однією, і з іншою. Насправді, у парламенті жінці дуже нелегко. І це стосується всіх. Я не маю на увазі лише себе. Тому у жінок-політиків є потреба у солідарності. А коли немає заздрощів одна до одної, є прагнення з відкритим серцем підійти до кожної, тоді і виникає взаємна симпатія. У мене ніколи не було ні заздрощів, ні нелюбові до будь-кого із них. Я розумію їх ситуацію. Я знаю, що їм всім там так само нелегко, як було і мені. Я відкрита до спілкування і співпраці, тому мене і не дивує, що різні жінки, маю на увазі, різні за переконаннями та політичними силами, до яких вони належать, все ж однаково мене охарактеризували. В кожній із них я бачу непересічну людину. Мабуть, вони це цінують. Думаю, що це цінують і інші жінки, які сьогодні є в українському політикумі і з якими мені довелось працювати.

– Чи вважаєте Ви, що сьогодні Україні потрібна гендерна політика?

– Звичайно, не лише потрібна, вона Україні просто необхідна!

Коли я прийшла до ВРУ, ніякою гендерною чи жіночою політикою я не займалась. Ні про які спеціальні жіночі об'єднання не було й мови. Але ми всі, жінки-політики, побачили, що нас там намагаються використовувати, затирати, з нами намагаються не рахуватися. Дуже багато сил забирає у жінки спроба достойно утвердитись. Утвердитись не як жінка, а як фахівець, рівний із тими чоловіками-фахівцями, які обрані до ВРУ. І спостерігаючи все це, цю реальну ситуацію, я та інші жінки, наприклад, Катерина Ващук, Люда Супрун, та ж Ліля Григорович почали говорити про необхідність об'єднання жінок, щоб разом стати більш впливовою силою у парламенті, захистити себе, адже нас так мало. І от тоді, коли ми почали говорити про необхідність жінкам-депутатам створити нормальні умови життя у Києві, починаючи з того, щоб хоч перевезти сім'ю та бути разом, бо це ж зовсім ненормально, що постійно жінка-депутат із іншого міста, я наприклад, із Запоріжжя, відірвана від сім'ї, серед депутатів-чоловіків виникло здивування, якась хвороблива реакція. Тоді до мене підійшов один чоловік, теж депутат парламенту, і запитав: «А чим ви, жінки-депутатки, власне, відрізняєтесь від нас, чоловіків? Для чого вам створювати якісь спеціальні умови?» Я йому сказала: «Хочеш я тобі поясню, чим ми відрізняємось від вас? Ти кожні вихідні їдеш додому до сім'ї. Там тебе жінка помила, переодягнула, нагодувала, задовільнила. І ти свіженький, як огірок, повертаєшся до парламенту. Я теж кожні вихідні їду до сім'ї, але я повинна за ці вихідні прибрати, їсти на тиждень наготувати, брудний одяг випрати та випрасувати і не лише свій, чоловіка задовільнити, з дітьми побути, хоч трохи встигнути приділити їм уваги. І напівжива, вимотана до краю після вихідних, повернутись до парламенту. Ось у цьому різниця між нами і вами». Але Мороз, до якого ми тоді звертались за допомогою, не захотів нічого зробити, щоб допомогти жінкам-депутаткам з'єднатися тут із своїми сім'ями, тобто, налагодити нормальний людський побут жінкам-депутаткам. А у багатьох із нас, от як у мене, були ще неповнолітні діти. Я так, можливо, і «випустила» свого меншого сина, бо коли він вчився в школі, і я йому як мама була найпотрібніша у той час, мене поряд не було.

– Отже, жінці в політиці важко? Українська політика «не пристосована» для жінок?

– У політиці жінці важко, але не через її нездатність чи глупство, а через відсутність політичної волі керівництва створити для жінки там нормальні умови. Бо ми такі різні, жінки і чоловіки, за стилем життя, обов'язками, в тому числі і перед власними сім'ями, через наші характери та стилі поведінки. Жінка, як правило, не здатна «перти як танк», а чоловік – запросто! І це не українська політика «не пристосована» для жінок, це ми всі, як суспільство, зокрема, і як жінки-політики у ВРУ, не пристосували її для всіх, хто у неї приходить, незалежно від статі. Я сама все це пережила, знаю по собі. Не всі жінки-лідерки здатні чинити достойний опір спробам їх використати, затерти, ігнорувати. Не всі жінки-депутати могли налагодити нормальний побут, щоб він допомагав їм працювати, а не відволікав від такої важливої діяльності, як робота у парламенті, бо не всі ми мали можливість винаймати у Києві квартиру для своєї сім'ї. Півтора роки я отак мучилась віддалік від своїх найрідніших. І я не одна така. Тому ми й розуміли, співчували одна одній. Крім того, я люблю гарно виглядати, стильно, неординарно вдягатися. Мені подобається, коли мій чоловік милується мною, коли інші жінки та чоловіки звертають на мене увагу. У мене є смак, всі визнають, що я гарно виглядаю. Не у всіх жінок є цей хист. Я їм допомагала. Наприклад, допомагала Каті Ващук перетворитися із сільської жінки на сучасну зі смаком одягнути впевнену у собі особистість. Вона – людина дуже тяжкої долі, знала і поле, і холод, і тяжку працю. Це золоте серце... І коли я запропонувала всім жінкам у парламенті об'єднатися, щоб відстоювати наші спільні інтереси, допомагати одна одній, зрештою, так було б легше тиснути у напрямку необхідних суспільству соціальних законів, жінки з ентузіазмом погодились. Адже до того часу кожна з нас вже на власній «шкурі» відчула несправедливе ставлення до себе з боку чоловічого складу ВРУ як до фахівців. Ми бачили неприкриті спроби визначити кожній із нас «своє місце» і тримати там. Це було просте і відверте використання нас, спроба перетворити на слухняних і мовчазних виконавців їхніх рішень та домовленостей. Сама я працювала над об'єднанням жінок ВРУ з ентузіазмом. Тому для мене було шок, неприємним ударом те, що дехто із цих таки жінок почали мені закидати прагнення очолити якусь жіночу «фракцію» у парламенті. Я зовсім цього не чекала, тому була тяжко вражена. Адже я все це робила від щирого серця і співчуття до своїх колежанок по політиці.

І того об'єднання не відбулося через внутрішні чвари, оті «бабські» ревності. Покарали самі себе. Потім ці жінки зрозуміли, що нас, жінок, таки затирають в парламенті, коли потім кожну з них фактично «кинули», адже їх у комітетах було дуже мало. Потім, знаю, вони жалкували. Знаю, бо про це зі мною вели розмови. Я тоді була першою і єдиною жінкою – Першим заступником Голови економічного комітету ВРУ. Це не була якась там квота, не було домовленостей. Так мене обрали. Це для Верховної Ради диво, щоб жінка та заступник голови такого серйозного комітету! Такого ще не було. Так співпало, що саме на той час у мене вже було перше страшне розчарування у жіночому політикумі парламенту через оту дурну, абсолютно невірну позицію щодо нашої внутрішньої солідарності.

– *І все ж багато хто із тих, «старих» кадрів підтримують з Вами стосунки і говорять про Вас з повагою та симпатією. Ви вже не намагаєтесь захищати жінок? Розчарування відвернуло Вас від цієї потреби?*

– Ні! Можливо, це дурниця, але така я вже є. Чим більше я в політиці, тим більше я захищаю жінок. Так, я знала про проблеми жінок у бізнесі. Я сама прийшла в політику з бізнесу. Тоді особливо і не думала про вибори до ВРУ, але ряд громадських організацій Запоріжжя, звідки я йшла до парламенту, настійливо вмовляли мене йти в політику. Так це і сталося.

– *А що, на Вашу думку, потрібно робити, щоб реально привести українську жінку у владу? І не на найнижчі її рівні, де праці багато, а впливу на прийняття відповідальних і важливих рішень для суспільства майже нуль. Чи «приводити» нашу жінку у владу не потрібно?*

– Потрібно! І обов'язково! І як можна більше! Я в цьому впевнена на всі 100%. Але для цього повинна бути політична воля керівництва і відповідне розвинене законодавство.

– *Але ж на сьогодні ми вже маємо всі закони, які «дають» зелене світло жінці-політикови.*

– В основному – так, але ж у нас ще не все зроблено і в законодавчому полі. Там немає закону про квоти. Будемо говорити відверто, спротив жінкам, які йдуть у владу, надзвичайно сильний! Тому такий закон обов'язково потрібен!

– *Спротив з боку чоловіків-політиків чи всього суспільства?*

– На жаль, і з того, і з того боку. Суспільство в Україні тільки-тільки починає звикати до думки, що жінка – теж людина, умовно

кажучи. І що вона має всі права, рівні із чоловіками, в тому числі і в політичній сфері. Більшість звикла, що жінка – це вже від народження помічниця для чоловіка, хороший виконавець. Але одразу виникають труднощі, коли мова заходить про жіноче лідерство будь-де, про жінку як фахівця. А особливо ж це хворобливо сприймається, в тому числі і масовою свідомістю, коли вона ще й на декілька голів кращий фахівець, ніж чоловік. Ну, тут прямо – трагедія. Причому часто так є і в жіночому оточенні, я вже не кажу про чоловіче. Звикли, що жінка – шия. Ох, як тяжко приживається думка, що ми – не тільки шия, ми як особистості – ще й мозок. Це тяжко засвоюється і жіночими головами в нашій країні. Причому не в тому розумінні, що жінка теж має мізки. Буває, що саме жінка на все життя – головний мозок для своєї родини. Вона все прорахує, всім підкаже, всіх підтримає, підштовхне куди треба. Але ж цього дуже часто не вистачає і в суспільстві! Чому ж жінка не може бути тим самим мозковим центром і у спільноті? Я переконана, що наша сучасниця – може. Насправді, чоловікам і в сім'ї подобається, коли жінки беруть на себе значну долю обов'язків по облаштуванню їхнього життя, вирішенню його проблем. Але, щоб відкрито стати поряд, на рівних – це тяжко. І так само в парламенті. Жінку починають на рівних чи відносно на рівних сприймати далеко не одразу. І тим більше, не всі!

– *Жінці традиційно віддають «соціалку». На Вашу думку, саме там жінка-політик-фахівець найкраще може проявити себе?*

– Для мене немає жіночих та чоловічих питань. Будівництво доріг – це жіноче питання? Та, звичайно, жіноче, хоч воно, насправді, спільне. Наші чоловіки та й ми їдемо по цих дорогах. Ми й вони за кермом. Дорога – це питання життя, безпеки. І так у всьому.

– *Але ж традиційно у ВРУ є поділ на «жіночі» та «чоловічі» питання...*

– Так, і це – сором. Бо насправді питання сім'ї, насилля, батьківства – це наші питання чи наших чоловіків? Та, звичайно ж, чоловіків так само, як і жінок! Бо хто ж найсильніше страждає від чоловічого алкоголізму, невлаштованості, нереалізованості? Від цього страждають всі: жінки, діти і самі наші чоловіки. А питання системи освіти? Чи не ми, жінки, розуміємо, що це – наше питання. Не лише тому, що більшість вчителів – жінки. Але і тому, що це питання виховання наступного покоління.

– То як же так вийшло, як склалось, що всі ці 16 років питання сім'ї, дітей, інвалідів – жіночі у нас? Постійно профільний комітет ВРУ з цих проблем очолюють жінки. А економіка, фінанси – в руках чоловіків?

– Відомо чому, тому, що у ВРУ йде постійне лобювання фінансових інтересів конкретних людей, груп, кланів. А у соціальній сфері – лише проблеми. Вони вимагають пошуку грошей. Взагалі, там, де мова йде про інтереси громадян, а не власної кишені, у нас більш активні жінки. Я взагалі бачу, що у нашому суспільстві жінки більш політично активні, ніж чоловіки.

– Чому Ви так думаєте?

– Подивіться самі. Хто привів Ющенко до влади? Жінки! А Януковича сьогодні хто привів до влади? Теж жінки! По-перше, саме вони дуже активно працювали у виборчих комісіях на всіх рівнях та в агітаційних штабах. Ви звернули увагу, хто у палатках, як правило, проводив оту агітацію? Абсолютна маса – жінки. А подивіться, хто і як прийшов на вибори. Серед тих, хто просто не прийшов на виборчі дільниці – більшість саме чоловіки. І це величезна проблема нашого суспільства. Мабуть, слабкість наших чоловіків починається з дитинства. Подивіться, хто їх виховує з самого малечку? Вони приходять в дитсадочок, де самі жінки. Йдуть у школи, де теж майже одні жінки. Вони приходять на робочі місця, де активістки – знов таки жінки. А в наших сім'ях, хто всі проблеми бере на себе, починаючи від фінансових і закінчуючи вихованням дітей? Теж жінки. Тому наші жінки і виходять сильними, а чоловіки – слабкими. А коли ці сильні жінки приводять у владу своїх слабких чоловіків, ми і отримуємо те, що спостерігаємо тут всі 16 років нашої незалежності – слабку нерозвинену державу із метаннями з боку в бік.

– Ви бачите світло в кінці цього «тунелю»?

– Світло в кінці саме цього тунелю можна, по-моєму, досить просто знайти. Наші чоловіки занадто пасивні. І в політиці вони залишаються в основному такими ж, крім тих моментів, коли йдеться про їхню персональну кишеню. Як у сім'ї вони все з радістю звалили на жінку, так з радістю, думаю, звалили б на жінку все й у цій державі. Треба лише їх до цього підштовхнути. Ви ж подивіться, хто у нас активно обговорює всі політичні, економічні, та будь які проблеми в державі? Жінки. Прийдіть на базар, хто з Вами почне одразу ж про політику говорити? Жінки! А в магазині? Те ж саме.

– *То чому ж українська жінка не у владі?*

– У цьому наша найскладніша проблема. Хоч не можна сказати, що її немає у владі. Вона на найнижчих щаблях цієї владної драбини – теж домінує. Там, де треба лагодити паркани людям і дахи, де виконавчої роботи багато, а впливу на відповідальні рішення – мало. Її хочуть бачити як працівницю, але не хочуть рахуватися з її думкою.

– *Це менталітет українців? Чи щось інше?*

– Це стереотипне мислення. Це оте самовмовляння про голову і шия. Жінка – шия, чоловік – голова. Але у нормальному тілі шия повинна закінчуватися своєю головою. А якщо шия – від одного тіла, а голова – від іншого, то й виходить наша ситуація.

– *Ви вважаєте, що достатньо всю владу віддати нашим жінкам і все буде гаразд?*

– Ні, я так не вважаю. На жаль, у тому, що з подібної програми нічого путнього не вийде, винні самі наші жінки, в основному. Через те, що вони вічно на вторинних ролях, вони тільки на кухні, це виливається у їх стиль бачення ситуації, стосунків. Я завжди дуже тяжко переживаю, просто роблюсь хворою, коли чую як наші жінки, де б вони не були, навіть і в парламенті, одна одну сприймають так: ти подивись, яка та страшна, а яка та – товста, а яка та – хитра, а та – дурна. Це ж демонструє рівень думки! І це через те, що їх віками привчали, і вони самі це підтримують і сьогодні, бачити все із вікна своєї кухні.

– *Тобто, українська жінка не існує як особистість у соціальному просторі. Вона не мислить як відповідальний громадянин. Так?*

– В основному, так.

– *То для українського суспільства немає виходу? Адже чоловіки слабкі, нездатні до самостійного рішення, чекають виховательки. А виховательки – неповноцінні, неспроможні на рівні державного мислення?*

– Єдиний шлях для нас – йти разом і вибирати найкращих, найрозумніших, найкомпетентніших. Працювати разом над цим суспільством і його майбутнім. Так ми й виховуємо нормальну еліту, де буде представлений баланс інтересів і жінок, і чоловіків, отже, всіх!

– *Шановна пані Олександро, чимало засобів масової інформації підвищення тарифів у Києві пов'язують із Вашим ім'ям як радника мера Черновецького? Ви дійсно виступаєте за підвищення тарифів для киян у 3,3 рази?*

– Я нічого спільного із цією ідеєю не маю! І про це вже заявляла у ЗМІ! Ніяких особистих контактів із Черновецьким у мене немає! Радником його я є номінально. Вже три місяці лежать мої документи на звільнення із цієї посади. Причина того, що цим документам не дається хід, ось у чому: мене вмовляють люди, дрібний та середній бізнес, наступ на який розпочався у Києві по всіх напрямках. Зараз йде просто погром дрібного та середнього бізнесу у столиці. І захистити цих людей нікому! Перебуваючи номінально на посаді радника Черновецького, я можу хоч якось їх захищати від навали пожежників, перевіряючих, через яких відбувається просто розправа із цими бізнесменами. Найлегше ж розправитись не з великим бізнесом, а з тими, які створюють по 2-3 робочих місця для киян.

– *Це робиться на користь великого бізнесу?*

– Ні, якого там великого бізнесу. Коли подивитись, для кого це робиться, то можна побачити, що це йде нахапування новообраними депутатами ласих шматочків у столиці. Особливо це притягує приїжджих до Києва. На їх користь йде перерозподіл, особливо ж він цинічний у Київграді. І тут не має значення колір. Всі цим займаються – і голубі, і помаранчеві, і біло-пухнасті.

– *У Вас в сім'ї розуміння є? Близні і дальні родичі підтримують Вас?*

– Так, є. І сестри мої, і мої найближчі: сини, чоловік, дуже за мене переживають. Всі дивляться, коли я виступаю по телебаченню. Потім мені телефонують, розпитують, обговорюють, питають, чому це я була на п'ятому каналі така втомлена? Чи нічого не сталося? Мої близькі відверто гордяться мною. Так що тут є безумовна підтримка. Я багато працюю, щоб мати рейтинг. Я знаю, що мені нічого приховувати від людей. І нічого боятися. Я нічого не вкрала, нічого не маю: ні заводів, ні фірм. Отака дурна у синів мати – нічого не забезпечили їм, коли була в депутатах. Я знаю, що їм, як і мені, доведеться пробиватися самим. Звичайно, як кожна мати я турбуюсь про їхнє майбутнє, про добробут сім'ї. Але я знаю, що в найтяжчі роки для підприємців я спрямувала всі свої зусилля на полегшення долі нашого дрібного та середнього бізнесу. І нехай потім вони не мене обрали, але я знаю, що я була однією із тих, хто створював для цих людей, для перебудови країни нові умови. Коли я прочитала в газеті думку, що Кужель треба було б прижиттєво поставити пам'ятник за єдиний податок, я розплакалась. Знайшлись такі люди, які оцінили мою працю. Вона не пішла в пісок. Зараз настають для бізнесу, особливо в Києві, страшні

часи. Ця влада, яка сьогодні пов'язується з ім'ям Черновецького, не те, що не буде захищати і допомагати дрібному і середньому бізнесові в столиці, вона все зробить і тепер робить, щоб задушити його. Йдуть просто погроми. Я все це знаю, бо ці люди просто волають до мене, як до останньої соломинки, за яку можна вхопитися. Всі нещодавно обговорювали бої за ринок Озерку у Дніпропетровську. А в Києві десятки таких дрібних «озерок». Це відбувається вночі, іноді навіть і вдень. І ніхто не говорить, не звертає на це увагу. Черновецького привели до влади найбідніші, змаргіналізовані верстви населення міста. Їх десь за 300 тисяч. Це його соціальна база. І як політик він має право спиратись на них. Але ж він не лише орієнтований на цей електорат. Хай би покращував їх соціальний рівень, піднімав добробут! Ні, цього він якраз і не робить! Відбуваються зовсім інші процеси. Він привчає до думки, що дотація найбіднішим буде виплачуватися не з бюджету Києва. Заплатять Кужель, Супрун і т.д. Ось побачите, після підвищення тарифів, ніхто й не подумає компенсувати з казни малозабезпеченим нічого. А люди ж платити просто не зможуть! Ситуація стане вибухонебезпечною.

– *І що ж далі? «Соціалістическая революція, о которой столько говорили большевікі?»*

– Щось приблизно таке.

– *А чому Ви вирішили, що готується саме такий сценарій?*

– Бо мені його просто проговорюють. Навіть у вічі! Так, коли я була на п'ятому каналі, і мова зайшла про підвищення тарифів та спосіб їх компенсації для несплатоспроможних киян, подзвонила жінка і у прямому ефірі сказала: «А що ж у цьому поганого, нехай багаті заплатять за бідних». По-перше, у нас немає стільки багатих, які б змогли заплатити за всіх наших бідних. Бо насправді, за ці роки велика маса населення опинилась просто за межею бідності. По-друге, все свідомо спрямовується тільки на певних людей, бо ж і сім'я мера не з бідних. А мова про те, що син його заплатить за бідну сім'ю киян, не йде! По-третє, чим подібні ситуації можуть закінчитися в цій країні, сьогодні ще не знає ніхто!

– *А Ви збираєтесь повертатись у парламент? Дехто з опитаних жінок-лідерок кажуть, що Олександри Кужель там не вистачає.*

– Побачимо, як життя буде складатись. До речі, про те, що мене не вистачає у Верховній Раді мені кажуть не лише жінки, але й деякі чоловіки, з якими ми працювали тоді, і вони є у ВРУ зараз.

– А як Ви ставитесь до таких думок: «У жінки-політика не повинна бути голівудська зовнішність. Президент України не може бути жінкою та ще й сорок другого розміру. Не можна аж настільки виділятися своїм виглядом, вбранням тощо»?

– На мою думку, жінка може бути якою завгодно. Якщо вона відповідає найвищим вимогам суспільства як спеціаліст, як харизматичний лідер. Якщо вона знає, що робити і куди йти, і вміє вести за собою всіх, то вона може бути будь-якого розміру.

– На Вашу думку, сьогодні українці можуть обрати жінку президентом?

– Можуть. І не будь-яку жінку, а конкретно – Юлію Тимошенко. От вона сьогодні може стати першою в Україні жінкою-президентом. За неї проголосують. У неї є харизма.

– Шановна пані Олександро, а кого ще з українських жінок-політиків Ви назвали б харизматичним лідером?

– Я не стану говорити про харизматичних лідерів. Це питання складне. Треба пояснювати, зрештою, що я під цим розумію, щоб бути до всіх справедливою. Скажу про розумних жінок в українському політикумі, з якими можна працювати плідно і конструктивно. Це – Людмила Супрун, Катерина Ващук, Катерина Самойлик, Ірина Акімова, Ала Савченко, Віра Улянченко і Лілія Григорович. Це і та ж Наталія Вітренко. І ще багато, багато інших з тих, хто у парламенті і не у парламенті. Їх дуже багато! Хочу сказати, що у ВРУ ми мали нормальні робочі стосунки з Юлією Тимошенко. Ми ніколи з нею не конфліктували. Можливо, наша співпраця по певних законопроектах – це найяскравіший приклад, як плідно і продуктивно можуть співпрацювати жінки. У нас є жіночий інтелектуальний потенціал в державі, треба тільки його правильно використати!

– Дякую за надзвичайно цікаву розмову. Бажаю успіхів!

Розмову вела Ірина Грабовська

1.4. «Жінка-політик в Україні має бути „двожилъна”»

(Інтерв'ю з Іриною Синявською – Головою Житомирської облради)

[Синявська Ірина Максимівна – народилась 12 лютого 1957 р. в с. Вищий Ольчедаїв Вінницької області. Має дві вищі освіти. Працювала губернатором Житомирської області. Сьогодні – Голова Житомирської облради]

– Шановна пані Ірино, сьогодні, говорячи про гендерну політику в Україні, ми вже можемо аналізувати феномен жіночого політичного лідерства. Але дослідити його неможливо без участі активних учасниць цього процесу – жінок-лідерок, які беруть реальну участь у політичних процесах. Ви достатньо відомі в Україні як жінка-політик. А як Ви прийшли у політику? Політика – це доля, випадковість, мрія всього попереднього життя чи щось інше?

– Дякую за таке визнання. Але я не вважаю себе відомим політиком. Швидко за все мене знають, як лідера регіонального рівня. Шлях до цього складався не планово, але й не випадково. І насамперед вирішальну роль відіграв мій характер. Мені ніколи не була притаманна байдужість до життя, суспільства, напрямків та перспектив його розвитку. Політик – це гравець і, найчастіше, гравець, який використовує потаємні ходи, а я не визнаю нещирості. Навіть гірка правда, але висловлена у вічі – це мій принцип, який я застосовую як до колег, так і до себе. Вважаю, що небайдужість та відвертість – це ті риси мого характеру, які сприяли моїй, як ви говорите, політичній кар'єрі.

– Важко бути жінкою-політиком у сучасній Україні?

– В сучасній Україні не важко бути тільки лежнем. А якщо до функцій лідера, чи політика додати зовнішні характеристики «слабкої» статі – емоційність, вразливість, бажання захисту, то, звичайно, бути жінкою-лідером нелегко. Суспільство ще до 2005 року надто обережно ставилось до жінки – керівника регіону, відомства. Як правило, вважали, що ці жінки або незаміжні, або бездітні, або аморальні і їх «проштовхують» за якісь певні послуги чоловікам. Це було викликано тим, що чоловіча влада створювала таку характеристику жінкам, потенційним конкурентам. У 2005 році багато що змінилося в свідомості суспільства. На мій погляд, це найголовніша перемога Президента Ющенка.

Потім – сміливі призначення жінок на посади голів ОДА, потім обрання жінок головами обласних рад. Суспільство традиційно не любить владу, але погоджується з її рішеннями, так сталося і з прийняттям жінок.

– На шляху до українського владного Олімпу чоловіки в сім'ї, суспільстві допомагали Вам чи навпаки?

– Допомога чоловіків була специфічною. В родині чоловіки мені, як правило, не заважали. Мені вдавалося їх переконувати. Крім того, основна риса моєї сім'ї – це особистісна воля. Ми ніколи не ділимо побутових обов'язків: немає жіночих і чоловічих ролей. Хто швидше приходить з роботи, той готує вечерю. У кого випадає вихідний – здійснює покупки... Колеги по роботі, по партії – дещо інакше. Чоловіки тут вважають себе головними. Вони безапеляційно праві, їхнє рішення – найвірніше. Ось тут мені знадобилися жіночі риси. Інколи чоловіків підхваляю, роблю все для того, щоб обдуманий мною проект став їхньою ідеєю, бо тільки за цієї умови він може бути реалізований.

– А жінки із найближчого оточення Вас як політичного діяча підтримували, підтримують? Чи є порозуміння з найближчими подругами, колежанками?

– Ми зараз почали отримувати другу демократичну ґендерну перемогу. Жінки починають підтримувати жінок. До 2005 з цим було складніше. Мені приємно від порозуміння з моїми подругами – це моя моральна підтримка. З депутатками обласної ради, незалежно від партійності, теж знаходжу порозуміння.

– Чим відрізняється жінка-політик від чоловіка-політика в Україні? Чи потрібна жінці в українському політикумі сьогодні харизма? Можливо, вона заважає саме жінці-політикови в реальному житті, породжуючи активний спротив як з боку чоловіків-політиків, так і в суспільстві?

– Жінка-політик в Україні має бути «двожильна». На відміну від чоловіків-політиків, вона не має права на слабкість. Її одразу беруться знищувати. Вона перебуває у постійній боротьбі. Незалежно від того, яку нішу займає – у владі, чи в опозиції. Одне те, що жінка-політик, викликає у чоловіків жах і спротив. Чоловіки не цураються нічого: ні пліток, ні характеристик одягу чи прикрас, ні «вкидання kota» у сім'ю. Я сприймаю чоловіків і жінок у політиці, як дві стихії – вогонь

і воду. Могутній і руйнуючий вогонь, і не менш могутня, але здатна приборкати вогонь, вода. Без харизми у політиці не буває особистостей. Лідерок є багато, але тільки харизматичні мають обличчя, впевненість, прихильників чи опонентів. Зникне харизма – зникне і політик.

– *Шановна пані Ірино, хто, на Вашу думку, з українських жінок-політиків є харизматичним лідером сьогодні? Можливо, їх декілька? Чи могли б Ви їх назвати?*

– Найбільш харизматичним лідером є Юлія Тимошенко. Захоплює її розум, впевненість, неабиякі артистичні дані, риторичні здібності. Вона смілива – внутрішньо і зовнішньо. Шкода, що й досі Юлія Володимирівна не сформувала довкола себе жіночу групу діючих і майбутніх політиків, громадських лідерок. Це могла б бути надійна її опора. Безперечно, харизматичною лідеркою, політиком є Наталія Вітренко. Вона менш сучасна і зрозуміла певному колу населення, але в харизмі їй не відмовиш. Формується харизматичний політик і з Раїси Богатирьової. Але її, як і Валентину Семенюк, сприймаємо через позицію їх партійних лідерів-чоловіків.

– *Чи існує спротив з боку суспільства, жінок-політиків чи чоловіків-політиків саме у ставленні до жінки-політика, наділеної харизматичними рисами?*

– Звичайно існує. Адже харизматичні риси підсилюють конкурентну здатність цих жінок. Мати харизму – означає мати риси характеру, манери поведінки, напрямок мислення, відмінний від загалу. Вибачте за порівняння, проте жінка часто (і впродовж тривалого періоду) могла бути виключно собою: чарівною, звабливою і небезпечною. Про роль стратега чи тактика у жіночому «вбранні» мова не велася, саме це поняття було у політиці нонсенсом. Тоді як справжній політик – це досвідчений шахіст, якому не притаманні фізіологічні відмінності. Спротив – явище природне, тим паче тоді, коли ламаються стереотипи. Ми на порозі (принаймні, я в це щиро вірю!) грандіозних змін у суспільному житті, коли жінку перестануть асоціювати з певним «набором» алогічних вчинків і винятково жіночих професій. Паритетність – явище неминуче. Хто не згоден (можна здогадатися хто), змушений прийняти виклик часу.

– *Наскільки ефективною можна вважати діяльність жінок-політиків часів української незалежності?*

– На мій погляд, робити глибокий порівняльний аналіз зарано. Та й саме слово «ефективно» не надто вдале. Діяльність, проведена робота мають бути результативними і крапка. А який вони викличуть ефект, не наш головний біль. Потрібно думати про результат і прогнозовану реакцію. Принаймні, ці дві складові закладені у фундаменті політичного профілю. Стосовно результату... За часів української незалежності результативним можна назвати будь-який крок жінки-політика, хоча б тому, що він був зроблений самостійно і свідомо. Однозначно розписуватися за історичний внесок жінок – політиків періоду Незалежної України будуть вже наші нащадки. З плином часу вималюється відповідь на запитання типу «хто є хто?».

– А що завважає жінкам-політикам бути більш впливовими в нашому суспільстві, як і в українському парламенті, крім їх кількості?

– У суспільстві кількісний показник жінок якраз перевищує чоловічий (54% населення – жінки). Жінки в переважній більшості є і годувальницями, і заробітчанами. Вони утримують сім'ї, дітей і чоловіків. Особливо у сільській місцевості. Чоловіки, втративши основне місце роботи, занепали духом. Знаєте, таке враження виникало при зустрічі з ними, що в середині могутнього і дужого механізму зламалася маленька і непримітна пружинка, без якої проте цей «велетень» виявився недієздатним. Роль цієї непримітної пружинки відіграв час, який зруйнував цілий прошарок покоління спеціалістів та фахівців, котрі раптово виявилися незатребуваними. Так от, саме у важкий період зламу «еволюційно спроможною» (дозвольте мені впровадити такий неологізм) виявилася жінка. На Житомирщині переважна кількість сільських голів – жінки. Куди впливовіше? Там, де багато проблем і роботи, – там суспільство довіряє жінкам. В парламенті інша ситуація. Жінка-народний депутат зі сторони виглядає так, ніби це її остання вершина, яку тільки можна підкорити у цьому житті, і більше її нічого не турбує, в тому числі і проблеми жінок, їх просування в політиці, розробка та впровадження соціальних проектів. Всі попередні скликання жінки-нардепи не ініціювали гендерних програм. На щастя, зараз ситуація змінилася. Тепер є група депутаток, які багато можуть і роблять для того, щоб змінити цю ситуацію. Це Олена Бондаренко, Оксана Білозір, Катерина Самойлик. Жіноцтво покладає надії на них. Для перемоги потрібно тільки об'єднатися. Всім жінкам, незалежно від політичних фракцій.

– *То чи потрібне квотування місць у ВРУ за гендерною ознакою? Як Ви ставитесь до цієї проблеми?*

– Хоч квотування і не є демократичною характеристикою, але вважаю, що на даному етапі це – необхідність. Політичні партії та їхні лідери «обросли» політичним оточенням. У кращому випадку там є у першій десятці одна-дві жінки. Тільки законна вимога може, на мій погляд, стимулювати залучення жінок до політики. Однак, ініціатива повинна йти від нас. Кому це, зрештою, вигідно? Сліпо перебирати на себе досвід інших країн – також не вихід, адже не враховані реалії та специфіка економічного, політичного, суспільного життя нашої країни. Нам потрібен тонкий розрахунок. А коли буде створений чіткий план чи схема, свою роль повинна відіграти ініціативність і переконливість. Шукайте переконливих фактів!

– *Пані Ірино, як Ви вважаєте, у програмах політичних партій та блоків під час виборів-2006 питання гендерної рівності були представлені на рівні вимог часу і реалій українського життя сьогодні?*

– Ні. І причин тут дві: перша і остання. Йти на вибори з лозунгом гендерної рівності і паритетної демократії у той час, як економіка «кульгає» на обидві ноги.... Можете продовжити самостійно. Питання гендеру і, у кінцевому підсумку, квотування повинне стояти не першим, але й не останнім. Над цим потрібно працювати не менш серйозно, як і над бюджетом. Ще раз наголошую: повинна бути чітка схема, програма, у якій наперед будуть прораховані можливі «за» і «проти». Це наше завдання, яке не можна залишати на розгляд наступного покоління.

– *Маргарет Тетчер, прийшовши до влади, закликала англійських жінок відірватись від кастроль і прийти у політику. Чи не пора те ж саме запропонувати зробити українським жінкам? На Вашу думку, вони сьогодні готові до цього? А чи готове до цього українське суспільство загалом?*

– Впевнена, що більшість жінок українського соціуму вже давно це зрозуміли. Ось тільки якби хто підказав можливі варіанти напрямку руху. Морально жінки готові до самостійних, виважених і рішучих кроків. Суспільство у цілому відстає від прогресивності жіночого руху. Знову у якості бар'єрів – стереотипи. У великому спорті спортсмен не бачить нічого окрім фінішу. Це мета його забігу, якщо хочете. А перешкоди долаються відпрацьованим до автоматизму способом.

Нас не повинні лякати бар'єри! Навпаки, повинні насторожувати прогалини, які ще до цього часу чекають заповнення. Постійний рух – це перше гасло, яке має бути виписане у посібнику про гендерну рівність для початківців.

- Що сьогодні найпотрібніше для утвердження принципів гендерної рівності в нашій країні?

- Воля, віра, бажання. Логіка, послідовність, прогнозування. Аналітика, інформативність, рухливість. Гадаю, це найповніша відповідь. А розкладати ці поняття за номером першості не варто. Це одне ціле великого внутрішнього світу справжньої жінки. Ви згодні?

- Авжеж! Дякую за цікаві роздуми. Бажаю успіхів!

Інтерв'ю вела Ірина Грабовська

1.5. «Там, де немає гендерного балансу, лідер приречений...»

(Інтерв'ю із Вірою Кобилянською – депутатом Рівненської облради)

[Віра Григорівна Кобилянська – народилась у 1953 році. Отримала вищу медичну освіту. Багато років вона бере активну участь у житті свого міста і області. Її неодноразово обирали депутатом до міської та обласної рад. В міській та обласній радах вона очолювала комітети з охорони здоров'я, материнства та дитинства, відстоювала права дітей і матерів, впроваджувала соціальні програми щодо їх захисту. Заступник головного лікаря Рівненського Будинку дитини. Очолює обласну організацію Християнсько-демократичного Союзу (ХДС). Депутат обласної ради від блоку «Наша Україна»]

– Як Ви вважаєте, шановна пані Віро, чи бралися до уваги гендерні питання/гендерний підхід при підготовці виборчої програми Вашої партії, розробці виборчої стратегії та безпосередньо під час самої виборчої кампанії?

– До нашої партійної програми ХДС включено гендерно-політичні питання, але коли ми увійшли до блоку «Наша Україна», то у програмі блоку вони не розглядалися. Блок цей формувався дуже не легко. Коли ж йде накопичення політичних пристрастей, тоді не до гендерних питань.

– Які саме гендерні питання увійшли до політичної програми Вашої партії?

– Партія, від якої я болотувалась, чітко гендерних питань у своїй програмі не формулювала. Тепер в якості депутата облради я відповідаю за охорону здоров'я. Моя діяльність так чи інакше пов'язана із проблемами жінок і дітей. Вважаю, що це в значній мірі гендерна проблематика. Знайшла слабкі точки – держпрограми, на які не виділяється ні копійки грошей. Проблеми СНІДу, онкології актуалізую в своїй діяльності. Три місяці працювала над державною програмою по дітях з вразливих сімей та тих, які виховуються в інтернатах. Результат: 42 законодавчі ініціативи ми подали на розгляд Верховної Ради. Хочу і все роблю для співпраці з жінками, жіночими громадськими організаціями.

– Пані Віро, чи обговорювався принцип включення жінок у список кандидатів Вашої політичної партії до ВР та до місцевих рад?

– Окремо про жінок мова не йшла. Доводилося відстоювати у блоці місця для членів своєї партії та членів інших партій. Відстоювали законне право всіх, бо чоловіки бояться зіпсувати стосунки.

– Чи брався до уваги ідеологами Вашої партії фактор різного сприйняття лозунгів, ідей, програмних цілей і т.д. жінками і чоловіками?

– Коли я сама виходжу на рівень політичної боротьби, я не бачу статі, бачу тільки аудиторію професійну чи партійну...

Але аудиторію варто відчувати. Через хвилину сім після початку виступу я відчуваю, виграю чи програю. Іноді я можу врахувати окремі нюанси і виграти виступ, іноді програю. За своїм виборчим досвідом знаю, що коли виступаєш у закритому жіночому колективі, то краще виступати перед маленькими жіночими групами, тоді їх легко переконати. Коли ж примішуються до них один чи два чоловіка, то вони починають задавати питання, і ставляться скептично, намагаючись показати себе не тільки переді мною, але й перед своїми колегами-жінками... Коли ж виступаєш перед чоловіками, треба оперувати жорсткими цифрами, конкретними фактами. А у змішаних аудиторіях треба вловлювати настрій. Так чи інакше психоемоційність жіночої аудиторії відрізняється від прагматичної раціональної чоловічої... Сама технологія політичних комунікацій вимагає врахування цього. Тут потрібно мати досвід і навички. Моїх три освіти в цьому допомагають. Я медик за базовою освітою, маю освіту психолога і політичну з політтехнологій. До того ж є практичний досвід. Тому перед будь-якою аудиторією почуваюся впевнено.

– Чи вважаєте Ви, що є відмінності політичної кар'єри жінок і чоловіків?

– Відмінність між політичною кар'єрою у чоловіка і жінки – колосальна.

Жінка має бути на декілька порядків вище, щоб у політиці досягти чогось. Вона повинна бути або багатою, або треба мати колосальні резерви в запасі – здоров'я, енергію, підтримку сім'ї, друзів, організаційні здібності, цілеспрямованість і ще багато чого для того, щоб виграти у політичній боротьбі.

– Чи є відмінності (і які саме) тих програмних засад/ ідей/ лозунгів, з якими виступають жінки-політики і чоловіки-політики?

– Це важко визначити, адже люди настільки розметалися з ди-кої комуністичної єдності монополістичної компартії по різних пар-тіях... Це розгалуження партій як розкидане каміння... Всі хочемо одного, та йдемо до цього різними шляхами. Ось, мовляв, візьмемо владу, тоді щось зробимо. А що зробимо? Для того, аби щось зробити, треба цього дуже хотіти, а по друге бачити, з чого почати... відчувати, що найцінніше.

– *Що найцінніше для Вас?*

– Для мене найцінніше – це людина. Ніколи через людину не переступлю. Хто б це не був. Прийду, якщо потрібно, у призначений час, бо я ціную людину і її час. А чоловіки переступають через людину ради багатьох благ...

– *Чи тяжко бути жінкою-політиком?*

– Нелегко. Але дуже цікаво. Чим тяжче, тим цікавіше. Особливо, якщо проблему важливо вирішити. Жінки багато речей відчують інтуїтивно. Ми спинним мозком відчуваємо. Чоловіки не бачать де-яких речей, або нюансів. У них немає такого мислення, як у жінок. У нас творча півкуля працює більше, а у них тільки логічна. У політиці жінок не люблять, принаймні в Україні. Не люблять тому, що суспіль-ство у нас поки що переважно традиційне. Правила гри в політиці вигадані чоловіками, та коли жінки потрапляють у політику, то не хочуть змінювати правила. Вони все одно грають у свою гру. Хоч за великим рахунком жінки в політиці набагато чесніші.

– *Ви вважаєте, пані Віро, що жінки більш моральні й порядні в політиці, ніж чоловіки?*

– Вважаю, що так. У двох кабінетах не сядеш... Чоловіки ж прихо-дять у політику, і навіть якщо він багатий, то все ж прагне примножити свій капітал. Очевидно, спрацьовує те, що за своєю природою чоловіки – здобувальники... Часто їм все одно, якими методами здобувати.

– *Чим, на Вашу думку, зумовлюється необхідність участі жінок у політиці?*

– Тут є декілька причин. По-перше: чоловіки в політиці втомили-ся. Друге: тут маса папірців, бюрократичної рутинної роботи. Прийшов чоловік з хорошого бізнесу і йому нудно сидіти в сесійній залі. То ж усю паперотворчу роботу звалюють на жінок. Поки до грошей діло дійде, то масу паперів треба опрацювати і створити. А він же звик, що жінка йому вдома каже: зроби те чи інше. Тому секретарі, референти – це жінки.

Але на вершині цього процесу – чоловік: Підпис, печать, остаточне рішення – це належить йому. Це поки що. Порівняйте Швецію, Фінляндію, Німеччину – там 47 відсотків жінок у будь-якій партії. Там, де немає гендерного балансу, лідер приречений.

– Які перспективи паритетного представництва жінок і чоловіків в українському парламенті Ви передбачаєте через 5 років? 10 років? 15 років?

– У нас тепер співвідношення біля 7 відсотків до 93. Гадаю, що через 5 років буде вже 10-11%. Через 10 років буде ще більше. Ми йдемо до цього.

– Пані Віро, які Ви бачите шляхи досягнення представництва жінок і чоловіків за принципом 1:1? Які шляхи збільшення представництва жінок на найвищих рівнях законодавчої і виконавчої влади?

– Важко сказати. В залежності від того, як піде процес. Але я впевнена, що коли б у нас головою обласної адміністрації стала жінка, то 50 на 50 у нас було б вже через місяць.

Основний шлях – прихід жінок у політику. Суспільство змінюється. У нашу партію вже приходять жінки. Молоді, розумні, цілеспрямовані.

Щодо принципу квоти у формуванні партійних списків і органів влади, то ставлюсь до цього негативно. Але такий досвід демонструють у європейських країнах. Без квоти вони не могли б досягти того рівня, який мають сьогодні. Ми зовсім інша країна.

– Які переваги від збільшення представництва жінок на рівні прийняття рішень може отримати суспільство?

– Стабільність, комфортність, соціальні блага, вищий соціальний рівень, вирішення соціальних проблем, вважаю, що це і повністю змінить свідомість чоловічої громади. Самі чоловіки зміняться.

– Чи може бути корисним об'єднання жінок-депутаток? Усіх рівнів?

– Категорично ні. Є партії і їхні програми в політиці. А об'єднані жінки з різних партій і блоків – то неможливо й нелогічно.

– Які питання могли би лобювати жінки?

– Незалежно від таких об'єднань, важливо виборювати підняття статусу жінки. Освітній рівень жінок вищий, ніж у чоловіків. Але далі цього чомусь не йде. Може це традиційно, країна патріархальна, чи що. Але ми так влаштуваці, що готові завжди звільнити перед собою місце для чоловіка.

Таку крайню нерівність позицій жінок і чоловіків у суспільстві можна пояснити.

Це фізіологічний чинник в першу чергу. Далі – культура і релігія – підтримують неоднаковість і нерівність. Коли сторіччями священик повторює, нав'язує через свідомість віруючих, що первинним перед Богом є чоловік, а жінка його помічниця, а у нас 90 відсотків – віруючі, то де ж буде жінка? Вона й буде другою. Говорять так, то так і буде. Колись на одній зустрічі на запитання, чого хочуть жінки, я відповіла, що жінки хочуть забрати у чоловіків владу. Але чи це можливо, коли чоловіки все одно за все відповідають перед Богом? Ми фізіологічно створені Богом як помічники. Але в чому допомога? Я вважаю, що я, як жінка-політик, маю допомогти в політиці нашим чоловікам збудувати нашу країну, бо вони цього зробити не можуть. Бо не бачать соціальних аспектів нашого життя.

Їм заважають власні чоловічі амбіції.

Крім того, у жінок є материнська програма, яка біологічно їх робить альтруїстками.

Це певний код. Те, що виносила в собі дев'ять місяців. Але я бачила багато різних жінок. Серед них чимало таких, котрі ставляться до дітей, як до речей. І, навпаки, є чоловіки, які зовсім по-іншому ставляться. Біологічно ми всі запрограмовані бути хорошими батьками, але в залежності від виховання в сім'ї, від розуміння цього питання, від культури сім'ї, у якій ми формувалися, ми різні. Діти будинків дитини, інтернатів не можуть створювати хороші сім'ї, вони їх все одно руйнують. Нема взаємозв'язку поколінь. Існує практика позбавлення батьківських прав...Цього не потрібно робити.

Треба віддавати дитину в іншу прийомну сім'ю з іменем, прізвиськом, життям, з контактами з недосконалими батьками. Як можна менше забирати дітей в дитячі будинки. Для цього є прийомні сім'ї. Крім того, на період кризи в рідній сім'ї, коли жінка-матір потрапила в певну проблемну ситуацію, а згодом пережила кризу, а потім її пододала, змінилася, треба дати їй право повернутися в сім'ю або повернути дитину.

– Чи плануєте Ви підтримувати гендерні проекти у своїй політичній діяльності в майбутньому?

– Ці питання неможливо обійти в політичній діяльності, особливо жінкам. Це стосується і моєї професійної діяльності у сфері соціального захисту дітей.

– Віро Григорівно, а наскільки свідомим чи випадковим був прихід у політику для Вас?

– Мені політика завжди подобалась як вид діяльності. Може, це ексклюзивно як для жінки, але мені це імponує. Скоріше, така діяльність близька мені за стилем життя, характером, світоглядом. Тож я намагалася потрапити в політику. Оскільки за Союзу прийти в політику можна було тільки шляхом вступу до КПРС, то я вступила в єдину тоді партію. Щоправда, була у рядах комуністів дуже мало. У 1991 році ми всією парторганізацією вийшли з КПРС.

– У Вашому переході до політичної діяльності очевидно зіграла роль Ваша робота?

– Певною мірою, так. Мій прихід у депутатський корпус пов'язаний з тим, що я стала працювати у Будинку дитини. Соціальний жах того, з чим мені довелося там зіткнутися й побачити, і привів мене в політику. Спонукала до цього й атмосфера того, що навколо діялося. Я була переконана, що необхідно щось змінювати. Тож прийшла до міського голови Віктора Чайки і сказала: «Давайте щось змінювати». Стала балотуватися до міської ради і виграла вибори. Стала депутатом вже у 1984 році. Очолила комісію з охорони материнства і дитинства. За моїми пропозиціями були побудовані другий у обласному центрі пологовий будинок, діагностичний центр, поліклініка №3.

– Отже, Ви у представницьких органах влади з 1984 року і дотепер? До речі, це був обласний рівень?

– Двічі був міський. У 1990 році балотувалася до Верховної Ради, але у другому турі зняла свою кандидатуру, поступившись рухівському кандидату. Тричі балотувалася до Верховної Ради по мажоритарці. Вже тоді я була переконана, що багатопартійність нам просто необхідна. Завжди треба мати спектр вибору позицій. Я виступала за прийняття декларації прав захисту людини, дітей, інвалідів. Займалася питанням усиновлення дітей по судах. Словом, усі соціальні програми – мої. Не будучи депутатом, чотири роки виїздила в комітети Верховної Ради й виконала усю ту програму, з якою йшла. А тепер хочу, щоб побудували онкодиспансер і все зроблю для того, щоб він був побудований.

– Пані Віро, Ви є регіональним лідером Християнсько-демократичного союзу?

– Так. Вже сім років. Практично створювала цю партію з нуля. Організовувала осередки. З ХДПУ Журавського пішла на вибори, але

не була членом партії. Та ця партія сім разів розкололася, п'ять разів об'єдналася. Тож мій прихід у ХДС – це закономірність. Не виходячи з ХДС, вступила у ХНС Стретовича.

Неодноразово була секретарем профкому, у певний період запрошували і заступником в управління охорони здоров'я. Було, що пропонували мені посаду заступника міністра охорони здоров'я. Вже навіть пройшла усі узгодження, але стримала та обставина, що дуже хотіла народити другу дитину. В принципі, я не кар'єристка!

– *Чи наклала відбиток на Ваше життя взагалі (а також професійне, сімейне, особисте) участь у політиці?*

– Не зважаючи на політичну кар'єру, у мене в житті вийшло все. Професійно на свій рівень я вийшла дуже рано. І діти в мене чудові. Маю двох доньок: старша – психолог, кандидат наук, а молодша – журналіст. Змалку навчила їх працювати й бути самостійними. Ставила їм завдання, а вони виконували. Ніколи не ходила до школи, не перевіряла щоденники... І вони прекрасно вчилися. Самоорганізовані. Молодша донька пройшла танці, музичні школи, гуртки різні... Зараз вони вже дорослі і мають свої сім'ї.

– *А чоловік Вас розуміє, підтримує?*

– Як ставиться до моїх політичних уподобань і кар'єри чоловік? Чоловік мені допомагає у всьому. Хоча на першому етапі було важко йому адаптуватись до моєї політичної активності. Тепер він головний лікар, а я – начмед. Щодо політики, він також намагався балотуватися, але не пройшов, а я пройшла. Коли ж я балотувалася, то він був єдиним, хто мені суттєво допомагав, вночі розклеював листівки. Без засобів, у примітивний спосіб, але ми це робили разом. Все, що я робила, ми спершу обговорювали в сім'ї. Прожили разом 32 роки... І дотепер він завжди мені допомагає. Чоловік завжди на мітинги ходив. Виступаючи, я орієнтувалася на його реакцію. Він високий, здаля видно. Тепер на конференції також ходить. А в сім'ї я – не політик. Підтримка сім'ї для мене дуже важлива. Коли ми сваримося, у мене не виходить нічого. Тому підтримка сім'ї для мене – дуже важлива!

– *Чи вважаєте Ви, що існує подвійний стандарт у суспільстві по відношенню до жінок-політиків і чоловіків політиків? Якщо так, то у чому Ви його вбачаєте?*

– Чоловіки нелояльні до жінок-кандидатів. Їх треба до цього привчити. По телебаченню запланувати піар-програму, яка б працювала на розкрутку жінок. *

Я переконана, що чоловіків треба виховувати у повазі до жінки. У політиці, як і в житті, люблять сильних жінок. Якби там не сердилися чоловіки на Тимошенко, в душі вони все одно їй заздрять. Адже вони так не можуть.

А якщо говорити про суспільство в цілому? Не у політичному ракурсі. Виходить так, що формально, декларативно говориться про одне, а насправді багато чого відбувається за іншими стандартами. У нас суспільство таке. Ми пройшли школу знищення людської особистості. В садочку – за ручку шеренгою, в школі – за ручку шеренгою. Мені пощастило, бо я не ходила в садок. Мене виховувала мама, може тому я і в рамки не вписуюся. Тепер інше покоління, не заражене комунізмом. І головне – індивідуальність, особистість. Але в принципі лідери потрібні заради інтеграції, координації, узгодження інтересів, забезпечення комунікацій й комунітарності, тобто заради об'єднання людей.

Зрозуміло, всі лідерами бути не можуть. Але кожен повинен бути особистістю. Для мене лідер – це особистість, якій я вірю. Це людина відкрита, послідовна. Вона робить те, що думає, у чому переконана, про що говорить привселюдно. Людина, яка не спокуситься на хабар, ніколи низько не опуститься.

– Шановна Віро Григорівно, як Ви оцінюєте рівень корупції в Україні?

– Жахливий.

– Що робити, щоб ліквідувати хабарництво?

– Високі зарплати нічого не дадуть. Треба виховання відповідне. Відповідальність виховується в сім'ї.

– Чи може релігія посилити цю моральність?

– Віра. Не релігія, а віра. Іноді ж так важко вистояти перед спокусою. Особливо, коли засобів не вистачає. Але щасливий не той, хто має, а той, хто задоволений тим, що має.

Треба зауважити, якщо в політиці жінка і жінка, то рівень їх конкуренції вищий, ніж у чоловіків. Якщо жінки конкурують, то йдуть на знищення одна одної, але, якщо вони в одній команді, то жоден чоловік не зможе розбити цей союз.

– Чи поділяєте Ви думку про те, що в українському суспільстві існує дискримінація по відношенню до жінок? У чому вона проявляється? Чи помічаєте Ви прояви її у повсякденному житті?

– Так, існує. Це насильство у сім'ї, дискримінація в економічній сфері. Не вистачає поваги, любові між людьми, жінками і чоловіками. Треба більше терпіння і любові.

Далі, це статева дискримінація. Проституція – це і є дискримінація. Мені жаль проститутток. З таким контингентом тепер часто зустрічаюся по роботі й розмовляю з ними. Уявіть, 14-річна дівчинка із багатодітної сім'ї. У неї нічого ні вдягнути, ні взутися, й подружка штовхає її на таку стежку... І вона за пляшку пива готова зробити все, що завгодно. Завжди думаю, а як же чоловіки? До якого ж рівня треба опуститися, як упасти морально, щоб оце молоде, нещасне життя дозволити собі калічити! Є ще жахливіша проституція: проституція вагітних. Кажуть, платять їм більше. Я багато про це думала. Чому у нас таке споживацьке ставлення до жінки? Використати жінку і все... А як вона далі житиме, нікого не обходить. Приносить така дівчинка дитину, запитую: «Чи ти хоч батька його знаєш?» «Не знаю. Пам'ятаю лише, що звати Валера.» ... Життя у неї і у дитини вже скалічене. Спершу заходить до дитини, а згодом – забуває і пішла по руках...

Причина цьому – Бідність. Часом така бідність, що страшно й подумати. Іноді міркую, може нам проституцію узаконити? Ці діти хоч їстимуть нормально, бити їх ніхто не буде й знущатися...

В економічно-побутовому плані це ще треба подумати, кого хто більше дискримінує: чоловіки жінок чи навпаки.

Крім цього, я професійно стикаюсь з дискримінацією дітей.

Діти – це особливий наш біль. Настільки глибоко наше суспільство не поважає дітей і старих, що ніде такого жаху, як у нас, нема.

– Чи існує гендерна дискримінація по відношенню до чоловіків? У чому вона, на Вашу думку, проявляється? Чи є прояви її у повсякденному житті?

– Безумовно. Хоч я вважаю, що дискримінацію допускають такі жінки, які самі цього хочуть. Тому, що часто жінка буває така палка, що запалює свого чоловіка до смерті. А потім жаліється, що він із сокирою за нею бігає. Я працюю з жінками. У мене в підпорядкуванні багато років 280 жінок. Тож добре вивчила їхню психологію. Є любительки познущатися самі над собою, чоловіком, сім'єю. Моральне насильство вище саме з боку жінок. Не там сів, не там став, не те робить, мало заробляє. Нам усе треба. Тисячі претензій. І це приймається за норму. А запитайте, – йому це треба? І це терплять чоловіки. Та пи-

тається, хто дав тобі право постійно ущемляти його права? Хто дав право ущемляти його особистість? Захистити треба чоловіків.

А насильство в сім'ях – для України проблема Але тут не йдеться лише про насильство над жінками. Просто, жінки більше плачуться. Чоловік же ніколи тобі не скаже, що над ним жінка знущується. До того ж подумайте про суди. Дітей же при розлученні завжди залишають матері. Яка б вона не була.

– *Ваше ставлення до діяльності жіночих громадських організацій. Чи є вони ефективними виразниками інтересів і проблем жінок? Що Ви думаєте про впливовість і ефективність їх діяльності? Чи вбачаєте перспективи у розвитку жіночого руху?*

– Жіночі організації є виразниками інтересів жінок, вони мають посилити свій вплив на громадське життя і політичний розвиток. Зробити потужний внесок у розвиток громадянського суспільства. Поряд із цим, у жіночих організаціях має бути і чоловіче членство. Тільки тоді вони будуть працювати більш продуктивно.

Жіночі організації мають збільшувати кількість членів і поліпшувати якість своєї роботи. Передусім – якість! І клуби за інтересами треба створювати.

Жіночі організації мають впливати на формування жіночої еліти. Якщо ми всі разом ростемо, то має бути й результат. У нас нема вибору. Ми йдемо до кращого. У нас демократичне суспільство. І менше говорити треба про статі, а більше про справу. Справа об'єднує. Чоловіки не завжди гарні виконавці. Але я б ніколи не досягла того, чого досягла, якби біля мене не було мого чоловіка.

– *Шановна пані Віро, а чим Ви буде займатися, коли завершите політичну діяльність?*

– У мене дуже багато роботи. Малювати буду, писати, квіти вирощувати. У мене дача в Кам'яній горі, чого я тільки там не роблю... Там ми вирощуємо навіть сакуру японську...

– *Бажаю успіхів у всіх Ваших починаннях! Дякую за цікаву розмову.*

Розмову вела Леся Кириленко

1.6. «Я прихильниця паритетності у всьому»

(Інтерв'ю з Тетяною Крушельницькою – депутатом Львівської міськради)

[Крушельницька Тетяна Доріанівна – львів'янка, фізик за освітою, кандидат фізико-математичних наук, закінчила Львівський державний університет, працює доцентом Львівської політехніки, депутат Львівської міської ради п'яти скликань. Обрана від Народного Руху України, членом якого є з 1989 року. Заступник Голови Комісії з природокористування, охорони довкілля та благоустрою.]

– Шановна Тетяно Доріанівно, Ви відомі на Львівщині як жінка-політик, активна громадська діячка. А як починався Ваш шлях у політику?

– Політика – це не мрія, не покликання, так сталося, настали такі часи, коли просто не можна було стояти осторонь. У радянські часи я не брала участі у політиці, але мій потяг до справедливості виявлявся у моїй діяльності у профспілках наприкінці 80-х років. Не було якогось конкретного поштовху, це був час, коли кожен нерв напружений, і кожен момент не покидала думка, що відбувається щось таке у суспільстві, що кожна дія може дати позитивні результати, і ми вийдемо з тої советської затхлості. Бути небайдужою виховували батьки. Мама ніколи не приходувала від мене правди, я знала з раннього дитинства і про голодомор, і про репресії. Наша родина репресована, тато натерпівся досить і, хоч був скритною, недовірливою людиною, розповідав мені багато.

– Чи важко бути жінці у політиці?

– Жінок у політиці мало, і мені це боляче. Часом у цьому винні і самі жінки. У мене нема комплексів чи некомфортності. Чуюся на рівні з колегами-чоловіками при вирішенні питань. Це можна віднести до всіх жінок у подібних ситуаціях. Жінки є рядовими членами партії, вони мудрі і талановиті, але не всі хочуть взяти на себе відповідальність. Жінки, які пройшли декілька щаблів, починаючи з районних організацій і вище, які взяли на себе обов'язок не тільки виконувати доручення інших, а за щось самим відповідати і відстоювати, вже не мають комплексу. Вони мають не тільки досвід спілкування на рівних засадах, а, як сказала, неусвідомлену самооцінку. В певний момент людина розуміє, що вона це може або мусить зробити, і тоді всі інші моменти відходять на другий план. Я це можу, бо я це мушу. Думаю, велике значення має виховання людини, коли закладаються засади, моральні цінності, поведінка.

– Пані Тетяно, які переваги від збільшення представництва жінок на рівні прийняття рішень може отримати суспільство?

– Буде більше уваги до проблем раціонального використання бюджетних коштів, до підтримки освіти, культури, питань соціального захисту. Жінкам під силу працювати у будь-якій галузі. Сподіваюсь, що за більшого представництва жінок була б захищена бодай освіта, яка вмирає внаслідок реформування, недофінансування, нерозуміння її ролі.

– Ви маєте великий авторитет у Львові, чотири скликання підряд Вас обирали у депутати. На це, п'яте, Ви пройшли у списках партії. Якщо говорити щиро, багато виборців обирали не партії, а людей, які є в списках. Чи не керувалися цим моментом у Вашій партії, включаючи Вас на перші позиції списків?

– Часом є моменти, при оцінці яких треба добре подумати, щоб не оцінювати дуже емоційно. Я не хочу сказати, що моєю присутністю підсилили список, я б сказала, що мою роботу гідно оцінили. До міської ради нас було три в списку від НРУ. Були вибори, коли я боролася за депутатський мандат з 12 чоловіками, і виграла вибори. Виборці мене знають за результатами моєї роботи.

– Чим, на Вашу думку, зумовлюється необхідність участі жінок у політиці?

– В кожній здоровій комірці суспільства, чи в сім'ї, чи в колективі, чи в громадській організації, чи в партії мусить бути чоловіче та жіноче начало. Коли родина не має батька чи матері, то говоримо про неповну сім'ю, так і в кожній іншій комірці суспільства мусять бути і чоловіки, і жінки. Я з заздністю дивлюся на представництва влади в інших країнах і з сумом на «чорні» представництва нашої держави, які сформовані лише з чоловіків у темних костюмах. Це навіть візуально кидається в очі. Якщо і є жінка, то на допоміжних позиціях. А в інших країнах, навіть не обов'язково найбільш розвинених, навіть мусульманських, де жінка не мала стільки свобод, скрізь жінки представлені більше. Українська жінка мала здавна міцні позиції в сім'ї, а при владі її немає.

– Чи є відмінності тих програмних засад/ ідей/ лозунгів, з якими виступають жінки-політики і чоловіки-політики?

– Не можу сказати, бо не поділяю світ і громадські проблеми на суто чоловічі й жіночі. Є багато спільних питань, навіть ті, до яких більше тяжіють жінки, наприклад, соціальні, освітні, охорони здоров'я, чи інші, але це також суспільні, спільні проблеми, які мож-

на подолати лише разом. Ними мають займатися ті люди, які можуть вирішити проблему. У суспільстві суто чоловічих і суто жіночих проблем чи питань нема, бо це є спільні, людські проблеми.

– *Пані Тетяно, які Ви бачите шляхи досягнення представництва жінок і чоловіків за принципом 1:1? Які шляхи збільшення представництва жінок на найвищих рівнях законодавчої і виконавчої влади?*

– Чоловіки не будуть допомагати жінці у її приході до влади. Щоб зробити, щоб жінок було більше у владі? У державних структурах є багато жінок, які виконують конкретну роботу, тільки не керівну. Якщо жінки хочуть бути представлені у владі, щоб не за них, а за їхньою участю приймалися рішення на рівні держави, то жінки мусять бути більше активними від найменшого рівня до найвищого, тобто, від участі у житті громади, громадських, партійних організацій до органів самоврядування і так далі. Але на найвищому рівні збільшити відсоток представництва жінок можна лише прийнявши закон, наприклад, про квотування. Так прийшли до того інші держави. Якщо державні уми розуміють необхідність рівного представництва жінок, яких є більше половини населення, то це треба певними кроками забезпечити, законодавчо закріпити рівні можливості і права.

Потрібно активніше залучити жінок у партії. Їх є багато у громадських організаціях, більше, ніж чоловіків. Починати, як колись, з початку: активізувати, навчати. Без надмірного демонстрування жіночності. Наприклад, Кондоліза Райс не демонструє свою жіночість, а лише – професіоналізм і діловитість. У світі жінки почуваються, поведяться і виглядають на рівні з чоловіками. Тобто, в першу чергу кидається в очі професіоналізм, а потім бачиш елементи одягу чи аксесуари. Зрозумійте правильно, жіночність – це прекрасна риса і в поведінці, і в зовнішності, але це не має бути демонстративним, коли йдеться про громадський чи політичний аспект діяльності жінки.

Я б хотіла бачити чоловіків і жінок достойними, спокійними, виваженими партнерами. Мені здається, може я і помиляюся, що зараз дуже важливий час у державі, ми можемо втратити багато, якщо будемо ділити проблеми на чоловічі та жіночі. Я прихильниця паритетності у всьому, тому все треба вирішувати разом, впрягатися і чоловікам, і жінкам.

– *Щиро дякую за співпрацю, пані Тетяно. Бажаю успіхів!*

Розмову вела Дарина Кульчицька

1.7. «Я сьогодні бачу на політичній арені із дієвих жінок тільки двох харизматичних лідерів: Вітренко і Тимошенко. Але...»

(Інтерв'ю із Наталією Вітренко – Головою Прогресивної Соціалістичної Партії України)

[Вітренко Наталія Михайлівна – народилась 28 грудня 1951 р. у м. Києві. З 1959 р. по 1965 р. разом із матір'ю жила на Донбасі. Освіта – вища. Захистила кандидатську та докторську дисертації, професор. У грудні 1994 р. стала народним депутатом ВРУ II скликання від Конотопа. З 1996 р. очолює створену нею Прогресивну соціалістичну партію України (ПСПУ). У 1998 р. – обиралась депутатом ВРУ III скликання. У 2002 р. – очолила виборчий «Блок Наталії Вітренко»]

– Шановна Наталія Михайлівно, як Ви ставитесь до необхідності проведення гендерної політики в державі? Питання гендерної рівності, рівності жінок та чоловіків у всіх сферах суспільного життя – це надумане питання для українського суспільства, а чи воно справді актуальне для нас? Можливо, це данина євроінтеграційному виборові України?

– Гендерна політика обов'язково повинна проводитись в будь-якій цивілізованій країні. І Україні вона потрібна так само! Вважаю це питання дуже важливим не лише для України, чи там Європи, а для всього світу. Треба забезпечити рівні права для жінок і чоловіків у всьому світі. От нещодавно ми спостерігали, як до українського парламенту проходили партії. Жінки дуже багато працювали, ночі недосипали, активно агітували за свою політичну силу. Але скільки ми їх сьогодні бачимо у Верховній Раді? Дуже мало. Набралось тільки 8%. Це якраз і є свідченням того, що рівності в нашому суспільстві немає. Чоловік-політик має преференції від суспільства. І часто це несправедливо. Він може бути і гірше підготовлений, і слабший політик, ніж жінка, яка йде у владу. Такі приклади не поодинокі. І я, і Ви їх можемо назвати чимало. Такий слабкий політик потім буде гірше працювати у парламенті, але ж все одно в нашому суспільстві є уявлення, переконання, що, якщо є чоловік і жінка – політики, то все ж треба віддавати перевагу чоловікові. А я вважаю, що треба давати дорогу найсиль-

нішій особистості. Практика і мій власний досвід показують, що там, де є жінка, робота виходить більш ефективною. До речі, ми сьогодні як партія довели, що принцип рівності чоловіків і жінок виправдовує себе. У нас дуже багато було жінок у списках на виборах 2006 року. Орієнтація на залучення до активної політичної діяльності жінок виправдала себе повністю!

– До речі, багато хто із аналітиків відмітив той факт, що у списку Вашої партії було справді багато жінок. Це свідомо тактика, що задіявалась на цих виборах?

– Ні, це принцип, який був завжди притаманний нашій партії. Залучення жінок до партійної роботи, висування їх за партійними списками на виборах – це не популізм чи кон'юнктура. Ми як партія завжди дотримувались принципу рівності. У наших списках завжди було не менше третини жінок. Ми давно вже зрозуміли, що жінки відіграють сьогодні в політиці (і так є у всьому цивілізованому світі) дуже велику роль. Розвиток світу сьогодні залежить від задіяння жінок як соціального ресурсу у житті суспільства на рівні прийняття відповідальних рішень. Використання їх досвіду, таланту, вміння працювати із повною самовіддачею – є однією із умов реальних позитивних, підкреслюю, саме позитивних змін у світовому масштабі. До речі, саме ПСПУ своєю практикою довела, що вона серйозно працює над проблемою рівності жінок і чоловіків. Ми провели свого часу до парламенту третину списку жінок. У нас майже половина списку були жінки і на цих виборах. Це тому, що жінки відіграють зараз дуже активну роль і в українській політиці. І ми бачимо на власному досвіді, що жінка сьогодні дає кращі результати, ніж чоловік. Я це доведу на реальному прикладі. Кіровоградська область. Там змінилось кілька секретарів обкому за ці десять років, що проіснувала наша партія. І завжди – це був чоловік. Останній секретар – Дзюба Василь Васильович. Працювали вони погано, просто погано. І прийшла жінка, Соловйова Євгенія Єгорівна. Прийшла на погану площину, багато не зроблено, люди зневірені, справу занехаяно. І ось ця жінка, яка, до речі, є жінкою пенсійного віку, розумна, відповідальна, почала працювати. Я дивлюсь як радикально все змінюється на краще у Кіровоградській області. На наступні вибори у мене вже набагато кращі очікування по цій області за рахунок того, що людина працює дуже відповідально, самовіддано. Людина, можна сказати, жертвує своїм життям заради

нашої справи, намагається зробити, щоб все було на високому рівні. От вам конкретний приклад, коли жінка працює в політиці принипово краще, ніж чоловіки.

– А скажіть, будь ласка, Ви відчуваєте протягом своєї політичної кар'єри різницю у ставленні до жінки-політика і чоловіка-політика з боку суспільства, серед чоловічого політикуму? Чи ставлення в основному рівне, як до професіонала, не зважаючи на те, що Ви жінка?

– Безумовно, відчуваю. Ви знаєте, жінку у політиці намагаються образити дуже боляче. Коли хочуть мене очорнити, то намагаються поболючише вдарити. Як раз вибирають ті моменти життя, які стосуються мене, як жінки, зачіпають особисте. Ви знаєте, чоловікам-політикам у суспільній свідомості вибачається все: і коханки, і гулянки, і випивки. Навіть, якщо він щось там не те зробив, не так одягнувся, йому все вибачається. Зовсім інакше ставлення до жінки! Їй нічого не вибачається. Але ще страшніше, коли політичні опоненти намагаються перекручувати факти особистого життя. Це, на мою думку, взагалі неприпустимо. Адже я мати, я розумію, що страждають мої діти, коли на мене ллють бруд. Страждають діти, бо виходить, що удар, спрямований по мені, б'є і по них. Вже онуки підрастають. І я розумію, як вони будуть страждати. Коли йдуть нові вибори, і я балотуюсь, мені син каже, що, можливо, не треба цього робити, бо знову ж будуть якусь гидоту про мене говорити. А я йому відповідаю: «Сину, але ж хтось повинен це робити, хтось мусить йти попереду, якщо вже так склалося, що у нашій партії люди обрали мене лідером». А у нас, хочу сказати, дуже цікавий статут партії. Дуже специфічний. Такого статуту немає в жодній іншій партії. У нас щорічно відбувається обов'язковий звіт і перевибори голови партії та ЦК. А потім ЦК таємним голосуванням обирає голову партії. Тобто, немає ніяких перепон для того, щоб переобрати Вітренко, якщо вона погано працює і до неї немає довіри. Але десять років існує наша партія, і десять років таємним голосуванням люди переобирають мене головою партії.

– Чим Ви цей факт пояснюєте? Багато хто це пояснює Вашою персональною харизмою. Ви з цим згодні?

– О, безумовно, харизма – це насамперед. Але не лише персональна харизма. Цей факт я пояснюю ще й тим, що люди бачать, що я не працюю просто так, а я слугую цій справі. В боротьбу я вкладаю всю свою душу. Можна сказати, життя присвятила цьому.

– Тоді скажіть, будь-ласка, пані Наталя, коли Ви відчули, що політика – це Ваше? Адже у Вас було для жінки, і молодій жінки, досить успішне життя: сім'я, діти...

– Докторська!

– Так, і докторська. І раптом нетиповий для жіночої долі дуже різкий поворот. Фактично Ви з усім розпрощались і почали життя заново як політична діячка. Вас зрозуміли хоча б найближчі?

– Переважна більшість не зрозуміла. І особливо мої найближчі друзі. Для них це був шок. У нас була дуже успішна сім'я. Я готувала докторську дисертацію до захисту. Паралельно викладала у вузі. І троє дітей. Чоловік, який також кандидат наук, успішно працює, тобто ніяких не було підстав, щоб бути незадоволеною життям. Кажуть, що у політику йдуть ті, хто незадоволений життям. Правда ж?

– Так, побутує така думка.

– Але це неправда. Якраз у моєму випадку це було не так. Політика – це був свідомий вибір.

– Чому?

– Я саме готувала дисертацію з питань макроекономіки. Це було моє. Я вивчала ці проблеми. Вивчала світовий досвід реформ, ситуацію у різних країнах світу. Я чітко бачила, що там, де зі своїми реформами входить Міжнародний Валютний Фонд, руйнується економіка, йде страшне зубожіння населення, вироджується народ. Своїми дослідженнями я доводила, що не можна брати кредити МВФ, не можна туди вступати. Мене дуже цікавив досвід Китаю, я його детально вивчала. Величезна країна, яка була на порозі голоду, навіть зверталась у Організацію Об'єднаних Націй з приводу голоду в середині 70-х. Величезна кількість населення на порозі голоду, коли не вистачає харчування, ресурсів, найнеобхідніших для життя товарів тощо – це жах! І Китай не взяв кредити МВФ! Я зрозуміла, яка це страшна загроза для будь-якої країни – Міжнародний Валютний Фонд. І тут я дізнаюсь, що МВФ лізе в Україну. Це для мене було, як вибух. Я читаю документ, підписаний Володею Лановим, про те, що МВФ входить в Україну. Для мене це було, знаєте, як для лікаря, який розуміє, що є небезпечна, дуже страшна інфекція, від якої вимиратимуть люди, а йому кажуть, що цю інфекцію будуть вживлювати в твою сім'ю. Для мене це був шок! Я не знала, що робити! Я в Академії Наук почала знімати галас. Зверталась до своїх колег: «Давайте щось робити, не

можна допустити МВФ в країну. Це для України – смертельно!» І ми щось почали робити. Але нас ніхто не почув. Це було нікому не цікаво, просто не цікаво. Верховівці влади було все одно. Але ж я розуміла, що наші діти, мої діти, нас не вибачать, бо розплачуватись за той злочин доведеться їм.

– Тобто, Ви цю ситуацію сприйняли дуже близько до серця, як особисту проблему. І це Вас підштовхнуло в політику?

– Так, я опинилась перед особистим вибором: або мовчати, все це знаючи і розуміючи, нічого не робити, наступити собі на горло; або розпочинати активну боротьбу. І саме на цьому ґрунті у нас виникли непорозуміння із чоловіком. Мене часто про це питають. А я знаю, що наші непорозуміння, які призвели до розриву із чоловіком, розпочались саме через різницю у суспільних позиціях, які ми займали. Він не розумів мене, був категорично проти моєї активної позиції. А я казала: «Юра, як же інакше? Як інакше можна? Навіщо тоді ми з тобою, а ми разом вчилися в інституті, вивчали економіку, навіть ступені наукові придбали? Навіщо все це? Щоб спостерігати, що роблять із Україною? Як вбивають твою країну? Навіщо? Щоб діти наші нас ніколи потім не простили? Я розумію, що зараз вони ще малі, але ж вони виростуть і спитають мене, чому я – доктор наук, все це розуміючи, нічого не зробила, щоб уберегти їх від цієї смертельної небезпеки?» Та він не хотів розуміти. А я нічого не могла зробити по науковій лінії. Ми, як науковий колектив, намагались. Якби наука була впливовою, нас би почули, нас би зрозуміли. Чи хоча б намагались зрозуміти. Якби я бачила, що є перспектива, я б, може, і не пішла в політику. Коли ми, як то кажуть, «наїхали» на нашого директора інституту Дорогунцова, ми, ініціативна група, стали говорити йому, що треба йти до керівництва, в Центральний Комітет Комуністичної партії України. Він ніби-то й пішов. Принаймні, нам він повідомив, що йому там сказали: «Знаєте, Вас ми вже вислухали. Нехай тепер інші говорять. Закордон нам допоможе». Тобто, ми як вітчизняні вчені вже набридли. Треба було слухати зарубіжних. Звичайно, ті ж краще знають наші внутрішні проблеми! Нас просто відкинули і як науковців, і як людей, яким не байдужа доля своєї країни. Я відчула, що я, повна сил та енергії, у мене є знання і серйозні знання, я доктор економічних наук, а мене просто відтрутили від вирішення власної долі і долі моїх дітей! А я ж знаю, який відгук, яку підтримку мали мої ідеї на

багатьох міжнародних конференціях! Мене підтримують, розуміють, але не вдома! Тут я відчуваю, що нічого не зможу зробити, і я пішла у політику. Саме тоді у нас сім'я і розпалася. Мене часто розпитують, чому це сталось. Я дуже любила свого чоловік. Дуже любила. І дуже цінувала свою сім'ю. Але коли я зрозуміла, що відбувається з країною, то відчула, що просто так далі не зможу жити. Треба щось принципове робити, змінювати. І коли стало питання «або/або», то я ж зрозуміла, чим я повинна пожертвувати. Я категорично не хотіла здавати свої позиції, не могла змиритись з його позицією, що від нас нічого не залежить в цій країні.

– А як зараз, Наталія Михайлівно, через стільки років... Хто зрозумів Вас, хто ні? Чи Ви самі не змінили свого ставлення до вибору на користь політики?

– Зрозуміли діти. Це для мене найголовніше! Мої діти мене зрозуміли. Вони зі мною. І цінують, і переживають, і підтримують. Ми дуже дружимо. Я їх приймаю вдома. Це наше маленьке сімейне свято. Я захоплююсь риболовлею. Коли у мене є час, можливість... Наприклад, я нещодавно була присутня на наших партійних навчаннях. Ми виїхали трохи раніше на навчання і трохи затримались після цього, щоб там порибалити. Так я впіймала щуку, причому таку щуку чудову, велику! А потім ще судака, а на останок ще й сома витягла! Взагалі там всі чоловіки впали. Я в цьому фартова! Так от я сьогодні приймаю дітей. До другої ночі фарширувала щуку. Хочу сказати, що я дуже мало маю вільного часу. Дуже багато часу відбирає робота, але коли час є, мені хочеться для дітей зробити щось приємне, маленьке свято. Діти мене питають, а яке свято сьогодні? А я кажу: «А просто свято 4 жовтня, зробимо собі таке маленьке свято.» Так що до мене прийдуть дочки зі своїми сім'ями, син і племінник. Він зараз теж в Україні, хоч сам москвич, тобто я збираю всіх своїх близьких. Щука фарширована вже є, уху ще зварю, судака і сома – засмажу. Буде такий рибний стіл. Бігла на роботу, купила білого хрину, бо білий хрін йде до щуки. А ось і фотографії зі щукою (Показує фото).

– Вітаю Вас із щукою! Це дійсно щось унікальне.

– Так, дійсно! А сом? Такого сома я ще не зустрічала! Ох, як він упирався, ох упирався. Чоловіки питають: «Помочь?» А я їм: «Нет, я сама! Я сама маю сили.» При моїй роботі потрібні розвантаження. Те, що ми пережили тиждень тому, коли на наш офіс напали... Мені дзво-

нили з нашої київської єпархії, висловлювали співчуття. Дуже ми всі тяжко це пережили! Тому і потрібні розвантаження, бо ситуація, яка у нас виникла у понеділок, коли чоловіки у чорних масках увірвались в офіс, – це ж страшний стрес і для мене, і для всіх, хто працює зі мною тут, у штабі. Я добре розумію, що це був спланований замах на мене. Я завжди у цей час на роботі. О шостій вечора основна частина наших співробітників вже йде додому, а ми з Володимиром Марченком залишаємось, бо треба ж багато читати, писати, багато інформації накопичується. А тут у мене була запланована ділова зустріч о 18.30. І тільки но я встигла покинути приміщення, а дехто з наших ще залишився, як увірвались якісь люди в масках і почали все і всіх бити, трощити. Просто жах!

– Так, я знаю про це із засобів масової інформації. Співчую. А скажіть, будь-ласка, коли Ви були у Верховній Раді, Ви відчували більшу конкуренцію з боку чоловіків чи жінок-політиків? Є солідарність між жінками-політиками у парламенті? Вони підтримують одна одну?

– З боку чоловіків відчувала більший тиск, більшу конкуренцію. Ви знаєте, у нас із жінками було порозуміння. Я не скажу дружба, цього там немає. Але, можливо, якесь співчуття одна до одної було. Знаєте, коли жінки різних політичних поглядів у ВРУ, все ж є якась внутрішня взаємopідтримка. Жінці важко там.

– Солідарність жіноча?

– Так, солідарність є. Навіть був такий випадок зі мною у ВРУ. Ви знаєте, я завжди поспішаю. Завжди у мене багато роботи. Завжди біжу. Я вийшла в жіночу кімнату, поспішаю повернутись до роботи і вриваюсь до сесійної зали, зачіпляюсь за сидіння спідницею. І Ліля Григорович кидається до мене, притискається і каже: «Наталя, поправ.» Це дуже по-людськи, нормально. І я це дуже ціную! Тобто, є дуже такі суто жіночі стосунки. Був і інший випадок. Захворіла Олександра Кужель. Працювали ми з нею в одній комісії, а були опоненти непримиренні! Ми з нею у боротьбі по різні, як то кажуть, боки барикади. Але вона захворіла, подзвонила мені і каже: «Наталя, мені потрібно доповідати мій закон, а я ніяк не зможу. Можеш вийти на трибуну, доповісти мій закон? Бо якщо я зараз не вийду із ним, потім буде складно.» Коли мене Саша попросила, я вийшла на трибуну і доповіла її закон. Хоч я могла би у цій ситуації і відмовити. Але це було чисто по-жіночому, було співчуття.

– Дуже багато хто із жінок-політиків скаржаться, що немає у ВРУ солідарності між жінками. Жінки більше солідаризуються із чоловіками-однодумцями. А у Вас не так, Ви маєте інший досвід. Жіноча солідарність на рівні особистісних стосунків є у парламенті? Так?

– Ні, не так. Не зовсім так. Насамперед солідарність є політичною, а не статевою. Коли ми приходимо в партію, в парламент, то мені, безумовно, важливіше працювати з моїми колегами-однодумцями, ніж із жінками. Та ж Ліля Григорович, якщо вже казати, безумовно, мій опонент і жорсткий опонент, наприклад, з релігійних питань. Вона – за єдину помісну церкву, а я захищаю канонічну православну церкву. Вважаю, що ми повинні захистити основи нашої праслов'янської цивілізації, повинні бути в лоні нашої православної церкви, бо це наші основи, наша духовність і ми з нею тут абсолютно різні. Ми не можемо порозумітися по цьому питанню. І, безумовно, для мене найважливіше, щоб мої однодумці підтримували мене у фракції по цьому питанню, а не стосунки із конкретною жінкою, хоч і політиком. Коли ми приходимо у фракції, ми приходимо командою. Тому для мене так важливо працювати із колегами. Отже, для мене найважливіша підтримка політичних однодумців, не залежно, це жінки, чи чоловіки. Але я просто наголосила, що є така жіноча солідарність на рівні людських взаємин. І це нормально!

– А як Ви ставитесь до гендерної політики української держави? Зараз створений підкомітет із гендерної політики, який очолила Олена Федорівна Бондаренко. Чи цю проблему потрібно так виділяти? Адже, фактично, наголошується на тому, що все ж є різниця у політичних підходах за статевою ознакою, хоча і у її соціальному виразі. Чи потрібно надавати преференції жіночій статі у політиці? Як Ви ставитесь до квотування?

– Позитивно. Переконана, що потрібно гендерну політику проводити і у нас в країні. Про світ ми вже говорили. І треба квотування вводити! Треба закладати квоти і для приходу до влади, щоб все-таки давати реальну змогу жінкам приходитим в політику. Щоб вони вчилися керувати. Жінкам важче вигравати вибори.

– Чим Ви це пояснюєте? Внутрішньою ситуацією у суспільстві, чи внутрішньою ситуацією самої жінки? Чому саме жінкці важче прийти у владу?

– Насамперед, пояснюю ситуацією у світі. Цивілізованим світом вже доведено, що розвиток цивілізації пов'язаний із рівноправністю жінок і чоловіків. Виграє те суспільство, яке використовує потенціал жінок. Крім того, дуже важливо для суспільства, щоб жінка відчувала себе повноцінною громадянкою, повноцінним діячем. І якщо вже говорити про справедливість, то рівність – це і є вимога справедливості. Я взагалі проти дискримінації за будь-якою ознакою: за майновим принципом, статевим, іншим, тобто, завжди треба допомагати, там де йде позитивний розвиток. Тому я переконана, що треба дійсно вводити систему квот, і для жінок робити послаблення, щоб вони могли себе реалізовувати і на цій ділянці.

– *Вас сьогодні багато хто із аналітиків називає маргінальним політиком? Ви з цим згодні?*

– Ні! Категорично! Це неправда! Я не маргінальний політик. І не збираюсь покидати моєї боротьби, як би цього не хотілось моїм політичним ворогам. А те, що я не у Верховній Раді, так я Вам скажу, що справжня політика робиться тут, серед людей. А тут я маю підтримку. Я ще багато що зможу зробити, як робила і роблю зараз.

– *У Вас склався імідж агресивного політика, радикально налаштованого. Ви не хочете йти на поступки, не здатні до компромісів. Всі ці характеристики, як правило, стосуються чоловіків. Вважається, що саме жінка здатна принести в політику більшу гармонійність та здатність до суспільного компромісу. Чи згодні Ви з вище намальованим образом. І що породжує агресію?*

– Частково згодна. Я не поступаю своїми політичними переконаннями та принципами. Але мова йде не про агресивність. Я – науковець. І коли я в чомусь переконана, я це знаю, мене ніхто не примусить піти проти власної совісті і переконань. І в політиці я теж чиню, як науковець. Тому і склалось, можливо, враження, що Вітренко відрізняється радикальною позицією. Ще раз наголошу – це позиція впевненого у своїй правоті науковця у політиці.

– *Тоді останнє запитання, Наталіє Михайлівно, назвіть, будь-ласка, жінок-політиків, які є, на Вашу думку, сьогодні харизматичними лідерами в Україні? Ви їх могли б назвати поіменно?*

– Звичайно, могу. Я сьогодні бачу на політичній арені із найбільш дієвих жінок тільки двох харизматичних лідерів: Вітренко і Тимошенко. Але говорити тільки про харизматичність замало. Я за-

вжди пов'язую харизматичність особи з її суспільною значимістю, вагомістю для суспільства. З тим, що ця особистість може позитивного суспільству принести, хоч вона і харизматична. Чи вона може принести підняття економіки, вирішення соціальних проблем тощо. Чи вона хоче просто захистити свій капітал, реалізувати якісь свої амбіції, що я відношу до Тимошенко. Тобто, є різні харизми. І це треба мати на увазі.

– Дякую!

Інтерв'ю вела Ірина Грабовська

1.8. «Головне – робити те, що може людина зробити за рахунок свого інтелекту, професійності, своєї позиції, принциповості, моральності»

(Інтерв'ю з Вірою Ляковською – депутатом Львівської міськради)

[Віра Дмитрівна Ляковська – проректор Львівського державного інституту фізичної культури, відмінник освіти України, член-кореспондент Академії будівництва України, депутат Львівської міської ради п'яти скликань, з них три скликання – голова депутатської комісії з благоустрою і екології, нагороджена орденом Княгині Ольги III ступеню, член Української Народної партії].

– Шановна Віро Дмитрівно, Ви відома жінка – політик, активна діячка, я б сказала – поборниця, яка відстоює інтереси львівської громади. Як Ви обрали цей шлях?

– Основне – це те в житті людини, що вона може зробити реально, як себе зреалізувати в конкретних справах. Особисто я не люблю політики, для мене це важко. В політиці дуже багато словоблуддя, віртуозності, нечистот, отих змагань, які призводять інколи до шкоди для суспільства, конкретних справ. Слово «політика» не для моєї душі, мого стану, не люблю бути публічною. Я до цього ніяк не ставлюся, я просто працюю. Я б себе більше віднесла не до політика, а до громадської діячки, яка працює над конкретними завданнями, вирішує певні проблеми, хоча, як депутат, я долучаюся до прийняття політичних рішень. Мені імпонує життя Олени Теліги. Все, що вона думала, як жила, її справа, ставлення, цінності мені дуже близьке, хотілося б, щоб ми, жінки, були на неї схожими, щоб ми змогли спинити хоча б частково отих партачів життя. Все, що я робила і роблю, це – конкретні справи, які стосуються життя міста, області. Головне робити те, що може людина зробити за рахунок свого інтелекту, професійності, своєї позиції, принциповості, моральності.

– Чи важко бути жінці у політиці?

– Жінки, безумовно, особливо ті, які є депутатами, громадськими діячками, беруть на себе більшу відповідальність, ніж чоловіки. Якщо поставити на терези, жінки в політиці є моральними, більшість з них не дозволяє собі блуду, вони відповідають за свої слова, вчинки.

Є дуже мало жінок-політиків, які займаються популізмом. Можливо, тому і мало жінок в політиці, бо дуже важко втримати моральність в теперішній політиці. Жінка мусить показати не тільки високі особисті якості, а свій професіоналізм, знання, щоб на рівні втриматись навіть в місцевих органах влади. Не можна намагатися всюди себе реалізувати. Тільки тоді жінка може дістати найбільший ефект від своєї наполегливої праці, коли вона матиме у своєму арсеналі знання, моральність, професійність, правдиві аргументи, це все буде спрацьовувати для неї позитивно.

Ми з колегами часто, в силу наших депутатських повноважень, перебуваємо у важких судових процесах з приводу вирішення міських спірних проблем. Мене найбільючіше вражають факти, коли судді виносять несправедливі рішення, які суперечать закону, і наносять шкоду громаді, довіллю, але коли це робить суддя-жінка, мені нестерпно боляче і образливо. Це більший удар, ніж коли це робить суддя-чоловік. У нас у Львові теж є суддя-жінка, яка дозволила вирубати беззаконно 92 га лісу, який живить місто, в інтересах багатих клієнтів. Коли жінка переступає через цінності і християнської моралі, і людської – це сприймається болючіше і наносить подвійну шкоду.

– Віро Дмитрівно, а як ставляться до Вашої діяльності чоловіки в сім'ї, суспільстві?

– Я постійно працювала у чоловічому оточенні і почуваюся комфортно між чоловіками, завжди усміхаюся. Думаю, мій професіоналізм і відповідальне ставлення до справ допомагали почуватися на рівні. Домашні (чоловік і двоє синів) не дуже захоплені моєю постійною зайнятістю, але звикли. Ми різні з чоловіком характерами, але стільки років разом! І я вдячна йому за те, що він терпить мою надмірну активність, навіть допомагає мені, підшукуючи потрібні документи, публікації.

– На Львівщині Ви харизматична жінка, захисниця громади. Звідки черпаєте насагу?

– Це природно для мене. З дитинства заклалися pracowитість і відповідальність. Я сільська дівчина, народилася у с. Добра на Черкащині у важкі передвоєнні роки. Мої батьки надзвичайно pracowиті, вдень – трудодні, а в ночі батько шив чоботи, щоб прогудувати родину. Я носила на базар продавати. Родина репресована. Багатодітного діда (8 дітей) розкуркулили, все забрали, пам'ятаю з

клубні забрали навіть бляху, але дід не здався, снував полотно. Я йому допомагала. Було цікаво жити поміж таких сильних людей. Всі дуже важко працювали. Жінки, корови і воли обробляли землю, на кожну жінку було по 10 га, тому ми, малі діти, допомагали. Люблю своє село, дуже мальовниче, дружне, хоч бідне. Я в школі добре знала математику, хотіла бути лікарем. У медінститут ми з приятелем не потрапили, в село повертати було соромно. Поступила у механічний технікум, закінчила, пізніше – інститут, працювала в проектній організації, де вийшла заміж. Вчилася, працювала, народжувала синів в інституті. Хоч мені не подобалась моя професія, я все робила на відмінно, старанно, можливо тому дуже швидко росла у посадах. Це була така школа життя, такі великі зобов'язання.

– Ви багато зусиль приділяєте збереженню довкілля і робите це дуже фахово. Де здобули такий досвід?

– Багато років я пропрацювала у Політехнічному інституті в проектно-конструкторському науково-дослідницькому бюро. Я робила реальні проекти. Це мені дуже подобалося. Згодом – очолила це бюро, де пропрацювала 20 років. Бюро виросло у велику структуру, де працювало багато викладачів, студентів. Це була колосальна школа, найбільш творчі, цікаві роки мого життя. Це був період відродження зеленого кільця. Ми підняли з забуття багато львівських парків. Я багато навчилася, пізнала те, чим тепер користуюся. Той досвід допомагає мені бути потрібною в цьому житті. Згодом очолила обласне екологічне управління, оскільки, щоб я не робила, мене тягнуло до захисту екології, ландшафту, парків, водойм. Ми виконували багато проектів, на той час зроблено чимало архітектурно-скульптурних речей. З 90-х років працюю проректором Інституту фізкультури.

Досвід депутатський у мене великий завдяки активним жінкам, які залучили мене до громадської діяльності, до депутатської баталії. Ще у радянські часи я 5 скликань обиралась депутатом, була головою екологічної депутатської комісії. На Львівщині знаходилось дуже багато закритих і військових заводів, які випускали продукцію, порушуючи всі правила і екологічні закони. З цим доводилось боротись, щоб не допустити забруднень, шкоди довкіллю. І досить успішно. Іноді викликали за непокірність до прокуратури у Москву. Але тоді мені було легше відстояти інтереси охорони природи, ніж тепер. Сьогодні ми боремося з діяльністю, вірніше, з мародерством окремих осіб.

Наші львівські «діячі» домагаються знищення лісопаркової зони, яка захищена державою, живить місто, щоб побудувати собі котеджі і закриті розважально-відпочинкові зони. Тут треба всім об'єднатися, особливо жінкам, щоб відстояти збереження лісу. На жаль, зараз мала активність людей у відстоюванні громадських інтересів.

– *Пані Віро, наскільки ефективною можна вважати діяльність жінок-політиків в області, в країні?*

– Щоб зупинити незаконне будівництво будинку на території тюрми (на кістках закатованих людей), я кинулася на кран, з криком «Зупиніть!». Будівельники, викопаючи землю під фундамент, вигортали людські кістки, скелети і вивозили в невідомому напрямку. Як на це можна було дивитись байдуже? І ми хочемо, щоб наші нащадки мали до нас повагу? Тут якраз зусиллями активних жінок було почато опір цим незаконним діям. А весь цей час деякі політики, які гарно виступають перед виборцями, зовсім байдуже поставились до таких важливих справ, займалися відписками. Якщо б ми з колегами стояли осторонь, то зараз би на землі, де закопані жертви терору, стояв будинок. А тепер ведуться роботи по встановленню меморіального комплексу пам'яті закатованих невинних людей, створено фільм молодими людьми про цю жахливу тюрму. І це лише один момент, а скільки таких чи інших справ по країні! Я вважаю, якщо б у політиці було більше жінок, вона би була моральнішою.

– *Які Ви бачите шляхи збільшення представництва жінок на всіх рівнях законодавчої і виконавчої влади? Чи потрібне квотування місць у виборчих списках за гендерною ознакою?*

– Слово квотування не сприймаю, негативні спогади з минулого, як квотували робітників, колгоспників.

Не в квотуванні справа, а в менталітеті української жінки. Вона особлива, має своє ставлення до політики. Вона цнотливіша, чистіша. Якщо б у політиці було більше жінок, які б своєю присутністю вносили і моральність, і високі цінності, і чистоту, свою незаангажованість, то це люди б побачили, відчули. Жінки мають бути в органах влади, але це не має бути закладено співвідношенням, а лише власним бажанням жінок. Жінки мають цього хотіти. Як змінити психологію жінки? Що буде, коли буде квота, а жінок не буде стільки? Тут велика роль організацій. Я вважаю, що у жіночих організаціях бракує чоловіків. Це має бути спільна справа. Має бути два полюси. Ми в

депутатському корпусі спілкуємося, обмінюємося думками, ідеями, чуємося спільним організмом. Тому чисто жіночі організації, які активізують жінок, все одно мають лише один аспект дії. Мені імпонує паритетність. Громадські організації мають складатися і з чоловіків, і з жінок.

Вважаю, що такі риси, як професіоналізм, моральність, патріотизм мають бути головними рисами депутата, громадського діяча, як жінки, так і чоловіка.

- Дякую за співпрацю, Віро Дмитрівно. Бажаю успіхів!

Розмову вела Дарина Кульчицька

1.9. «Я вірю і своєю працею доводжу, що ми, жінки, не поступаємося чоловікам мудрістю, вміннями, можемо все робити на рівні, а іноді і краще»

(Інтерв'ю з Ларисою Федорів – депутатом Львівської облради)

{Федорів Лариса Йосипівна – народилась на Волині, у Луцьку, в сім'ї вчителів. З відзнакою закінчила і середню школу і Львівський державний університет. За фахом журналістка. Член Національної Спільки письменників України. Відома письменниця. Заступник Представника України у Конгресі місцевих і регіональних влад ради Європи. Була довіреною особою Віктора Ющенка під час Президентських виборів 2004 року. Вдруге обрана депутатом Львівської Обласної Ради від Української народної партії.}

– Шановна пані Ларисо, як Ви вважаєте, чи бралися до уваги гендерні питання/гендерний підхід при підготовці виборчої програми Вашої партії, розробці виборчої стратегії та безпосередньо під час самої виборчої кампанії?

– При підготовці виборчої програми моєї партії, яка йшла на вибори Українським народним блоком Костенка та Плюща, не було гендерного підходу і не відображено його у програмних документах. Не до того, — переймалися в основному стратегічними аспектами розбудови держави, і в цьому я їм не дорікаю.

А ось при розробці виборчої стратегії та безпосередньо під час самої виборчої кампанії тут без творчого підходу нашого жіноцтва аж ніяк не обійшлося. Там, де збирався найширший загальний громадський (у сільських клубах, біля церков, на площах), я брала в руки мегафон і розповідала про найболючіші точки у соціально-економічному житті, причому, це не була гола констатація фактів, я відразу пропонувала шляхи вирішення тієї чи іншої проблеми через присутність нашої партії у владі. Люди слухали, багато плакали, бо я розповідала про конкретну партійну роботу. Наприклад, на території подвір'я колишньої комуністичної катівні-тюрми Лонського у Львові «круті» задумали спорудити житловий будинок із кафе на першому поверсі, і це на місці, де у 1941 році відбувся масовий розстріл енкаведистами безневинних львів'ян. Такого варварства ми не могли допустити! Наша партія взяла

під свою опіку це питання, і вже сьогодні із самовільним будівництвом житла на території покінчено. Ми встановили там п'ятиметровий дерев'яний хрест. Відбулася велелюдна панахида. Нас підтримали усі львів'яни, котрі пережили страшні роки советської окупації. Сьогодні у тюрмі-катівні буде розміщено музей комуністичного терору.

– *Які саме гендерні питання увійшли до політичної програми Вашої партії?*

– У Програмі Української Народної партії у ст.4.3. «Жінки і чоловіки» записано: «Ми прагнемо встановити в Україні дійсно рівноправні відносини між жінкою та чоловіком у сім'ї, професійному житті та політиці. Ядром нових суспільних відносин між жінками й чоловіками має стати нова оцінка зайнятості та справедливий перерозподіл неоплачуваної роботи в сім'ї, домашньому господарстві, вихованні та доглядові за дітьми. Оскільки робота як для жінки, так і для чоловіка, є складовою частиною самоствердження в житті, основні політичні засади повинні спростити жінці і чоловіку сумісність професійної діяльності та сімейного життя.»

Ми заперечуємо будь-яку дискримінацію жінок за професійною ознакою, у питаннях оплати праці за аналогічну з чоловіками працю. Жінки повинні мати рівні з чоловіками умови для службового та професійного зростання. Жінки мають бути соціально захищеними, якщо присвячують своє життя вихованню дітей.

Рівноправне представництво жінок і чоловіків у суспільстві має супроводжуватися також рівноправним представництвом у політиці та органах влади. Ми прагнемо того, щоб така рівноправність забезпечувалася мінімальною квотою в 1/3 депутатських мандатів, а також сприятливою для жінок політичною культурою.

– *Пані Ларисо, принцип включення жінок у список кандидатів Вашої політичної партії до місцевих рад обговорювався?*

– Так, такі принципи обговорювалися. Тому у списку першої п'ятірки і до обласної ради було дві жінки, у першій п'ятірці до міської — одна, зате яка потужна! Це Віра Лясковська, нагороджена орденом Княгині Ольги III ступеня.

– *Чи вважаєте, що є відмінності політичної кар'єри жінок і чоловіків?*

– На жаль, є брутальна реальність, яка саме і диктує оті відмінності у політичній кар'єрі. Передовсім, жінка через брак коштів не

може бути самостійним гравцем на політичні шахівниці, де всі фігури — чоловічої статі. Тимошенко скоріше виняток у цій грі, тому вона не любить говорити про жіночі аспекти політичної кар'єри. Я зробила висновок про одне: якщо ти працюєш як належить, якщо ти виграєш спочатку мажоритарні вибори, а потім йдеш другою у списку до обласної ради, значить, тебе цінують і ставлять попереду чоловічої когорти партійців. А це означає тільки одне — ти повинна бути найкраща, найбільш працеспроможна у вирішенні тих проблем, які турбують твоїх виборців, які обговорюються на сесії. Олена Теліга правильно колись говорила: «Забрати — все, себе віддати — всьому».

— *На Вашу думку, чим відрізняються жінка - політик від чоловіка - політика в Україні? Чи є відмінності тих програмних засад/ ідей/ лозунгів, з якими виступають жінки-політики і чоловіки-політики?*

— Відмінностей за великим рахунком немає, є різні підходи і сприйняття електоратом того, що ти говориш. Навпаки, я вважаю, що жіноча логіка підказує безліч варіантів донесення програмових засад. Головне, треба слухати людей і знаходити з ними контакт. Тоді тебе слухають і довго не відпускають.

Ми не відрізняємось, ми є люди. Думаю, що якщо звертають увагу, наприклад, в сесійній залі, то на зовнішність. Ніхто не дивиться як одягнені чоловіки, а зовнішність жінок, яких небагато, кидається в очі. А може це і на краще. Жінка несе красу, чарівність і коли така жінка виходить на трибуну і говорить розумні професійні речі, це велика сила. Чоловікам, думаю, легше у політиці. Я говорю на сесіях правду і за це мене поважають. Обурює мене партійний лобізм, який негативно впливає і на стосунки, і на справи.

— *Шановна пані Ларисо, сьогодні Ви відомі своєю успішною депутатською роботою, Ви друге скликання у Львівській обласній раді. Чи важко бути жінці у політиці?*

— Не можу однозначно відповісти. Важко мати справу з людьми, які вважають, що гроші роблять все, або намагаються діяти неморально. Завжди беруся пробити таку стіну тактикою. Тішуся, коли це вдається. І відтоді ми — друзі. Тоді вже чоловік не побоїться привселюдно запитати мою думку з того чи іншого питання. І приємно чути, коли мені кажуть люди: «Ми до вас звертаємось з надією, бо ви щось можете зробити, ви не просто депутат». Це і оцінка і визнання моєї роботи.

Попередні вибори я виграла при великій конкуренції, але це була колосальна робота, я пройшла все місто, зустрічалася з людьми. На цих виборах я на другому місці у списку, а для цього підґрунтям було моє ім'я, за яким були конкретні справи. Вважаю, що мою роботу оцінили. На даний час списки так формуються, що можуть потрапити люди, які не завжди цього достойні. Я відчуваю відповідальність за тих, хто проходить зі мною по списках. Зараз у політиці йде тільки командна гра. Від логіки, швидкості кожного гравця залежить доля рішення. Тому вважаю, що у радах мусять працювати інтелектуальні, професійні люди.

– Чим, на Вашу думку, зумовлюється необхідність участі жінок у політиці?

– Бог сотворив чоловіка та жінку і дав їм однаковий розум. Значить, у громадському, суспільному і політичному житті повинен домінувати паритет, той тандем, який творить сім'ю. Є мудрі чоловіки, а от мудрих жінок мудрі чоловіки, здебільшого керівники, бояться.

– Які перспективи паритетного представництва жінок і чоловіків в українському Парламенті Ви передбачаєте?

– Партийна система організації виборів мене насторожує. У нас багато чого не допрацьовано. Скажімо, непрозорі списки, окрім першої п'ятірки, забагато надзвичайно дорогої реклами. Добре було б запозичити досвід шведів — голосуєш за партію і за ту людину із списку, яку вважаєш найдостойнішою. Тоді рейтинговим голосуванням вибудовується партійний список із найбільш достойних людей, яких підтримали своїм голосуванням виборці. Ця система мені подобається. А нашу систему ще потрібно добре продумати і відшліфувати.

На даний час для досягнення представництва жінок і чоловіків за принципом 1:1 шлях один — у нас діє Закон про забезпечення рівного статусу чоловіка та жінки. Тільки прецеденту поки що немає. А взявся б хтось і проаналізував, як дотримується такий закон, подав до суду та покарав винуватців. Отоді б по-іншому дивилися на ці проблеми, не домінувала б дискримінація, а було б верховенство демократії та розуму.

У нас на Львівщині серед керівництва обласної адміністрації жодної жінки серед заступників. Я з цих питань виступала на сесії, цитувала новоприйнятий закон. Був дуже добре продуманий мій виступ з реальними прикладами, я запропонувала жіночі кандидатури. Зі мною погодились і на наступний день призначили не жінку, а чоловіка на вакантну посаду. Мені здається, що чоловіки бояться розумних жінок.

Я хочу щоб у чоловічій команді обласного керівництва з'явилася жінка, яка б не підлещувала і підтакувала чоловікам, а коли потрібно, професійно, вміло їм опонувала. Вважаю що з появою жінок влада тільки виграла б. Чоловіки настільки загрузли у своїх іграх, що боються зробити відважний крок. Давно відомо, більша кількість жінок у парламентах сприяє поліпшенню вирішення соціальних проблем, навіть опосередковано.

– *Чи може бути корисним об'єднання жінок-депутаток? Усіх рівнів? Які питання вони могли би лобювати?*

– Я завжди прихильна до порозуміння із депутатками з інших фракцій. Головне, щоб вони перед тим, як йти на зустріч з нами, не проводили розмов з «партійним шефом», як там у іншому таборі себе поводити.

А разом ми могли б лобювати для початку, хоча б усі соціальні питання — від дошкілля до забезпечення гарантованою роботою після закінчення вузів, від формування домашнього бюджету до загальнодержавних видатків, від насичення міста, села необхідною інфраструктурою — до гідного медичного забезпечення, турбота про людей пенсійного віку.

– *Як Ви вважаєте, чи гендерні питання потребують якнайскорішого врегулювання?*

– Так. І прошу зауважити, треба добиватися і механізму реалізації, і контролю за врегулюванням цих проблем. Створювати прецеденти, піддавати їх громадському обговоренню і навіть використовувати юридичні форми захисту. Потрібно підтримувати таку формулу при розподілі посад: голова ради або його заступник — обов'язково має бути жінка! Тоді буде увага до гендерних проблем. Поки що вибори за списками партій негативно впливають на чисельність жінок. З чогось треба починати. Я сама собі пробивала дорогу, жінки мусять бути активними і хотіти цього. Може бути квотування, але я не вважаю це панацеєю від усіх бід. Я б хотіла, щоб жінки були справжніми політиками, а не прикрашали партійні списки згідно квот.

Це поступовий процес. Вже є невелика перемога. Жінки мусять бути представлені на всіх рівнях влади.

– *Ларисо Йосипівно, Ви відома письменниця, громадська, політична діячка, звідки берете сили, насагу, що спонукає Вас займатися політикою?*

– Як і кожна свідома громадянка, я небайдужа до процесів, що відбуваються у нашій державі. Це – моя позиція і стояти осторонь не можу. Зрозуміло, що якщо хочеш щось змінити, долучитися до державотворчих процесів, то мусиш в цьому брати участь. Я зрозуміла: хто ж, як не ми, і це визначає основу моєї участі в політиці. Стою і відстоюю такі поняття у політиці, як духовність і моральність, які, на жаль, забуті. У політиці часто розігруються дешеві шоу. Я – за благородство душі. Так вихована у родині вчителів. Моя мама з великого дворянського роду, де домінували порядність і благородство. Ці цінності мама передала і мені. І це відстоюю у політиці. Вважаю, що політику можна робити чистими руками, дотримуватись благородних і чесних засад. Спостерігала за роботою окремих політиків і було соромно, коли бачила, що вони вирішують не проблеми державні, а любіють свої власні інтереси. Це мене підштовхнуло до діяльності. Я дивилась, що це розігрується тільки чоловіками. Відчуваю, що жінки можуть навести лад. І потрібно побільше жінок.

– Які жінки є для Вас гідними для наслідування?

– Для мене – Маргарет Тетчер, Мадлен Олбрайт. В них я навчаюсь толерантності, виваженості, спокою, грамотності. Я опираюся на жінок, які прийшли до влади і довели справами, що можуть.

Хочу процитувати Мілену Рудницьку: «Жінки, помимо своєї партійної приналежності, ніколи не дали втягнути себе у вир внутріпартійної боротьби і розрахунків. Не будучи доволі партійно дисципліновані, жінки йшли туди, куди вимагали цього совість і інтереси нації, а не виключно диктат партії.» Це прекрасні слова. Вони і тепер актуальні для жіноцтва. У нашій фракції була така ситуація, коли я не піддалася на «внутріпартійні» інтриги і одна від фракції брала участь у виборах заступників з кандидатур від нашої партії. Я показала свою позицію як довірена особа президента, і коли я одна виходила голосувати, лунали оплески. Життя підтвердило правильність моєї позиції.

Я вірю і своєю працею доводжу, що ми, жінки, не поступаємося чоловікам мудрістю, вміннями, можемо все робити на рівні, а іноді і краще.

– Дякую за співпрацю, пані Ларисо. Бажаю успіхів!

Розмову вела Дарина Кульчицька

1.10. «Виборювання квоти є поки що єдиним шляхом збільшення представництва жінок у владних структурах»

(Інтерв'ю зі Світланою Богатирчук-Кривко – депутатом Рівненської міськради)

[Світлана Кирилівна Богатирчук-Кривко – народилася в м. Рівне в 1959 році. Закінчила рівненський педагогічний інститут. Упродовж 1980-1988 рр. працювала вчителем у рівненській школі. З 1988 року починає кар'єру в державному управлінні в якості інструктора відділу освіти виконкому Рівненської міської ради. Потім шість років працює на посаді директора департаменту соціального обслуговування. Наступних чотири роки – на посаді начальника управління освіти м. Рівне. З 2002 року Світлана Кирилівна – заступник міського голови м. Рівне з гуманітарних і соціальних питань. Заслужений працівник народної освіти. Депутат Рівненської міської Ради. Очолює Рівненську міську організацію Народної партії України]

– Шановна пані Світлано, як Ви вважаєте, чи бралися до уваги гендерні питання/ гендерний підхід при підготовці виборчої програми вашої партії, розробці виборчої стратегії та безпосередньо під час самої виборчої кампанії?

– Прямо ми не вписували гендерну тематику в нашу політичну платформу. Ви знаєте, декого, особливо чоловіків, слово «гендер» просто дратує, і ми його завуалювали, прикрили. Тобто, ми в нашій програмі визначили цю проблематику, але слово «гендер» ми цілеспрямовано не вживали. Для того, щоб не дратувати громадськість, не дратувати виборців-чоловіків. На жаль, у нашій державі це так. В ідеалі, коли ми говоримо про квоту представництва чи то в списках, чи то в органах виконавчої влади і органах самоврядування, цього не повинно бути. Дехто каже, що це принизливо. В ідеалі цього не повинно бути. Але, як перехідний етап, щоб сформувати гендерно орієнтовану свідомість громадськості, щоб потім ні в кого не виникало запитань, чому, наприклад, апарат управління складають тільки чоловіки, а рішення і розпорядження стосуються лише половини суспільства. Оскільки чоловіки по-своєму, по-чоловічому відчують і розуміють проблеми суспільства та проблеми жінок, квотування потрібне.

– Які саме гендерні питання увійшли до політичної програми Вашої партії?

– Ми чітко їх не позначили як проблеми гендерного спрямування. Але ми поставили в пріоритетні напрями своєї політичної програми проблеми жінок, які працюють і доглядають дітей. Безумовно, вони потребують підтримки у фінансовому і побутовому плані. В програмі це стосувалось створення зон сімейного відпочинку. Базар за сучасних умов – єдине місце, куди люди з сім'єю виходять в неробочий час. Необхідні місця, де можна відпочити. Зони сімейного відпочинку передбачають можливості для дозвілля як дорослих, так і дітей. Це стосується і дитячих безалкогольних кафе. В центрі міста після виборів вже побудоване перше таке кафе. Ми поставили завдання зберегти і розвивати мережу закладів позашкільної освіти, в якій дитина після школи була зайнята – могла вчитись в музичній, художній школах, займатись в клубах, у гуртках Палацу дітей та молоді. Батьки в цей час мають спокійно працювати і вирішувати інші проблеми, знаючи, що їх діти доглянуті і мають можливість розвиватись. Не менш важливим є завдання збереження мережі закладів дошкільної освіти. На жаль, їхня кількість дещо скоротилась за останні роки. Зараз садочки переповнені, оскільки жінки просто змушені виходити на роботу, прагнучи зберегти робоче місце. Тут треба відновлювати і вдосконалювати роботу дитячих садочків. Що стосується шкіл, то вони повинні працювати цілий день. Це важливо для працюючих батьків. Їхня дитина до 19-ї години і вивчить уроки, і позаймається в гуртках, отримує можливість розвиватись.

Все це – гендерні питання. Вони стосуються вирішення проблем жінок та їхніх дітей. Зараз в місті працюють жіночі організації, які на основі грантів допомагають в переосвіті, проводять тренінги з створення малого чи середнього бізнесу, підтримують жінок в кризових ситуаціях. Є жінки, які змушені залишати дитину. Для них хочемо створити центр матері і дитини, щоб жінка могла там перебувати і дитину не покинути. В центрі зайнятості також займаються працевлаштуванням жінок, зауважимо, що в місті 80% безробітних – це жінки. Як голова Координаційної міської ради жіночих організацій, куди входять і представники керівних органів міста, спрямовую свою діяльність на вирішення тих або інших проблем жінок. Ми залучаємо до цих справ юристів, консультуємось з ними, проводимо наради і лекції для керів-

ників, відповідальних за вирішення проблем жінок і дітей. Не вперше ми від ради подаємо пропозиції щодо покращення умов проживання, роботи, навчання, відпочинку для жінок та їхніх дітей.

– *Чи обговорювалось спеціально питання включення жінок у список кандидатів Вашої політичної партії до ВР та до місцевих рад?*

– Я два рази брала участь у політичних виборах. Перший раз йшла за мажоритарною системою і скажу, що мені було легше ставити жіночі питання, ніж тоді, коли я йшла на вибори за партійними списками. Але міська організація Народної партії В. Литвина, яку я очолювала і очолюю тепер, враховувала ґендерний фактор. Ви, напевно, помітили, що ми на рівні списків кандидатів, особливо до міської ради, враховували необхідність включення жінок. І це вдалося насамперед завдяки тому, що я як жінка очолювала цю організацію. До списку з 34 кандидатів від нашої партії в депутати міської ради було включено 9 жінок, а дві – входили в першу п'ятірку (вибори 2006 року). Щодо виборчих списків партії до облради, то я, на жаль, в них була одна.

– *Чи брався до уваги ідеологами Вашої партії фактор різного сприйняття лозунгів, ідей, програмних цілей тощо жінками і чоловіками?*

– Однозначно, що це треба враховувати і ми, і я особисто це робимо. Треба знати психологію і враховувати у передвиборчій роботі специфіку ґендерного сприйняття. Аудиторію виборців необхідно оцінювати за освітою, професійним складом, за віком і статтю. Зміст, акценти, емоційний фон виступу повинен враховувати ґендерні особливості аудиторії, перед якою виступає кандидат.

– *Чи були випадки, коли та ж сама проблема сприймалась жінками і чоловіками по-різному?*

– Один яскравий приклад із моєї практики пригадую. У мене подвійне прізвище. Перше – Богатирчук від першого шлюбу, яке я залишила заради дітей – двох синів, друге – Кривко від другого шлюбу. Так от, коли я вперше йшла на вибори, мені на зустрічі з виборцями задали питання: «Чому у Вас подвійне прізвище?» Я починала виправдовуватись перед жінками, що мені прикро, довелось розлучитись і вийти заміж вдруге. Кажу, що це – мінус у моєму житті. А біля жінки, яка задала питання, сидить чоловік і каже: «Який же це мінус, навпаки, – це плюс» Тобто, погляди жінок і чоловіків на особисте життя можуть відрізнятись, з чим я і зустрілась в даному випадку. Друга ситуація, з якою я зустрічалась часто. Чоловіки запитують: «Ви – на

керівній роботі, Ви жінка і заступник міського голови, а хто вдома варить борщ, хто прибирає?» Я відповідаю: «Я все це роблю». Крім того, чоловіки постійно задають питання: «Хто у Вашій сім'ї старший, хто керує?» Я відповідаю, що старший в моїй сім'ї – чоловік. І це заспокоює чоловічу аудиторію. А потім починають вже задавати питання про проблеми міста і так далі.

– Чи вважаєте Ви, що є відмінності політичної кар'єри жінок і чоловіків?

– Я багато років працюю в суто чоловічому колективі (державне управління) і скажу, що жінкам набагато важче працювати в чоловічому колективі, ніж чоловікам – в жіночому. Чоловік висловив думку, і всі її почули, а жінкам треба разів десять-п'ятнадцять свою думку представляти, щоб її помітили. Тобто, щоб бачили не просто жінку, а й її професійну позицію. Це стосується певною мірою роботи жінок в представницьких органах влади. Тобто, жінці треба прикладати більше зусиль і гнучкості, щоб досягти успіхів в політичній кар'єрі.

– У політиці жінці важко?

– Жінці важче бути в політиці, ніж чоловіку. В Україні, на жаль, ми спостерігаємо негативне ставлення до жінки в політиці. Так склалося, що на вищі політичні щаблі прориваються жінки-екстремалки, певною мірою негативно харизматичні, не хочу називати прізвиська, але це створює негатив для інших жінок, які йдуть в політику. Тобто, вони свій негатив розповсюджують на всіх жінок. Чомусь виходить так, що треба мати негативну харизму, щоб прорватись до вищих ешелонів влади. Очевидно, є якісь інші шляхи, але поки що мало жінок, які могли б це довести.

– Чим, на Вашу думку, зумовлюється необхідність участі жінок у політиці?

– Ми всі бачимо, що ситуація в сучасному суспільстві змінюється. В традиційному розподілі обов'язків чоловіки відповідають за матеріальне забезпечення сім'ї, а жінки повинні створити умови в сім'ї, виховувати дітей. Тепер багато жінок знаходяться на рівні з чоловіками і щодо матеріального забезпечення, і щодо своєї професійної підготовки, власної освіти. Жінка встигне і борщ зварити, і дитину виховати, але їй ще потрібні умови для самореалізації. Тут сфера політичної діяльності може бути полем для розкриття жінками своїх здібностей і талантів. Суспільство від цього тільки виграє. Жінка більш

чутлива до соціальних і гуманітарних проблем, здатна демократично і справедливо вести політичну діяльність.

– *На Ваш погляд, які перспективи паритетного представництва жінок і чоловіків в українському Парламенті через 5 років? 10 років? 15 років?*

– П'ять років – це малий строк для серйозних змін у представництві жінок в політиці. Думаю, що через п'ять років кількість жінок у Верховній Раді України збільшиться до 10%, через 10 років – до 12%. Але, якщо закріпити норму квоти законодавчо, це було б швидше, тому що змусило б цієї норми дотримуватись. Знаю, що багато жінок образяться на мої слова, вважаючи квотування принизливим. Це не так, це перехідний етап. Через п'ятнадцять років, напевно, буде в нашому парламенті 20-25% жінок.

– *Які Ви бачите шляхи досягнення представництва жінок і чоловіків у ВРУ за принципом 1:1? Які шляхи збільшення представництва жінок на найвищих рівнях законодавчої і виконавчої влади?*

– Таке співвідношення нормальне для суспільства і залежить від жінок у Верховній Раді, активності жіночих організацій. Думаю, потрібно років 25 для досягнення такого співвідношення у Верховній Раді України між жінками та чоловіками. Очікую, що таке зростання можливе. Адже воно необхідне. По-перше, вже прийнято Закон України щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, хоча не всі важливі положення законопроекту були проголосовані, в тому числі, проблема квотного принципу представництва жінок в політичних структурах. Згадайте, що чоловіків більшість, тому саме вони й не проголосували за цей принцип та деякі інші положення. Але закон прийнятий і прийшов на місце. По-друге, впровадження закону вже контролює президент. Таким чином, «дорожня карта» гендерної політики в Україні складена і надіслана в обласні держадміністрації. По-третє, у світі з'явилося багато жінок, які керують державами. Це і президенти, і прем'єр-міністри, і навіть Україна продемонструвала, хоч і ненадовго, таку можливість. Ці факти впливають на уявлення громадян щодо жіночих можливостей у сфері політичного лідерства. Виборювання квоти є поки що єдиним шляхом збільшення жінок у владних структурах, іншого шляху немає.

– *Пані Світлано, а які переваги від збільшення представництва жінок на рівні прийняття рішень може отримати суспільство?*

– Усе у світі побудовано на протилежностях. Є біле, є чорне, є добре й погане, є чоловіче і жіноче. Це як дві різні нації. Ніколи дивуєшся: елементарні речі розуміються по-різному. Жінки і чоловіки відчувають, розуміють світ не однаково. Ніколи чоловіки і жінки не зрозуміють один одного до кінця. Це треба сприймати як реальність. Для стабільності у суспільстві необхідна рівновага і пропорційне представництво у всіх політичних структурах, в громадському житті, в кожній галузі – тоді буде результат. Верховна Рада приймає багато «чоловічих» законів. Чоловіки в парламенті голосують за «чоловічі» закони. В парламенті зараз вже не менше 300 мільйонерів. Чи може зрозуміти багата людина, яка піднімає руку, голосуючи за зменшення або відміну пільг пенсіонерам, ветеранам, малозабезпеченим групам населення, що це негативно впливає на рівень життя їх сімей. Страждають люди, які знаходяться за межею бідності. Напевно, ці депутати не розуміють, що таке проблеми бідного життя. А 20 грн. – це вже гроші для сім'ї, де працюють два бюджетники. Тому важливо представництво людей різних соціальних груп, жінок і чоловіків в тому числі.

– *Чи виграє суспільство від збільшення жінок у політичних структурах з точки зору підвищення ефективності розвитку суспільства у економічній, соціальній, гуманітарній та інших сферах?*

– Безумовно, особливо у соціальній і гуманітарній. В бізнесі також, але там поки що дуже мало жінок.

– *Вам не здається, що може бути корисним об'єднання жінок-депутаток?*

– Я підтримую ідею об'єднання жінок-депутатів. Тільки щоб ці об'єднання не стали клубом домогосподарок. В принципі, необхідні об'єднання зусиль жінок лідерів, керівників всіх рівнів навколо вирішення гендерних проблем. На жаль, мій досвід свідчить про те, що різні форми об'єднання жінок у координаційні ради поки що мало ефективні. Можливо тому, що нема однакового розуміння політики гендерного розвитку суспільства, також жіночому руху не вистачає жінок-лідерів стратегічного рівня. Жіноча політична еліта в Україні переживає етап становлення і активного розвитку. Так чи інакше жіноча громада, жіночий рух потребує ефективного керівництва, розвитку наукових основ гендерної політики, узгодження програм і практик дій різних жіночих організацій.

– Які питання вони могли би любіювати?

– Може не треба ділити проблеми суспільства за статевою ознакою. Всі актуальні проблеми суспільства жінка може представляти і любіювати. Це можуть бути проблеми жінок, чоловіків, дітей і молоді. Це і економічні, і соціальні, і культурні питання, які стосуються різних сторін процесу підвищення рівня та якості життя всіх людей, жінок, зокрема. Важливими є викорінювання основних форм дискримінації людей і боротьба за створення в українському суспільстві гідних умов життя для всіх людей незалежно від віку, статі, національності, віросповідання. Жінка часто може підібрати кращі слова для визначення проблеми, її виступ може мати більший вплив на депутатську аудиторію, але інколи може бути і навпаки, на жаль.

– *Пані Світлано, а Ви плануєте підтримувати гендерні проекти у своїй діяльності?*

– Безумовно, плануємо поширити гендерну проблематику, якщо будемо балотуватись і працювати в представницьких органах.

– *Які питання, що дотичні до гендерних проблем, потребують врегулювання? Які Ви бачите шляхи розв'язання гендерних протиріч?*

– Дійсно, існує жіноча і чоловіча субкультури. Це два культурних простори. Тут необхідна сучасна гендерна культура, яка формує взаєморозуміння, толерантність, повагу, відповідальність у відносинах між жінками і чоловіками. Щоб порозумітись, домовитись, бути щасливими разом. Без цього неможливе сімейне благополуччя. Безкультур'я інколи просто вбиває. Це стосується не лише чоловіків, а й жінок також. Треба змінюватись всім. Для цього потрібен час. Необхідно до цього якісно підключатись сферам освіти, засобам масової інформації. Переглядаючи наші газети, журнали, як правило, зустрічаюся з публікаціями про любов, секс, домашні справи. Це, як правило, спрощений, побутовий рівень висвітлення гендерних стосунків. Все зводиться до того, як «жінці завоювати серце чоловіка». Також йде пропаганда цінностей індивідуалізму. В кожному журналі – «люби себе». Мало публікацій щодо серйозних проблем життя жінок і чоловіків. Це стосується конфліктів між ними, причин непорозумінь, форм розв'язання і запобігання. Конфліктологія – цікава і важлива наука, треба її вводити в шкільні програми. Потрібно на новий рівень підняти сексуально-шлюбну, сімейну, психологічну, педагогічну культуру жінок і чоловіків. Крім гуманітарних знань треба пропагувати основи соціальних наук. Їх

потрібно формувати в контексті культури життя. Формування загальнолюдської та гендерної культури між собою пов'язані.

– Світлано Кирилівно, наскільки свідомим чи випадковим був прихід у політику для Вас?

– Все відбувалось поступово. Я рано вийшла заміж, народила дітей, закінчила педагогічний інститут, працювала. Спочатку 8 років у школі м. Рівне. Потім запросили на посаду інспектора шкіл міського управління освіти (з 1988 р). Потім призначили заступником директора департаменту соціального обслуговування, після цього – 9 років начальником управління. З 2002 року призначена заступником міського голови з гуманітарних та соціальних питань. Маю 7 напрямів роботи, де потрібен професіоналізм, тому я весь час вчусь. На виборах у 2002 році я була обрана до обласної ради за мажоритарною системою. Це підтримав міський голова. У 2006 році я балотувалась за списками політичного блоку В. Литвина до обласної і міської рад, була обрана до міської ради. Так я стала головою міської організації «Народної партії» В. Литвина. Депутатська діяльність багато дала мені з точки зору професійного росту, брала участь в парламентських слуханнях, почала брати участь у законотворчому процесі, розширилось коло людей і політиків, з якими спілкувались та вирішували проблеми управління. У міській раді працюю з задоволенням.

– Чи наклала відбиток на Ваше життя взагалі (а також професійне, сімейне, особисте) участь у політичному житті?

– Мені повезло, мій чоловік теж депутат обласної ради, він розуміє зміст моєї діяльності і підтримує мене – це для мене дуже важливо. Діти вже виросли. Старшому синові – 27 років, одружений і має сина. Молодшому сину – 23. Вони все розуміють. Допмагають, підтримують. Хоча раніше вони ревнували. Зараз відчуваю їх повагу і гордість.

– Чи вважаєте Ви, що існує подвійний стандарт у суспільстві по відношенню до жінок-політиків і чоловіків політиків? Якщо так, то у чому Ви його вбачаєте?

– Подвійні стандарти спостерігаються. Але відкрито про це не кажуть. Чоловіки відмовляються їх визнавати. Людина, яка відчула на собі це, не буде заперечувати. Не хочу про це говорити. Але стверджую, що вони існують. Щоб змінити подвійні стандарти, необхідно змінюватись всім, жінкам, і чоловікам, у стосунках в сім'ї, на роботі, в політиці, у спілкуванні, публічній діяльності. До жінок настороже-

но ставляться. За жінок не голосують не тільки чоловіки. Жінки не голосують за жінок. Думаю, що заздрість не дозволяє підтримувати їм жінок, які більш активні, успішні, впливовіші. Неможливість самореалізуватись в суспільному житті – основна причина такої заздрості, відсутності належного рівня солідарності для підтримки тих, хто виборює владу. Збільшення кількості успішних жінок збільшить підтримку жінок-кандидатів у депутати. Ще є один нюанс. Жінки часто змушені приховувати свої ресурси і переваги, коли вони працюють в чоловічих колективах. Демонстрація інтелектуальних, організаційних здібностей робить для жінки ситуацію ризикованою. Я часто буваю змушена себе стримувати, щоб не продемонструвати глибше і правильніше розуміння проблеми. І ще, про жінок згадують у кризових ситуаціях. Коли все спокійно, все добре в певній сфері – призначають на керівні посади чоловіків, коли криза, проблеми – призначають часто жінок. На своєму досвіді це знаю. Коли мене призначили на посаду начальника управління освіти в місті, була занадто складна ситуація в сфері освіти в 1992-97 роках.

– *Пані Світлано, чи поділяєте Ви думку про те, що в українському суспільстві існує дискримінація по відношенню до жінок? У чому вона проявляється? Чи помічаєте Ви прояви її у повсякденному житті?*

– Дискримінація в нашому суспільстві по відношенню до жінок існує. Насамперед, у сфері працевлаштування, в сфері бізнесу, в побутовій сфері особливо. Тут жінка перевантажена. Вдома жінці пряма дорога – на кухню. Я особисто негативно ставлюсь до того, щоб чоловіки вдома виконували жіночу роботу. За нами – кухня, прання, прасування, домашній дизайн. В них є свої чоловічі справи, забезпечити житло, матеріальний добробут, побутові зручності і таке інше. Але полегшити домашню працю жінок необхідно за допомогою чоловіків. Він може забезпечити жінку побутовою технікою, яка якісно змінить зміст домашньої роботи. Тобто, чоловік може допомогти і створити гарні побутові умови для жінок. Існує насильство в сім'ї, статева дискримінація. Алкоголізм серед жінок – це також велика, складна проблема. Вона потребує вивчення і серйозних дій, різних форм підтримки та просвіти.

– *Чи існує гендерна дискримінація по відношенню до чоловіків? У чому вона, на Вашу думку, проявляється? Які її прояви у повсякденному житті?*

– Існує і така проблема. Жінки певною мірою узурпують права в сфері сімейних стосунків. Розлучилася – дітей забрала. Чоловік залишається без підтримки. Тут є прояви дискримінації щодо чоловіків. Жінки встали на ноги, мають свій бізнес, матеріально забезпечені. Прагнуть це підкреслити. Я працюю в міській опікунській раді, яка розглядає питання про позбавлення батьківських прав жінок-матерів, чоловіків-батьків. Почастішали випадки, коли забезпечені жінки подають заяви про позбавлення батьківських прав чоловіків. Вони хочуть підкреслити свою економічну незалежність. Я їх часто заспокоюю і раджу не поспішати з такими заявами. Нагадую про те, що чоловіки мають рівні права на участь у вихованні і матеріальному забезпеченні дітей, не зважаючи на те, що вони розлучені, живуть окремо в різних сім'ях. Це вже дискримінація чоловіків, при розлученні це їх ображає. Ми це бачимо і робимо зусилля такі питання вирішувати з урахуванням ситуації та інтересів чоловіків-батьків. Це також гендерна проблема. Дискримінація проявляється і через деградацію чоловіків, що так чи інакше дискримінує і жінку. Поширення алкоголізму серед чоловіків та жінок є результатом соціальної невлаштованості, нереалізованості. Чоловікам важче адаптуватись до соціальних змін останніх років. Період перебудови поставив людей перед складними проблемами виживання. Дуже швидко треба було змінювати свідомість, життєву позицію, форми економічної активності. Багато чоловіків у цій ситуації зламались. Жінкам довелось важко, але вони стійкіші, бо є відповідальність за дітей. Крім того, є й проблеми у сфері захисту здоров'я чоловіків. Ми все більше говоримо про захист чоловіків. Чоловіки гостріше реагують на соціальні зміни, кризи. Це треба враховувати в гендерних дослідженнях, гендерній політиці.

– *На Вашу думку, як можуть розв'язуватись проблеми гендерної дискримінації у суспільстві?*

– Це законодавчі ініціативи. Можливо, треба внести відповідні зміни до Закону про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. Це і організаційні зусилля на рівні виконавчих органів місцевого самоврядування, правоохоронних органів, зокрема. Тут важлива інформаційна підтримка засобів масової інформації, педагогічна і освітня робота серед дітей і молоді.

– *Шановна пані Світлано, яким є Ваше ставлення до діяльності жіночих громадських організацій? Чи є вони ефективними виразни-*

ками інтересів та проблем жінок? Що Ви думаєте про впливовість і ефективність їх діяльності? Чи бачите перспективи у розвитку жіночого руху?

– Поки що я не бачу організації, яка б дійсно серйозно і професійно займалась гендерною проблематикою. Як правило, це форма жіночих клубів, або організацій за статевою ознакою. Вирішення проблем гендерної політики, забезпечення в суспільстві гендерної рівноваги потребує не тільки жіночої консолідації, а й гармонізації стосунків з чоловіками. Тут треба відмовлятися від войовничості, категоричності, протиставлення жіночого і чоловічого тощо. Наша координаційна рада міських жіночих організацій років три вчилась конструктивно ставити, обговорювати і вирішувати проблеми жінок м. Рівного.

На жаль, гендерний рух у суспільстві сприймається негативно. Чомусь багатьом він нагадує амазонку – загрозу для чоловіків, які заперечували суто жіноче. Багато людей не знає і не розуміє слова «гендер», не орієнтуються в законодавстві. Слово «гендер» для багатьох, на жаль, має негативне наповнення. Ми повинні це змінити. Повторюю, що на мій погляд, жіночі організації здебільшого – це клуби ділових жінок, або вони займаються соціальною допомогою. Вони не торкаються політичних питань і мало займаються гендерною просвітою. Існують ще жіночі партії. Думаю, що партія за статевою ознакою – це звужене розуміння шляхів вирішення соціальних проблем. Це стосується і партій за професійною ознакою, це практично професійні спілки. Партія повинна мати програму на певний етап розвитку суспільства, представляти певну ідеологічну течію. Партії формують у програмах загальні стратегії розвитку суспільства, де проблеми гендеру обов'язково повинні знайти своє відображення. Для цього не потрібні партії за статевою ознакою. Важливим є збільшення жінок у партіях та її керівних органах. Існують такі організації, як «Союз українок» і «Спілка жінок України», інші, але вони недостатньо працюють над утвердженням гендерного паритету в Україні. Тепер стало модно потужним політичним партіям створювати свої жіночі організації, а також молодіжні організації. Майже в кожній чоловічій партії створюються жіночі і молодіжні структури. Вважаю це не зовсім правильним. Жіночі організації – не незалежні, а йдуть паралельно з чоловічими партіями, мають одну політичну платформу, хоча називаються по різному. Можна сказати, що це дочірні організації полі-

тичних партій. Це певний компроміс чоловіків з вимогами жіночого, гендерного руху, щоб показати, що вони прагнуть представити інтереси жінок, а також з метою завоювати популярність. Це загравання з жіночою аудиторією. Щодо жіночого руху, то він був раніше, існує зараз в нашому суспільстві і має поширюватись, розвиватись. Жінкам треба навчатись проявляти активність, зменшувати войовничість, прагнути до єдності, узгодженості дій щодо практичного вирішення жіночих проблем та й чоловічих також. І жінкам треба піднімати голову. Важливим для розвитку жіночого руху може бути активне включення в суспільну діяльність жінок зі сфер науки, освіти, засобів масової інформації, науковців, політологів.

Всім жінкам бажаю жіночності, самодостатності, чутливості до соціальної несправедливості, професіоналізму і успіхів в професійній діяльності, і, безумовно, в політичній кар'єрі.

- Дякую за розмову!

Розмову вела Леся Кириленко

1.11. «Вірю в Вас і в себе. Бажаю всім добра!»

(Інтерв'ю з Тамарою Лозовою – головною редакторкою журналу «Ми і президент»)

[Тамара Лозова – головний редактор міжнародного суспільно-політичного журналу «МИ І ПРЕЗИДЕНТ». У 2002 р. стала кандидатом у депутати Верховної Ради України. Під час виборчої кампанії 2006 р. балотувалася на посаду міського голови м. Олександрії, що на Кіровоградщині. 44 роки. Освіта – вища. Синові Володимирі 22 роки]

– Шановна пані Тамаро, як Ви «познайомились» із гендером? Чи потрібна гендерна політика українцям?

– До 2001 року я не займалася ні політикою, ні гендерними питаннями. Проте, за останні декілька років у моєму житті відбулося багато змін. Більше того, я не просто змінила свої погляди на гендерні питання, а й стала кандидатом у депутати Верховної Ради України під час виборчої кампанії 2002 року. Під час виборів використала все, чому мене навчили шведські жінки – Бонні, яка раніше була депутатом шведського парламенту, Маргарет, яка балотувалась на посаду мера, та той досвід, який я набула під час участі у проєктах Програми рівних можливостей ПРООН. Результат випередив найоптимістичніші прогнози. Якщо мої колеги готувались до виборів заздалегідь, то у мене було лише два місяці самої кампанії. До того ж, як безпартійна людина, я не мала підтримки жодної з партій. Але зі мною були моє натхнення і знання, симпатії виборців. В результаті голосування я отримала четверте місце з шістнадцяти, обійшовши навіть представників опозиційних партій. Тож наука, отримана під час навчання по програмі «Ольга», дала неперевершений результат. А все те, що я побачила і відчула під час поїздки до Швеції, ще більше утвердило мої переконання щодо важливості гендерного питання для України і необхідності його законодавчої підтримки. І я впевнена, що у нас, як і у Швеції, є багато прогресивних, мудрих, виважених політиків – чоловіків, які почують голос жінок. Почують собі ж на користь. І на загальну користь суспільству. Тим більше, що все частіше теорію гендерної рівності жінки та чоловіки втілюють на практиці разом.

– Чи брали Ви участь у виборчій кампанії-2006 р.? Як був задіяний гендерний чинник під час виборів?

– Під час виборчої кампанії 2006 року я балотувалася на посаду міського голови Олександрії, що на Кіровоградщині. Колись це було потужне шахтарське місто з розвиненою промисловістю і великим потенціалом. Нині в Олександрії основними бюджетоутворюючими структурами є ринки. За роки незалежності місто стало дотаційним. Кандидатів на посаду міського голови було одинадцять – футбольна команда. Я була єдиною жінкою в цій команді і достойно представила жіноцтво у виборчих перегонах, посівши п'яте місце. Мушу сказати, що серед моїх суперників були діючий на той час мер, колишній мер і відомий у минулому партійний функціонер, директор підприємства, депутат міської ради і відомий бізнесмен, голова райдержадміністрації, заступник міського голови. Всі вони мали підтримку своїх партій і можливість використовувати амінресурс. І бруду вилили один на одного предостатньо. Як людина безпартійна, я відмовилася від підтримки тих партій, які не мали свого кандидата, оскільки вважаю, що міський голова має бути безпартійним. Зрозуміло, що я не мала ні тих коштів, ні тих важелів, які використовували чоловіки. Хочу підкреслити, що моя виборча кампанія відрізнялася чесністю, порядністю, щирістю і ненав'язливістю. Ми не приносили в квартири і не вкидали в поштові скриньки програми й плакати, все відбувалося за принципом – з рук у руки. Я працювала з виборцями так, як мене навчили. Зустрічі з виборцями в колективах, виступи в ЗМІ, зустрічі на міській площі біля басейну давали прекрасний результат. Оскільки я працювала з радіомікрофоном, збиралось чимало людей. Мої помічниці вручали виборцям програму, календарі та кишенькові календарики, запрошували до штабу, де юристи перевіряли правильність нарахування пенсій, надавали консультації. Нетрадиційним було те, що я дарувала олександрійцям свої журнали «Ми і президент», читаючи які вони більше розуміли мене, мої погляди. Всі, хто ділився зі мною своїми думками про журнал, обов'язково відзначали велику кількість матеріалів про успішних жінок, про гендер, як позитив. Під час зустрічей на площі дівчата вручали маленьким дітям, які приходили з мамами, різнокольорові кульки з побажаннями від Лозової. А для закоханих – спеціальні кульки із зображенням двох сердець. На кожній із таких зустрічей з'являлось багато школярів, які запросто

знайомилися зі мною, пропонували допомогу. Вони з радістю роздавали календарики, а потім їх батьки частенько телефонували мені і говорили, що їхні діти – за Лозову і говорять батькам, щоб голосували тільки за неї. До речі, я була єдиною, хто на календариках надрукував свої особисті телефони, навіть мобільний. На календариках привертали увагу слогани:

«НАШ ПОРЯТУНОК ТІЛЬКИ В НАШИХ РУКАХ»;

«НАМ ПОТРІБНА НЕ РИБКА НА ОДИН ДЕНЬ, А ВУДКА, ЩОБ ЛОВИТИ ЇЇ ЩОДНЯ».

Також я використала мій девіз ще з попередніх виборів:

«ВІРЮ В ВАС І В СЕБЕ. БАЖАЮ ВСІМ ДОБРА. ЗАВЖДИ ВАША – ТАМАРА ЛОЗОВА».

Я запрошувала виборців до мене додому на чай та каву, люди приходили з різними проблемами і проханнями. І я жодного разу не пожалкувала, що зробила так.

Коли я заявила про готовність балотуватися на посаду мера, реакція моїх знайомих була неоднозначною. Одні щиро раділи: добре, що хоча б одна жінка наважилась, інші запитували: навіщо тобі це, відмовлялися, мовляв, не жіноча це справа. Але всі були одноставні в одному: поява жінки серед кандидатів на посаду міського голови підняла дух жінок і заінтригувала чоловіків. За весь час виборчої кампанії компромату на мене так і не знайшли, двічі пропонували зняти свою кандидатуру на користь інших кандидатів в обмін на посаду заступника та грошову винагороду. Звичайно ж, я відмовилася. Думаю, що жінки в цьому плані сильніші за чоловіків, ми не можемо підвести і зрадити людей, які в нас повірили. Чоловіки ж, як показали вибори, досить часто зраджували тих, хто в них повірив.

– *Отже, жінки Вас активно підтримували. А як ставились чоловіки? Вони підтримали Вас?*

– Чи можу я сказати, що мене підтримували всі жінки? Звичайно ж, ні. Хоча я використовувала тезу про те, що нас, жінок, в Олександрії більше, аніж чоловіків, і, якщо ми виявимо солідарність, то переможе жінка. Чимало жінок були налаштовані голосувати тільки за жінку, в основному це були безпартійні, і вони досить серйозно мене підтримували і агітували за мене. Але значна частина олександрійок, які належали до певної партії, віддавали голоси за кандидата на посаду мера від їхньої партії. Коли по Олександрії

пішов розголос про те, що після зустрічей у колективах люди по-іншому сприймають жінку-кандидата на посаду міського голови і дивляться на неї, як на серйозного і реального претендента, деякі керівники підприємств почали відмовляти мені у зустрічах з колективами. Мало того, чимало чоловіків під час зустрічей відверто визнавали помилковість своїх колишніх упереджених думок щодо жінки-мера і ставали моїми найкращими добровільними помічниками. Під час виборів чоловіки, які знали Лозову, по відношенню до мене розділились на дві групи – ті, які готові були мене підтримувати у прагненні стати мером (на щастя – їх більшість) і ті, які говорили: ти прекрасна, відома журналістка, хороший керівник, але ж ти жінка, мером може бути тільки чоловік, причому, виробничник. І коли я відповідала: Олександрією весь час керували чоловіки-виробничники, а де наше виробництво, вони пасували. Зараз я процитую один з моїх виступів перед виборцями, як відповідь на закид про те, що мером може бути тільки чоловік. «Немає значення, чоловік це чи жінка, – говорила я, – важливо, який чоловік і яка жінка, чи є в них бажання і вміння працювати з людьми, чи можуть вони організувати, консолідувати і повести за собою людей. Історія свідчить, що в Україні жінки завжди відігравали важливу роль, розумні чоловіки завжди рахувалися з їхньою думкою. У нас навіть є таке прислів'я: „Як батько скаже, так по-маминому й буде”».

Життя довело, що жінки можуть все. Президент Фінляндії – жінка, канцлер у Німеччині – жінка. Санкт-Петербургом керує українка Валентина Матвієнко. Зараз у нас три губернатори – жінки, кілька десятків мерів в Україні – жінки. І ними громади задоволені. Все більше жінок заявляють про себе в політиці. Інша справа, що багато жінок самі себе недооцінюють, і я хочу допомогти їм. Нам з чоловіками треба діяти разом. Держава – велика сім'я, а хороша сім'я та, де є батько й мати. Тож і в управлінні державою потрібні, як жіночий погляд, так і чоловічий. Швеція – процвітаюча країна, там майже половина депутатів у парламенті – жінки, і в уряді жінки посідають половину міністерських крісел, і в місцевому самоврядуванні – половина мерів – жінки. Такі аргументи та моя впевненість, уміння тримати удар і гідно відповідати на будь-які запитання переконували багатьох.

– Шановна пані Тамаро, а партії в Олександрії використовували гендерний підхід під час виборчої кампанії?

– Партійні осередки в Олександрії під час підготовки до виборчої кампанії не використовували ґендерний підхід. Вони використовували жінок, як прекрасну робочу силу, яка тягне на собі всю рутинну роботу. У списки до міської ради включали за принципом вигідності: пропонували це тим жінкам, які мали свій бізнес. Але коли з'явилися чоловіки з потужнішим гаманцем, списки різко змінювалися – моя знайома із сьомого місця у списку опинилася на дванадцятому.

– А які «уроки», якщо так можна так сказати, Ви отримали, балотуючись у мери міста? Які проблеми, пов'язані із жіночим лідерством, Ви виявили?

– Вважаю, що моя участь у виборчій кампанії дала прекрасний результат у плані лобіювання ґендерних питань. Хтось має бути першим. Поступово ми підготуємо підґрунтя для перемоги жінок в багатьох містах. На все потрібен час. Думаю, нам, жінкам, треба постійно використовувати такі можливості. Переворот у свідомості багатьох олександрійців таки відбувся. Проблема бачу в тому, що самі жінки ще мало вірять в себе, недооцінюють своїх можливостей і не вміють по-справжньому підтримувати одна одну. Адже, коли б жінки Олександрії виявили солідарність, мером могла би бути жінка. АЛЕ, ТІЛЬКИ У ТОМУ ВИПАДКУ, КОЛИ Б НЕ БУЛО ФАЛЬСИФІКАЦІЙ, ПІДКУПУ, НЕЧЕСНОГО ПІДРАХУНКУ ГОЛОСІВ, ПРОБЛЕМ ЗІ СПИСКАМИ, У ЯКИХ НЕ БУЛО ТИСЯЧ ПРІЗВИЩ. Не було у списках виборців ні мене, ні моєї свекрухи, ні сотень моїх знайомих. Але ми, як зацікавлені, відновили себе у списках, а скільки тих, хто не зміг чи не захотів цього зробити? Тисячі виборців не хотіли стояти в черзі і йшли з дільниць. Мій чоловік вистояв у черзі 2,5 години і сказав, що робив це виключно заради мене. До речі, спочатку він умовляв мене не брати участь у виборах, а потім став активно підтримувати. Прочитую одне з повідомлень на мій мобільний після годинного прямого ефіру на «Радіо великих доріг»: «Томочка! Слухаю інтерв'ю і сподіваюсь, що ти будеш почута і переможе здоровий глузд та порядність! Олена». Приємно, що й досі продовжується спілкування з групою підтримки, до якої ввійшли жінки, з якими я не була знайома до виборів. Серед них є жінка, яка пише вірші, і вчора вони прислали такі рядки: «Із тих, хто висував себе у мери, мені сподобалась одна! Така красива і розумна! І хто б ви думали, вона? Та це ж Тамара Лозова!» Звучить по – дитячому, але ж ми, жінки, завжди в

душі залишаємося дітьми. І це прекрасно! Приємно, що не забувають, під час виборів у мене з'явилося багато нових знайомих і друзів! Ні крапельки не шкодую, що балотувалася. Хочу закінчити такими словами: «Дякую! Вірю в Вас і в себе. Бажаю всім добра! Завжди Ваша Тамара Лозова!»

- Дякую за розмову! Бажаю успіху!

Інтерв'ю вела Лариса Кобелянська

Розділ II: Юлія Тимошенко – «дзеркало» жіночого політичного лідерства в Україні?

Жінка-політик, жінка-лідер – проблема, яка викликає завжди гострі дискусії у суспільстві. Особливо, коли це суспільство постколоніальне, посттоталітарне, і все ще – перехідного типу. І все ж шістнадцять років української незалежності довели, що жіноче політичне лідерство – реальність, про яку можна сьогодні говорити, як про таку, що вже існує на рівні суспільного феномену. Попри невелику кількість жінок – депутаток українського парламенту п'ятого скликання (8,2%), увявити сьогодні український політикум без них неможливо і головне – не потрібно. Сучасну українську політику важко увявити без імен Юлії Тимошенко, Олени Бондаренко, Лілії Григорович, Людмили Супрун, Наталії Вітренко, Лариси Скорик, Олександри Кужель, Атени Пашко, Ірини Синявської, Надії Деевої, Інни Богословської, Катерини Самойлик, Раїси Богатирьової, Валентини Семенюк та багатьох інших активних українських діячок. Це – яскраві, непересічні особистості. Проте «жіночим політичним обличчям» країни, як правило, буває одна-дві жінки-політика: Маргарет Тетчер – Британії, Ніно Бурджанадзе – Грузії, Кондоліза Райс та Хіларі Клінтон – Америки. Є таке «обличчя» і в Україні. І це «обличчя» дуже яскраве в політичному сенсі, до того ж, не менш вродливе. Це – лідерка фракції БЮТ і опозиції у ВРУ п'ятого скликання Юлія Тимошенко. Та нас найбільше в контексті цього дослідження цікавить питання: «Чи є вона ще й „дзеркалом” саме жіночого політичного лідерства в сучасній Україні?» Маємо на увазі, чи є шлях Юлії Володимирівни як в українську політику, так і в самій цій політиці достатньо типовим для української жінки-політичного лідера? Чи вона – той еталон, візитна картка української політики, за якою можна судити про рівень, талант, зрештою, моральність української жінки в політиці? Чи це не типове для нашого політикуму явище?

Звичайно, найцікавішим був би погляд на себе саму як саме жінку-політика, викладений Юлією Володимирівною. Хотілось би, щоб це було зроблено так блискуче і так відверто, і в той же час так глибоко із аналізом реальної української ситуації, як то вийшло «о Родине и о себе» у Ірини Хакамади, авторки автобіографічної і в той же час аналітичної книги «SEX в большой политике. Самоучитель self-made

women». Проте, не дуже віриться, що в даному випадку ми матимемо таку книгу, попри те, що сьогодні літератури найрізноманітнішого ґатунку про Леді Ю вистачає. На жаль, те, чого категорично не вистачає жінкам-політикам в Україні – це відвертості, а, можливо, і сміливості, розкритися перед суспільством як особистість, із своїми тривогами і переконаннями, почуттями і прагненнями. І Тимошенко тут не є винятком. Чимало журналістів та аналітиків, які писали чи аналізували життєвий шлях Леді Ю, зауважують, що її розповіді про власне життя – це скоріше спосіб зробити цю тему ще більше «закритою», ніж відвертий діалог із суспільством. Можливо, це одна із найголовніших причин, чому дослідження феномену українського політичного жіночого лідерства, яке тільки-но розпочинається в Україні, приречене ще довго бути гаданням на політичній гушці. Мова, звичайно ж, не йде про самовивертання чи «польові дослідження» з українського навколо політичного життя! Хотілось би спробувати у цьому випадку побачити світ і українську реальність очима самої Юлії Володимирівни, чи Олени Федорівни, чи Людмили Павлівни. Але, як сказав діючий вітчизняний класик, «маємо те, що маємо», тому спробуємо зробити власний аналіз специфіки жіночого політичного лідерства крізь призму, безумовно, непересічної персони українського владного Олімпу – Юлії Володимирівни Тимошенко.

Уже з часів грецької античності можна віднайти роздуми філософів та державних діячів з приводу політичного лідерства та спроби типологізувати політиків. Величезна кількість дослідницької літератури і сьогодні присвячує цьому питанню значну увагу: від політика-філософа, який має стояти на чолі ідеальної держави Платона до типологізації лідерів за Паретто із альянсами до тваринного світу, де відбувається поділ на лідерів-левів та лідерів-лисиць. При такому розподілі ідеальною фігурою мав би бути політик-лев із хитрістю та винахідливістю лисиці. Чи не така типологізація жіночого лідерства найбільш зрозуміла деяким сучасним українським депутатам, коли вони називають жінку-політика – хитрою лисицею, як то сталося, наприклад, із Юлією Тимошенко, охарактеризованою подібним чином депутатом ВРУ від Соціалістичної партії України Василем Цушком під час прямого ефіру «Свободи слова» Савіка Шустера.

Найбільш визнаною в теоретичних дослідженнях все ж є загальна типологія лідерства, запропонована Максом Вебером. За Вебером

існує три типи лідерства: 1) традиційне лідерство, засноване на вірі у святість та незмінність традицій. До такого типу лідерства належить, наприклад, спадкова монархія; 2) харизматичний лідер, який талантом вождя наділений Богом від народження. Такий тип лідерства, як правило, виникає під час стихійного руху мас – революцій, громадянських воєн, повстань, суспільно-політичних криз тощо; 3) раціонально-легальне лідерство, засноване на вірі в законне існування порядку. При такому типі лідерства має особливе значення виборність та ділова компетентність індивідууму у владних структурах. При цьому формується тип лідера-менеджера держави. Найважливішим Вебер вважав тип лідера-харизмата, якому приписував божественні здібності. У такого лідера взаємини із масами часто набувають емоційно-містичного характеру. Проте, ХХ століття до вже визнаної типологізації додало ще одну характеристику – лідер тоталітарного типу, чия харизма чи її відсутність базується на тотальному контролі за суспільством та єдиновладному жорсткому началі, що спирається на силові структури держави. До такого типу лідерів належали Гітлер, Сталін, Муссоліні, Мао тощо.

Для сучасної України не є актуальною традиційна форма лідерства, як, сподіваємося, і проблема тоталітарного лідера. Натомість, активне обговорення проблеми лідерства відбувається навколо двох основних його проявів: харизматичного лідера та лідера-менеджера держави.

Сучасні демократичні суспільства США та Європи однією із базових цінностей демократії визначили досягнення гендерної рівності. Отже, у світлі цієї ціннісної характеристики сучасної цивілізації набуває актуальності і проблема лідерства у гендерному вимірі. Звичайно, такі дослідження насамперед орієнтовані на вивчення жіночого політичного лідерства, оскільки всі попередні віки існування людства як сам феномен лідерства, так і його вивчення предметом дослідження а priori мали особу чоловічої статі. І лише як виняток із загального правила – жінку при владі.

Як визначає поняття «лідер-жінка» Словник „50/50”. Сучасне «гендерне мислення» – це «досвідчена, далекоглядна, смілива й відповідальна особистість, здатна до аналізу й прогнозування, користується авторитетом у соціального оточення й можливостями інтелектуального впливу на нього, вміє консолідувати навколо себе маси, реалізу-

вати ідею, якій присвятила себе.» (Кобелянська Л., Мельник Т. 50/50: Сучасне гендерне мислення: Словник. – К., 2005. – С.124.) Не можна не погодитись із думкою авторів видання у тому, що «лідерство не є тотожним будь-якій активності особистості, її участі в діяльності державних, партійних або громадських структур. Проте, не можна применшувати значення політичної, економічної, соціальної, культурної та іншої активності жінок. Саме в соціально активному середовищі, а не поза ним, й формується жінка-лідер. Таким організованим середовищем і є партійні та різного роду громадські організації, у тому числі й жіночі, а також участь у роботі державних органів.»

В основі будь-якого лідерства лежить принцип легітимності як один із основних. Так, визначаючи «лідерство політичне», «Політологічний енциклопедичний словник» зазначає, що в процесі взаємодії між людьми, авторитетні люди, керівники суспільних колективів, груп здійснюють легітимний вплив на суспільство.

Проблема легітимації сьогодні актуальна для дуже багатьох представників української влади. Причому, специфікою моменту є те, що ця потреба існує як зверху, у самих владних структурах аж до найвищих в державі, до стихійно виникаючої потреби виправдання влади знизу, в самих так званих народних масах. Цей феномен зафіксував, наприклад, журналіст Б. Бахтеев. Він описав розмову у поїзді з сусідами по купе – донеччанами з приводу депутата ВРУ від Партії Регіонів Р. Ахметова, з якої витікало, що співрозмовники дуже серйозно переймаються «аристократичним» походженням свого обранця – Рината Ахметова, приписуючи йому родинні зв'язки із видатною російською поетесою Анною Ахматовою. Коли ж журналіст зауважив, що взагалі-то поетеса має прізвище не Ахметова, а Ахматова, йому відповіли: «Ще не має значення, головне, що він (Ахметов) її онук». Це чи не найяскравіший приклад потреби міфологізованої свідомості у процесі легітимації політичного лідерства.

Не оминула ця доля, хоча і по-своєму, і Юлію Тимошенко, яку як широкий український загаль, так і жінки-політики визнають сьогодні найяскравішою фігурою українського владного Олімпу. Щоправда, визнання з боку колежанок по політиці харизми за Юлією Володимирівною, як правило, супроводжується безліччю «але» і «проте», аж до приписування їй «демонічних», руйнівницьких нахилів. «Леді Ю.» стала лідером всеукраїнських перегонів по здобуттю

найрізноманітніших образних визначень, стереотипних символічних іміджевих портретів, найрізноманітніших псевдонімів, якими її щедро нагородили як у політичних колах колеги-депутати та політики різного рангу, так і широкі народні верстви українського електорату. І ця величезна кількість стереотипних означень дуже активно мандрує як в усній народній творчості, так і у ЗМІ різного ґатунку та аналітичного рівня: від найсерйозніших науково-популярних видань до бульварної преси. До вже відомих і загальноприйнятих характеристик Юлії Володимирівни, що буквально декілька років мандрували українськими ЗМІ: «Залізна леді» та «Єдиний чоловік в українському парламенті», додалися сьогодні «Геркулес у спідниці» (недаремно одяг лідерки БЮТ такий підкреслено жіночий та, незважаючи на закритість по самі вушка, таки досить сексуальний) або ще «крутіше» – «жінка із фалосом». Цікаво відмітити, що вперше такі означення з'явилися у львівській пресі (наприклад, електронному виданні «Вголос») досить високого аналітичного рівня і у статтях, справді цікавих і досить точних щодо політичних розкладів в українському політикумі. Очевидно, подібні образи-узагальнення нашим львівським колегам зрозуміліші і звичніші як найбільш просунутим у бік постмодерної та зрештою і пост-фрейдистської Європи.

На «исторической родине» – у Дніпропетровську – про Юлію Володимирівну говорять простіше: «бой-баба» (відчувається вплив східного сусіди) або ж «наша Юлька». Коли ж дніпропетровська газета явно відпрацьовує гроші певних політичних сил, вона теж не дуже «напружує» мізки, а визначає цю справді непересічну постать в українській політиці плоско і грубо: «політична істеричка» чи «баба, заигравшаяся в мужские игры».

Проте, Великою Матір'ю українців (базовий архетипний міф) поряд із Батьком нації (цей образ-стереотип В. Ющенка хоч і заперечується багатьма, проте таки функціонує) Юлії Тимошенко стати не вдалося. Та вона, зрештою, і мало підходить на цю роль. Частково імідж «нашої мами» закріпився за Лілією Григорович. Стереотипи «Батька нації» та «Великої Матері» є одними із найдавніших у культурі. Вони напряму «перегукуються» із архаїчними міфами. Саме вони чітко ґендерно марковані. Батьком народу (нації) може бути тільки і виключно чоловік, так само, як і на роль Великої Матері «призначається» масовою свідомістю лише жінка.

Натомість, за Юлією Тимошенко закріпився імідж «Диви-воїтельки», «української Жанни д'Арк» та «Музи Помаранчевої революції». Відголоски цих образних характеристик, які, справді, виходять за межі індивідуального чи політехнологічного міфу, оскільки розвиток та підтримку знаходять «знизу», в масовій свідомості, перетворюються на справжній соціальний чи політичний міф, як його сьогодні розглядає наука. (Алюзії до цих характеристик Юлії Тимошенко знаходимо і у характеристиках, даних їй колегами жінками-політиками України. Наприклад, у низці інтерв'ю, вміщених у цьому виданні. Визнаючи харизматичні якості Юлії Володимирівни, все ж більшість політичних діячів не вірять у її щирість, коли мова заходить про інтереси широких верств українського народу).

До формування міфу Юлії Тимошенко сьогодні долучаються не лише ЗМІ, але і письменство. Чого вартий детектив Ю. Рогози, який з'явився напередодні виборів 2006 року і набув досить значного суспільного розголосу, під провокативною назвою «Вбити Юлю». І хоч, як відомо, літературний герой, вірніше, героїня не є портретом живої особистості, діючої в політиці сьогодні, ніхто не сумнівається ні на мить, що мова йде про живу, конкретну і всім відому Юлію Володимирівну. За книгою вона – героїня і остання надія народних мас українців, розчарованих зрадою ідеалів Помаранчевої революції.

Не менш яскраво образ-міф Юлії Тимошенко виглядає і на сторінках зовсім нової книги Д. Попова та І. Мільштейна «Оранжева принцеса. Загадка Юлії Тимошенко.» (далі цитування подається мовою оригіналу, оскільки українського перекладу ще не існує): «Женщину в темной камере зовут Юлия Тимошенко. И еще по-разному – поскольку нет и не было в Украине политика или бизнесмена, которому журналисты дали бы столько прозвищ. „Газовая принцеса” – в начале 90-х, во времена ее фантастического взлета в бизнесе. Потом „Жанна д'Арк” – когда она выводила на улицы тысячные демонстрации против Кучмы. А еще „Леди Ю.” – по аналогии с принцессой Дианой». Міф, загадковість, сподівання на диво від Тимошенко-політика – характерна ознака сучасної зміфологізованої масової свідомості українського населення. Сподівання на диво, як відомо, невідривно пов'язане із недовомленістю, загадковістю. Треба віддати належне засобам масової інформації найрізноманітнішого ґатунку та міри незалежності, вони добряче попрацювали на нагнітання цієї загадковості довола

Леді Ю. «Мужество? Воля? Самолюбие? В этой женщине столько всего понакручено, что мотивы ее поступков с трудом поддаются объяснению», – стверджують автори «Оранжевої принцеси...»

Загадковість, непередбачуваність – не найкраща характеристика для політичного лідера загальнонаціонального масштабу, бо навіть психологічно люди налаштовані мати певне уявлення про завтрашній день. Особливо день, який залежить від політичної еліти країни. Проте, не доводиться сумніватися, що імідж Леді Ю. вже давно і точно продумується. «Визивно» жіночим, аж до долі несмаку у ньому він стає, як тільки активно ширяться у ЗМІ чутки про авторитаризм голови БЮТу.

Соціологічні опитування доводять, що чимале значення для політичного лідера, а особливо жінки, має зовнішній вигляд. Так, за деякими із цих досліджень, 72% киянок та 64% киян вважають важливим цей пункт для іміджу політика.

«Жінка виглядає асексуальною тоді, коли намагається грати в чоловічі ігри за чоловічими правилами. Політика ж одностатева. І щоб жінка виборола право грати на цьому полі, а тим паче отримати перемогу, вона має не тільки знати більше, ніж чоловіки-політики, більше вміти, бути більш мудрою, передбачливою, терплячою, а й виглядати по-іншому. Не треба вдавати з себе Маргарет Тетчер – вона унікальна (як у пісні, нам би таку). Що маємо ми? Більшість (якщо можна нашу політичну меншість політиків-жінок так назвати) вибрала для себе чоловічу модель поведінки, одягу, манер... То зачіски, які дуже любив робити жінкам Голохвастов, – „з от-такими начосами!” То сукня, наче з розпродажу антикваріату радянських часів – мішок з люрексу. А частіше – руки в брюки. Сумні англійські костюми, брюки, туфлі без підборів – хіба це сексуально? Ви можете сказати, а чого це, мовляв, треба про секс думати, якщо працювати треба? Та ні, я ж не про „заклопотаність”, а про зовнішній вигляд. І слово „сексуальний” в сучасному контексті моди зовсім не означає декольте до коліна, а спідницю до пупа. Це вишуканість, м’яка привабливість, жіночність і стильність... Щодо сьогоденного політичного бомонду, то я не бачу сексуальної жінки, окрім однієї – Юлії Тимошенко. Річ не тільки в одязі, хоча у ньому також. Всі, кому не ліньки було, пройшлися по її гардеробу як бульдозером. А коли здавалося, що вона надто жіночно виглядала в сумно-суворому інтер’єрі Верховної Ради, то це була гра ва-банк. Це

був сильний козир в її руках: я – не така, подивіться, я гарна, розумна, стильна, сексуальна – хто відважиться кинути камінь? Кидали, і навіть рука не здригалася, але вони... не долітали. Бо істинна жінка – як птиця Фенікс: з попелу не раз підніметься і злетить. Поправить рюшки та складки, пригладить локони, трошки блиску на губки – от і все, я готова до нової боротьби.» (Чому українська політика якась імпотентна? // *Обозреватель* // <http://www.oboz.com.ua> – 08/03/2006)

«Білою та пухнастою» Юлія Володимирівна стає теж зовсім не випадково. Адже велика частина українського суспільства не лише розчарувалась у «помаранчевих», але і боїться «біло-блакитних». М'якість, поєднана із чистотою помислів та гарячим щирим серцем у символіці, з якою не розлучається лідерка БЮТу під час передвиборчої кампанії-2006, при персональній твердій та послідовній позиції – надзвичайно вдалий піар-хід. Тим більше, що і поведінка лідерки БЮТ співпадає із іміджевими характеристиками. Вона не поливає брудом опонентів, як то роблять вони із БЮТом і персонально Юлією Володимирівною, не «лізе в душу» виборця з усіх телеканалів, як то роблять майже всі її опоненти. (Як це «допомогло» Литвинівському «МИ» всі бачили за результатами виборів-2006). Вона поводить себе так, як має це робити жінка в політиці за стереотипними уявленнями: стримано реагуючи на «наїзди» опонентів, говорить і переконує електорат на персональних зустрічах, не припускає власних жорстких «наїздів» на конкурентів, демонструє прагнення до гармонізації стосунків влади і громадян. В цей час звучить її щирий жаль з приводу відсутності «справжніх чоловіків» (тобто, джентльменів) в українській політиці. У той же час, від неї не зустрічаємо відвертих заяв на користь жінок у політиці, чи проти них, але усім ясно, що саме жінці і саме в українській політиці найважче. Треба віддати належне Юлії Володимирівні, найбільша частка співчуття і позитивних емоцій як до особистості, доля якої склалась так, що саме вона взяла на себе відповідальність за цю країну, дістається під час передвиборчих перегонів саме Юлії Тимошенко. Її вихваляють за розум, працьовитість, професійність, близькість до народу (не жарт – провести таку неймовірну кількість зустрічей із виборцями «вживу»). До неї радо йдуть на майдани. І майдани ці – багаточисельні. Складається враження, що Леді Ю – доступна для кожного. В тому, що це далеко не так, довелось досить швидко переконатись згодом, коли БЮТ пройшов до парла-

менту п'ятого скликання. Насамперед, переконались у цьому журналісти. Стали з'являтися статті, про неприступність лідерки БЮТу для «сторонньої» преси. Теза про те, що зустріч із Ю.Т. завжди була «майже неможлива для сторонніх» звучить і у книзі «Юля», яка побачила світ у харківському видавництві «Фоліо» 2006 року.

Колись відомий польський літератор Станіслав Єжи Лец сказав гіркі слова про свободу: «Особливість свободи полягає у тому, що вона любить віддаватися своїм ворогам». У випадку із Музою помаранчевої революції (така характеристика теж є в арсеналі Юлії Тимошенко), яка втілювала в собі образ свободи і весни України (так характеризували Юлію Володимирівну часів Майдану), лідерці БЮТу вдалось втриматись на висоті призначеного їй народною думкою місця: вона не «здала» ідеалів Майдану, залишилась втіленням «справжньої свободи» і в той же час фактично остаточно розлучилась із помаранчевою командою Майдану. Тому не їй, а саме «НУ» суспільна думка переадресувала лозунги-слова президента Ющенка: «Не зрадь Майдан!» І все ж політтехнологам Юлії Володимирівни, як і їй самій, не завадило б акуратніше, на нашу думку, поводитись із зміною іміджу лідерки. За певною межею, ці експерименти, хоч і розумні та цікаві, починають обов'язково сприйматись як політична гра, шоу, підриваючи довіру до серйозності намірів політика та глибини сприйняття ним ситуації в країні. І вже роздаються голоси деяких діючих жінок-політиків про самозакоханість та нестриманість, несерйозність та неаристократичність, штучність та нещирість лідерки БЮТу, що йде, як правило, на фоні порівняльного позитиву – «гордої і справжньої дочки грузинського народу Ніно Бурджанадзе».

Суттєва різниця є у «якості цікавості», якщо можна так сказати, масової свідомості до Юлії Тимошенко у порівнянні з іншими жінками-політиками України. Чималий, щоб не сказати найбільший, інтерес викликає як у обивателя, так і у засобів масової інформації їх особисте життя, побут, життя родини, чоловіка, дітей. З Леді Ю. все це виглядає суттєво інакше. Вона відділила рішуче і однозначно особисте життя як тему для «загального обговорення» від життя Тимошенко-політика чи бізнес-вумен. «В моей личной жизни, как и в политической, нет никаких черных пятен. Но поскольку жизнь так и называется – „личная“, то я бы не хотела делать ее общественной, ладно?» (з інтерв'ю журналу ELLE) Проте, щоб стати цікавою як офіційна особа, треба мати величезну суспільну вагу. У даному випадку вона є.

Звичайно, є доля істини у зауваженнях журналістів, що відсутність любовних скандалів довкола лідерки БЮТ сприймається навіть із долею образи. Цікава і досить переконлива думка з цього приводу звучить зі сторінок книги «Юля»: «Особисте життя, як і раніше, за сімома замками і сімома печатками. Причому випадок Тимошенко можна сміливо назвати унікальним: вона чи не перша жінка в новітній історії, яка домоглася всіма силами того, що її політичне і суспільне життя цікавить обивателя куди більше, аніж приватне. Все дуже просто – вона не заявляла прямо, але дала зрозуміти людям: у неї не може бути персонального особистого життя. Бо всю себе вона віддає, даруйте за пафос, служінню інтересам народу. Це помітили. Не відразу і не всі – але помітили. І така «самопожертва» знову не лишилася не оціненою.

Поступово закохуючи в себе Україну, Тимошенко при цьому залишається без особливих сентиментів. Для неї ті, хто любить її, передусім електорат. Виборці та кількість голосів, необхідна для проходження до парламенту і далі – на верхівку влади.

Всепоглинаюча любов до влади, на думку багатьох аналітиків, сьогодні веде Леді Ю. до найвищих посад у державі. Проте, так було не завжди. Більшість політологів, незалежно від оцінки особистих якостей лідери БЮТ, констатують, що вона пішла в політику, рятуючи власний бізнес. І в цьому Юлія Володимирівна таки «дзеркало» жіночого політичного лідерства в сучасній Україні. Це не типовий, але й не такий вже й унікальний шлях для української жінки в політику. Так туди прийшли Олександра Кужель, Раїса Богатирьова, Людмила Супрун, Інна Богословська, Людмила Кириченко та інші. Всі вони можуть, мабуть, з тією чи іншою долею інтерпретації, повторити слова Юлії Тимошенко: «„Політикою я почала займатись тоді, коли вона зайнялася мною“. Ось як цікаво розвинули цю тезу Леді Ю. автори книги „Оранжева принцеса. Загадка Юлії Тимошенко“: „Політикою я почала займатись тоді, коли вона зайнялась мною“, – це теж її слова, хоча й запозичені в Арістотеля. Викинута з уряду в 2005 році, вона взагалі заявить, що мріяла очолити країну з того часу, як помер Брежнев. А на запитання журналіста, чи має вона на увазі, що хотіла очолити ще Радянський Союз, просто від душі розсміялася» (Цит. та переклад: «Юля». – Харків, 2006)

Чимало існує думок, висловлюваних жінками-політиками України про хитрість, облудність, цинізм та жорсткість Юлії Тимошенко.

Вони перегукуються із деякими наведеними у пресі свідченнями про Юлію Тимошенко часів бізнес-вумен: «Один московський бізнесмен, який тісно спілкувався з Юлією Володимирівною в ті роки, описував її як типову бізнес-вумен, позбавлену будь якого інтересу до державної діяльності. За його словами, Юліні розмови відрізнялись тоді безмежним цинізмом. Вона густо використовувала ненормативну лексику і про жодного із своїх знайомих не говорила з повагою. Всі люди розглядалися нею з точки зору користі або відсутності такої. Про українських націоналістів вона тоді говорила з роздратуванням і презирством. Теплою ставлення до Москви в неї так само не було. На відміну від бізнесу, політика її ніколи не цікавила». («Московский комсомолец», 26 грудня 2004 р.).

Не викликає жодного сумніву той факт, що із описаних вище часів Юлія Тимошенко вже давно вилетіла як метелик із лялечки. Але, враховуючи подібні думки, Юлію Володимирівну самі українські жінки-політики все ж таки не назвали б «дзеркалом» жіночого українського політикуму. Проте, треба мати на увазі психологічну складову у подібних характеристиках. Тут працює не лише об'єктивність чи навпаки чітко простежена упередженість на рівні «люблю-не люблю (ненавиджу)», що досить просто виявляється і прораховується. У випадку із характеристиками, даними жінкою жінці, особливо ж політикові, потрібно враховувати чималу долю підсвідомого, того, що говорить замість колеги по політикуму. Дуже точно про жінку у владі на наших просторах сказала Ірина Хакамада, тому і наведемо цей шматок тексту цілком, попри його чималий розмір (наводимо на мові оригіналу, оскільки перекладу українською мовою не існує): «Мужское соперничество логично и предметно: за вот этот кусок, за вот эту партнершу, за вот этот чин. Женское соперничество иррационально и всеобъемлюще. Мужчина не будет гнобить мужчину только за отсутствие лишнего веса, только за комплимент, сделанный не ему... Женщина – будет. Мы еще можем сбиться в стаю для травли. Для помощи и поддержки – никогда... Что же жаловаться на то, что женское поголовье в той же самой политике такое малочисленное? Сами виноваты. Мы – разделяемся, они – властвуют. Все справедливо.» (Хакамада И. SEX в большой политике. Самоучитель self-made women. – М., 2006.)

Але ще точнішою є характеристика самої сучасної політики Росії, калкою з якої є сьогодні значною мірою українська політика: «А что

такое в России властвовать? Это никого не подпускать к кормушке. Женщин к ней и не подпускают. Нас нет на ключевых денежных позициях в правительстве, нас нет в экономике. Потому что она намертво сцеплена с политикой. В списке миллиардеров женщины есть в любой стране, кроме России. Я имею в виду миллиардеров, не спаяных с властью. Почему? Двадцать первый век – это не сырьевая экономика. Это экономика идей. Если у женщины работают мозги, у нее есть шанс. В России мозги не являются двигателем экономики. Они обслуживают нефть, газ и т.д. У нас очень архаическая экономика. Это прежде всего – природные ресурсы и сырье. Как сегодня женщина получит прииск или прорвется к трубе? Кто ей позволит?» І хоч українська ситуація має деякі поправки до цієї характеристики, наприклад, Україна теж не належить до тих «усіх країн, де є жінки-мільяртери» і у нас таки є жінка, яка «прорвалась к трубе». І ця жінка – Юлія Тимошенко. Проте, в останньому можна повністю підписатись під словами Ірини Хакамади. Чи був у тому «прориві до труби», як це інтерпретується в книзі «Оранжева принцеса...», вирішальним фактором «...азарт: доказать всем этим козлам в штанах и при галстуках, что считать и комбинировать она умеет гораздо лучше. Кроме того, миф о женской слабости можна обратити себе на подмогу. Мужчины не верят, что женщина может стать для них равным по силе партнером, а уж тем более – сильным противником», чи справжній інтерес талановитого фахівця? Це ще питання...

Здається, що гарна жінка не може бути нічим серйозно перейнята, крім чоловіків. Це підсвідоме ставлення чітко проглядається у багатьох матеріалах про Юлію Тимошенко. Вище вже йшла мова про те, що існує навіть якась прихована образа на «принцесу» за таку сексуальну стриманість. Логічно все дуже просто і стереотипно: гарна жінка створена для кохання, коханців немає – краса пропадає «з-зря»! Тому і тема ця обов'язково проговорюється, наприклад, цілим розділом під назвою: «Газова принцеса. Чоловіки в її житті» у книзі «Оранжева принцеса. Загадка Юлії Тимошенко». Після Фрейда дивно бачити таке тотальне нерозуміння, що сублімована сексуальна енергія може творити дива і, безумовно, бути притягальною. Це – як вогонь під попелом...

«Якщо жінка істинно сексуальна – її уникають чоловіки. Вона може приваблювати їх тільки на відстані, як картина Рафаеля. Чоловіки

психологічно бояться красивих, розумних, а ще більше – сексуальних жінок. Адже вони звикли у всьому бути першими. Це природно. Вони мають диктувати не тільки політичні заяви, а й сексуальні пози, розваги, спосіб життя. А коли бачать жінку, яка сама вирішує, що і як, то воліють триматися від неї подалі. Коли чоловік не знає правил гри жінки, він ніяковіє. Пам'ятає реакцію Путіна під час зустрічі з Тимошенко? Він не знав, як поводитися. І це з розвідвиправкою Путіна! А що казати про наших патріархальних політиків, які минулого року навіть хотіли ввести квоту на кількість жінок у парламенті? Раз на тиждень заїжджаю на авто-мийку – там хлопці всі стіни її портретами заклеїли (раніше тут висіли грудасті тітки): Юля з квітками весняними, юна, красуня. Хто з мийників або клієнтів не проходить повз – милуються, усміхаються, зітхають: от жінка... Ось вам і електорат. А коли женоподібна постать кричить, надривається на площі, розмахуючи всіма частинами тіла, слиною бризкаючи – то вже не до сексу. Так суспільству може загрожувати повна імпотенція... І розумова також», – так вважає Олена Кириченко, редактор «Жіночого журналу» (Чому українська політика якась імпотентна?//Обозреватель//<http://www.oboz.com.ua> – 08/03/2006)

Отто Вейнінгер вочевидь помилявся, коли поділяв жінок за своєю суттю на жінок-матерів та жінок-блудниць, тим самим призначаючи жінкам лише сферу приватного. Завжди були й інші жінки, у сферу життєвих інтересів яких входила сфера суспільного. Їм був цікавий світ ширший за периметр кухні. І таких було не так і мало в історії людства. Ще Платон помітив, а видатна філософія Ханна Арендт розвинула цю думку щодо сучасності, що тільки у сфері суспільного людина набуває справжньої свободи. Тим більше жінка у зрілому віці. На відміну від чоловіка, життя якого – це стріла, спрямована із дитинства у старість, від народження – до смерті, жінка – це людина, життя якої поділене на цикли. Цикл материнства не виключає реалізацію жінки як суспільного діяча. Вони лише, як правило, розведені у часі. Зараз, коли нарешті суспільство може реально надати жінкам таку можливість для самореалізації, маємо «вибух» жіночого політичного лідерства у всьому цивілізованому світі. І це саме жінки «діамантового» віку, як його назвала Ірина Хакамада. Вік, коли жінка набуває цілісності і довершеності, як огранений алмаз. Логічно виникає запитання: «Можливо, немає ніякої загадки і у випадку з Юлією Тимошенко?» Леді Ю. вступає у вік професійної та політичної довер-

шеності. Самореалізація особистості із такою фантастичною енергією природно створила із неї лідерку загальнонаціонального масштабу. Дехто навіть стверджує, що світового масштабу. Так, до речі, Юлію Тимошенко оцінює і дехто із жінок-політиків.

Кваліфікації Юлії Тимошенко з позицій «тверезого реалізму», чи, принаймні, поза міфічними та стереотипними, розглядають її як серйозну політичну фігуру на політичному українському полі, реального претендента № 1 (як це бачиться сьогодні) на місце президента України. Це тим більше цікаво, що завдяки політреформі таким № 1 мав би бути за логікою ніхто інший, як Олександр Мороз. Фігура, яка сприймається як опозиція «флюгерству» в українській політиці – це, безумовно, лідер української опозиції Юлія Тимошенко. Під час виступу у Європарламенті 22 листопада 2006 року, у день річниці Помаранчевої революції заявила: «Я хочу зараз усіх, хто вірить в ті принципи та ідеали, які відстоювали ми на Майдані, привітати із Днем Свободи в Україні і сказати вам, що все, що ми зробили, ми зробили правильно. Зараз ми будемо рухатись тільки вперед, і ніякі сили, ніякі реванші, ніякі тимчасові політики нас не зупинять на цьому шляху. Я хочу щоб ті, хто стояв на Майдані і хто підтримував Майдан, були впевнені в собі, в Україні і в нашій політичній команді» (Українські новини//Радіо Свобода 22.11.2006)

І не потрібно заганяти Леді Ю. у межі існуючих патріархальних стереотипів. Не Ю.Т. винна, що вона стоїть на рівні світового часу, відчуючи пульс сучасного світу, а суспільство, яке традиційно плететься у хвості власних модернізаторів. До речі, сама Тимошенко чітко це розуміє. У інтерв'ю журналові «ELLE» Юлія Володимирівна каже: «Стандарты и рамки сужают возможности человека. Если бы не люди, пытающиеся заглянуть за устоявшиеся стереотипы, шаблоны, за пределы существующих знаний, человечество до сих пор жило бы в пещерах и носило набедренные повязки. Ведь когда-то люди, изобретшие колесо, паровую машину или электрическую лампочку, тоже расширили рамки бытия. Экспериментальный поход к жизни двигает прогресс, делает ее более интересной и многогранной...»

Якщо у цій державі хтось і переймається державними справами та політичними процесами настільки професійно та адекватно у плані швидкої політичної реакції, що надзвичайно важливо для політика (не проспати революцію, що відбувається за стінами тво-

го дому), то це саме вона – лідерка БЮТу. А от щодо моральності в політиці, це питання куди складніше. На жаль, закид українському політикуму в особі Дмитра Табачника про стирання всякої межі між добром і злом, зроблений Євгеном Сверстюком та Мирославом Мариновичем, тією чи іншою мірою справді є діагнозом для всього політичного істеблїшменту сучасної України. Проте, можна вкотре задавати запитання: «А чи пила Юлія Володимирівна чай із Кучмою проти Павла Лазаренка? А чи створювала тїньові схеми в українській економіці? А „пригрївала” під крилом БЮТу кримїнальних олігархів?» І, мабуть, український школяр скаже: «Так, було це у біографїї Юлії Тимошенко». А чи можливе надалі? Запитання залишиться відкритим. Проте, сьогодні найадекватїшим, на нашу думку, може бути ставлення до Юлії Тимошенко, яке висловив відомий український письменник Юрїй Андрухович в інтерв’ю в режимі он-лайн на сайті електронного видання «Оглядач». Показовим видається сам той факт, що характеризуючи увесь сучасний політикум України, письменник його інакше не квалїфікує, як збїговисько «полїтичних тварин», на запитання про Юлію Тимошенко все ж дає позитивну характеристику як на політика-виняток.

Запитання: «Какого мнения Вы о Тимошенко?»

Андрухович: «Після морозівського парламентського перевороту 6 липня вона єдина не втрачала обличчя. Так мені здається, хоч я не її фан. Але її присутність – саме зараз – у нашому „полїтикумі” дуже важлива. Давайте придивлятися до неї далі. У мене немає відповіді на ці запитання. Тому я, до речі, свого часу відмовився від пропозиції „Нойе Цурхер Цайтунг” написати її портрет. У кожному разі скажу так, що їй є куди рости і розвиватися». (<http://oglydach.com/news/2006/11/14/122282.htm>)

Мораль і політика сьогодні – речі не «сторонні» для Юлії Володимирівни. І це її величезний плюс перед існуючим «розвиненим» цинїзмом української владної верхівки. «...Что же касается компромиссов... Видите ли, политик и менеджер по роду своей деятельности проводят переговоры и просто обязаны стремиться к их позитивному исходу. Но при этом (я точно знаю) компромисс не всегда позитивен. Более того, последнее десятилетие украинской политической жизни доказало, что компромисс в подавляющем большинстве может иметь пагубные последствия для народа, для страны. Как,

наприклад, примирить ложь и правду? И надо ли это делать, отучая общество различать грех и праведность? Я счастлива, что не потеряла романтизма, и то, что в моих действиях кажется радикализмом, на самом деле лишь умение держать позицию». (В центре внимания// ELLE/май, 2006, № 49).

«Сама Юлія Володимирівна здатна просто пояснити своє моральне зростання тим, що на власному досвіді пережила випробування несправедливістю, хамством, жорстокістю. І цей досвід не пройшов даремно. ELLE. Если бы у Вас была возможность что-то изменить в жизни. Вы бы ею воспользовались?

Ю.Т. Ни в коем случае!

ELLE. Возможно, вырезали бы, словно ножницами, дни, проведенные в тюрьме?

Ю.Т. Нет-нет! Если бы не это испытание, если бы не такие моменты в моей жизни, возможно, у меня не было бы сил бороться. В политической риторике такие понятия, как справедливость, честь, порядочность, затерты до дыр. Чтобы политик смог ощутить значение этих слов в первоизданном варианте, ему надо на личном опыте ощутить, что такое несправедливость: как это, когда унижают тебя и унижают твоих близких и родных. Когда через такое проходишь, заново учишься сочувствовать чужой беде. И тогда уже желание помочь другим людям истребить в себе невозможно. Особенно когда речь идет о твоей стране.» (В центре внимания//ELLE/май, 2006, № 49).

На сьогодні не маємо заяв з боку самої лідерки БЮТ щодо проведення політики сприяння жіночому політичному лідерству, так само, як і про підтримку гендерної політики як напрямку державної політики в Україні. Проте, той факт, що саме членкиня фракції БЮТ у парламенті 5-го скликання Олена Бондаренко очолила підкомітет з гендерної політики, дає підстави стверджувати, що негативного, так само, як і нейтрального ставлення БЮТу до цієї проблеми вже немає. І виступ на парламентських слуханнях 21 листопада 2006 року крім О. Бондаренко, М. Томенка та В. Тарана – представників від БЮТу теж наводить на думку, що ця політична сила все ж буде працювати у напрямку побудови гендерно збалансованого суспільства в Україні. Як, зрештою, можна припустити, що сама Юлія Тимошенко не має чітко визначеної позиції по цьому питанню. У передвиборчій програмі Блоку Юлії Тимошенко, як і у програмах інших політичних сил, ген-

дерного напрямку діяльності не було. Як стверджує львівська дослідниця О. Кісь, «... з одного боку, Тимошенко усвідомлює, що традиційно орієнтовані жінки є недієздатними у політиці. З іншого ж, вона демонструє віртуозне володіння різноманітними стереотипними образами фемінності. Схоже, для неї це лише ролі, що їх вона цілком свідомо виконує у мега-перформансі під назвою „український політикум“. Вона лише імітує жіночність, мімікруючи під суспільство, яке цього так очікує. Вона вміло використовує увесь жіночий „арсенал“, за допомогою якого перемагає, бере у полон, обеззброює ворогів та вербує нових союзників. Цікаво, як далеко може вона зайти у цій грі. Питання радше риторичне. Хотілося б вірити, що її феміністська свідомість сягне своєї зрілості раніше, аніж її ремінне ество вичерпає свої ресурси.» (Кісь О. Жіночі стратегії в українській політиці//Пошуки гендерної паритетності: український контекст. – Ніжин, 2007).

Крім того, не важко помітити, що у зв'язку з ім'ям лідерки БЮТу існує певний конфлікт очікувань, пов'язаний із специфікою ситуації, яка виникла внаслідок протиправних дій коаліції та Указу Президента В.Ющенка про розпуск парламенту п'ятого скликання навесні 2007 року.

Юлія Тимошенко, яка в період цієї української політичної кризи знаходилась чи не в найглибшій тіні, в той же час, як не дивно, примудрилась стати точкою перетину найгарячіших симпатій та антипатій, переконань, суджень, уподобань українців. Особливо ж жіночої частини українського соціуму.

На сьогодні маємо оптимістичні соціологічні дані, які засвідчують, що значна частина жіночого електорату України готова проголосувати вже зараз за Леді Ю. Навіть, якщо мова йде про пост президента країни. Приблизно така ж ситуація і з чоловічою частиною. Проте, невгамовній Юлії Володимирівні ці факти аж ніяк не дають права заспокоюватись, бо саме щодо неї існує сьогодні такий цікавий феномен, як переважання очікувань громадян, пов'язані з її ім'ям, над реальною довірою та визнанням вже зробленого цією непересічною особистістю та політиком сучасної України. Юлію Тимошенко сприймають, так би мовити, «авансом». І це пояснюється, з одного боку тим, що за 16 років української незалежності накопичилось значне відчуття розчарування у чоловіках-політиках, виникла недовіра до їхньої здатності вивести Україну із безкінечних різноманітних криз, зреш-

тою, у їх здатності бути справжніми провідниками нації. Багато хто із наших співвітчизників мислить за принципом: «Можливо, жінка-лідер виправить становище». І не такою вже далекою від істини для чималої кількості українців є думка, яка пролунала на одному із засідань ПАРЄ з приводу політичної кризи в Україні, про те, що як Янукович, так і Ющенко однаково погані для українського народу. Громадяни сучасної України вже «переросли» цих політиків. І політична криза, яка спіткала українську спільноту навести 2007 року, значною мірою спричинена обома Вікторами, їх нездатністю відповідати на виклики часу.

Можливо, не в останню чергу через подібні міркування сьогодні як Європа, так і США демонструють доволі однозначно, що сприймають Юлію Тимошенко як політика світового рівня, перспективу для України. Попри надривні крики типу «Плювати ми хотіли на всі Америки з Європами», чимало з нас все ж вважають таку думку надзвичайно важливою та вагомою. Принаймні, не дуже віриться, що це не зачіпає політичних опонентів Леді Ю. Як подібні факти, так і самостійна, і на відміну від чоловіків-лідерів країни, таки послідовна позиція Леді Ю. викликають чимало симпатій громадян української спільноти. Все це для багатьох молодих та середнього віку наших співвітчизниць є яскравим позитивним прикладом. «Вона змогла, вирвавшись із самого низу (безбатьківщина, робітничий район дитинства, „дворове” виховання), чому ж мені не спробувати?» Подібні міркування існують, і вони – не рідкість.

З іншого ж боку – українське населення – «старе». Особливо ж за рахунок жіночої частини. Відомо, що переважна частина людей після пенсійного віку – жінки-вдови. Вони ставляться до Леді Ю. часто дуже негативно не лише як до персони, але і як до феномену жінки-політика. Це видно навіть із побіжних спілкувань із випадковими співрозмовницями. Можливо, ця проблема – для психоаналітика, але відкривається і найпростіше: «Я все життя провела на кухні (мається на увазі реальна вага в соціальному просторі цієї людини), „нагиналась” під п'яницею-чоловіком (чи чоловіком-невдахою), пожертвувала своїм „Я” заради всіх інших членів сім'ї (навіть згодилась ходити увесь час у домашніх „дурочках”), а вона керує чоловіками, „вертить” президентом (розхожий образ „Юльки із паяльником” за спиною Ющенка), вона гарна, бажана, незалежна, розумна плюс красива (навіть не вті-

шишся тут тим, що є конфлікт між розумом та красою, бо й те, й інше в наявності).» Ні, «Юлька» не може керувати країною – не повинна й край! Отже, переважна більшість пенсіонерок – електоральна проблема для Леді Ю. Не кажучи вже про те, що є й просто такий фактор, як сприйняття на рівні симпатій-антипатій. Доводилось чути судження жінок навіть на одному з наукових зібрань: «Я за Януковича, бо люблю красивих чоловіків, а Юля дуже вже нахабна». Цю ж тенденцію помітила і львівська дослідниця з гендерної проблематики Оксана Кісь, коли її колега-науковець аргументував свою підтримку Блоку Юлії Тимошенко тим, що сама очільниця БЮТу – «дуже гарна жінка». Таким чином, нікуди не подінешся, українець таки в основному вибирає серцем, а не розумом, обтяженим партійною програмою. Отже, ще довго при таких установках та очікуваннях населенням України буде обиратись симбіоз співачок із олігархами. Але є, безумовно, сьогодні вже й інша категорія електорату, здатна до аналізу та свідомого вибору. І все ж тому, хто є «справжнім політиком», тобто, тому, хто здатен пропонувати нові ідеї і примушувати суспільство з ними рахуватись, треба враховувати «авансуючий» характер очікувань теперішнього українського електорату.

Оскільки українська держава не має на сьогодні виробленої установлені позиції у ставленні до жіночого гендеру, яка, як відомо, у світі визначається за двома основними напрямками: клієнтська держава або партнерська, то і лідера загальнонаціонального масштабу, яким є Юлія Тимошенко, ми не можемо позиціонувати у відповідності до цього існуючого у західноєвропейських демократіях, напрямку. Тому увесь час доводиться звертатись до особистісних характеристик чи масових стереотипних уявлень, намагаючись через конкретну персону визначити позицію держави. Це особливо помітно при намаганні дослідити феномен жіночого політичного лідерства в Україні. Треба чесно визнати, що сьогодні для усіх без винятку українських партій і блоків – гендерна політика знаходиться на маргінесі партійних завдань, таким собі реверансом у бік євро інтеграційного вектора української політики, чи ще простіше – засобом маніпулювання та балансування між все тією ж українською двовекторністю. Через це такого вирішального значення набуває особистісна позиція лідера у цьому питанні. Особливо, політика такого масштабу, як Юлія Тимошенко. Відповідаючи ж на запитання про «дзеркало», Леді Ю. та

українське жіноче політичне лідерство, можна сміливо стверджувати, що Юлія Володимирівна Тимошенко рівною мірою є втіленням цього феномену, так само, як і не є ним. Але сьогодні українська політика потребує таких лідерок! Чим більше матимемо рішучих та розумних, дієвих та відповідальних політиків-жінок, тим швидше зможемо зреалізуватися як сучасне європейське цивілізоване суспільство, побудоване завдяки талантам та зусиллям як жіночого, так і чоловічого соціуму разом. Мета, що варта бути досягнутою!

Розділ III: Жіноче політичне лідерство очима аналітиків

Як відомо, щоб існувати і розвиватись кожна нація повинна спиратися на бажано добре розроблений, ґрунтовний проект власного поступу. Потреба у фундаментальних гуманітарних наукових розробках сьогодні, як ніколи, актуальна для України. Адже ми живемо у часи зміни самої парадигми українського існування, зміни системи цінностей. Особливо зростає попит на серйозні наукові проекти в кризові моменти розвитку спільноти, коли руйнуються старі ціннісні та світоглядні орієнтації, і нові лише формуються. А Українці як нація всі роки незалежності знаходяться в ситуації постійного вибору.

Шістнадцять років української незалежності довели, що українська держава як самостійна, незалежна може існувати у сучасному світі. Можна стверджувати, що Україна нарешті долучилась до європейського «суспільства держав», процесу, який, за свідченням аналітиків, сформував сучасну Європу як спільноту держав-націй. Ситуація ускладнюється, коли постає запитання про сутнісне наповнення феномену «українська держава». Сьогодні українці вже досить добре знають, якою вона не повинна бути: постсовєтською, посттоталітарною, постколоніальною, олігархічно-клановою, кримінальною тощо, зрештою, такою, яка вписується в поняття «несправедливої» держави. Поглиблений аналіз традицій українського державотворення, компаративні дослідження в контексті світового досвіду одержавлення націй можуть і повинні стати одним із напрямків подолання болючих проблем сучасного українського буття. Проте, вони так і залишатимуться голою абстракцією або чудовими теоретичними побудовами, якщо в основі своїй не матимуть на увазі живу конкретну людину – українського громадянина з його турботами та проблемами, прагненнями і сподіваннями.

Будь-яка спільнота структурується за багатьма ознаками по-вертикалі та горизонталі. Проте, найперше, що можемо бачити, поглянувши на суспільство – це його стратифікація на статі, а вірніше – гендери, оскільки вулицями міст та сіл ходять таки не андрогіни, а реальні жінки та чоловіки із плоті та крові.

Відчутне зростання інтересу до гендерних досліджень в Україні як раз і свідчить про «антропологізацію» процесу пізнання. Застосування гендерного аналізу в соціогуманітарних дисциплінах дозволяє розширити предметні межі опису та аналізу суспільних та культурних явищ, що мають міжпредметний характер, трансформуючи їх у принципово нові підходи до аналізу культури та суспільства, формулюючи нові питання і пропонуючи нові інтерпретаційні моделі. Вочевидь такий підхід буде цікавим і плідним при дослідженні феномену політичного лідерства, який традиційно в історичній та політологічній науці асоціювався із чоловічим політичним лідерством як найвищим проявом впливу авторитету на маси. І тому саме цей тип лідерства досить добре і довго вивчався історичною наукою. Лише друга половина ХХ століття та початок ХХІ-го акцентували увагу на відмінності жіночого та чоловічого політичного лідерства. Проте, до того, як виникла мова про відмінності, потрібно було утвердитись самому такому явищу, як жіноче політичне лідерство. Сьогодні, попри наявність певного корпусу текстів із цієї проблеми, феномен жіночого політичного лідерства та його дослідження не лише в Україні, але і у світі, знаходяться лише на початку вивчення та концептуалізації.

Треба відзначити, що чималий внесок у формування сучасних гендерних досліджень внесли теоретики фемінізму. Не можна не погодитись із думкою російської дослідниці Г. Брандт про те, що «головне відкриття, яке зробила феміністична думка другої половини ХХ століття на магістральному шляху пізнання людини західноєвропейською філософією, полягала у відкритті того, що у людини є стать. Ця банальна істина була витіснена з головного шляху західної філософської антропології, і фемінізм, який вперше почав осмислювати свої філософські засновки, з дитячою прямолінійністю вказав, що король – голий, що „людина” – головний герой всіх антропологічних теорій, яка розуміється поза своїми основними якостями, якими є стать – стає одним із різновидів „голої” абстракції. Іншими словами, фемінізм взявся довести, що стать не зводиться лише до первинних та вторинних статевих ознак, вона пронизує всі сфери соціального та культурного життя людини». І як «політична тварина» людина теж гендерно позиціонована.

Чимало сучасних дослідників визнають, що саме завдяки гендерному підходові про дослідження соціуму можна сказати так, як свого

часу Ж. Ле Гофф говорив про метод школи «Анналів»: «...долається соціологічна абстрактність соціально-історичного аналізу, і його предмет – суспільні групи – наповнюється людським змістом. Як бачимо, мова йде зовсім не про те, щоб „заквітчати” соціальну історію психологічними портретами або різнобарвними анекдотами, мова йде про спробу зрозуміти внутрішній зміст поведінки людини певної епохи, яка вивчається; побачити соціум не лише в його зовнішніх рисах, але і з середини; проникнути у внутрішній зміст, у стимули вчинків індивідів та груп. Адже люди діють не лише у відповідності до тих імпульсів, які отримують із зовнішнього світу; ці імпульси переробляються у їхній свідомості (в широкому розумінні включаючи і їх підсвідомість), і людські життя – результат цієї складної переробки...»

Невід’ємним напрямком досліджень в межах гендеристики є аналіз умов становлення гендерної демократії.

На жаль, сьогодні можна констатувати, що гендерна демократія в Україні – це «революція згори», оскільки, як визнають більшість аналітиків з цієї проблематики, при загальних егалітарних настроях, українське суспільство залишається виражено патріархатним із відповідним ставленням до жінок та чоловіків при суспільно-рольовому розподілі функцій. І це чимала перешкода як на шляху виконання міжнародних зобов’язань з цього напрямку політики, так і становлення сучасного європейського цивілізованого суспільства в Україні. Необхідність подібних трансформацій українського соціуму, на нашу думку, полягає не лише у вимогах відповідати західноєвропейським та північноамериканським представницьким стандартам, а і внутрішнім потребам сучасного українського суспільства.

Сьогодні маємо вже деякий інтелектуальний доробок українських гуманітаріїв, які займаються дослідженням гендеру. Його можна і потрібно більш широко залучати до осмислення політичного процесу в Україні. Проведення політологічних досліджень з позицій гендерної методології матиме, безумовно, не лише суспільний резонанс, але і вагомий результат: руйнування застарілих стереотипів, подолання патріархатних та патріархальних (без чого неможлива справжня модернізація) засад суспільного устрою, долучення до загальноєвропейського досвіду тощо. Адже не можна не помітити, що певні стереотипи щодо функціонально-рольового розподілу за гендерною ознакою (наприклад, «жінка – голова, а чоловік – шия»; «кожна куховарка може управ-

ляти державою» тощо) сьогодні активно замінюються новими-старими міфологічними конструктами, в яких жінка стає «берегинею домашнього вогнища», головне призначення якої народжувати дітей, доглядати за ними та оберігати дім. А чоловік як тато або ж зовсім відсутній, або ж є виключно годувальником, який «виходить» у суспільний простір тільки з метою здобути засоби для існування сім'ї. Відтворення таких первинних, архаїчних функцій сім'ї в свідомості спільноти створює передумови до неадекватного сприйняття сучасного світу. Адже в подібній системі світосприйняття фактично немає місця для таких ціннісних орієнтирів, як громадянин, самодостатня особистість, індивідуальна творча активність, європейськість тощо. Зрештою, в такій ціннісній системі координат не потрібна і неможлива жінка-політик, жінка-лідер, фахівець, здатна до прийняття відповідальних рішень на рівні цілого соціуму. Тому, аналізуючи шляхи модернізаційного розвитку української спільноти, аж ніяк не вдасться оминати проблему самореалізації жінки у сфері прийняття суспільно значимих рішень.

У контексті гендерних досліджень потребує аналізу і вже існуючий досвід існування жіночого політичного лідерства. Тим більше, що Україна – одна з перших держав світу, яка внесла до своєї Конституції окрему статтю про рівні права і можливості чоловіків та жінок, визначила їх право на рівність як самостійне основне право людини (ст.24). Цим самим Основний Закон України заклав підвалини для формування на наших теренах суспільства гендерної демократії.

Сьогодні маємо Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», Указ Президента В.Ющенка «Про вдосконалення роботи центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», Указ Президента «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». Ці та ряд інших документів є ґрунтовною базою для формування реальної гендерної політики як компоненту державної політики України. Формування паритетної демократії за вимогами ООН, ЄС, ОБСЄ є обов'язковою умовою входження до європейської співдружності. Звичайно, коли мати на увазі, що європейськість України – не просто політичне гасло, виставлене на потребу моменту, не лише «політична мода», а невід'ємна складова тих проблем українського суспільства, вирішення яких бере на себе певна політична сила, уособлена персонами своїх лідерів та лідерок.

Фактично, напередодні виборів-2006 кожна серйозна українська партія повинна була послідовно і наполегливо працювати у напрямку створення в країні суспільства гендерної демократії. Не лише у зв'язку із підписанням Україною цілого пакету документів на шляху до ЄС підтримується формування на українських теренах суспільства рівних можливостей для чоловіків та жінок, а й через переконання, що і для нашої країни – гендерна демократія – стратегічна напрямна XXI століття. Проте, як зізнаються більшість жінок-політиків, їхні політичні сили у документах, прийнятих до виборів-2006 не запропонували суспільству не те, що реальної програми щодо формування напрямків саме гендерної політики в державі, а навіть конкретних кроків у цьому напрямку. І цей факт свідчить про «недотягування» вітчизняної політичної думки до рівня викликів, які ставить час перед цивілізованими європейськими спільнотами. А між тим, з появою низки документів державного рівня, спрямованих на вирішення питань гендерного розвитку суспільства в Україні, політика щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків стає обов'язковою складовою загальнодержавної політики. Потреба в такій досить радикальній перебудові гендерних стосунків у суспільстві спровокована кардинальними та швидкими змінами в суспільних відносинах, активними учасниками яких є жінки й чоловіки. Саме сучасний стан розвитку суспільства потребує і сучасного концептуального розуміння гендерних перетворень та їх системного практичного здійснення.

Стаття 3 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» визначає основні напрямки державної політики у питаннях формування українського гендерно збалансованого суспільства, що передбачає утвердження гендерної рівності; недопущення дискримінації за ознакою статі; застосування позитивних дій; забезпечення рівної участі жінок і чоловіків у прийнятті суспільно важливих рішень; забезпечення рівних можливостей жінкам і чоловікам щодо поєднання професійних та сімейних обов'язків; підтримка сім'ї, формування відповідального материнства і батьківства; виховання і пропаганду серед населення України культури гендерної рівності, поширення просвітницької діяльності у цій сфері; захист суспільства від інформації, спрямованої на дискримінацію за ознакою статі.

Але вже сьогодні є очевидним той факт, що, наприклад, «забезпечення рівної участі чоловіків і жінок у прийнятті суспільно важли-

вих рішень» через парламент не лише не відбувається, а гарантовано не буде забезпечено найближчим часом, оскільки збільшення кількості жінок-депутаток п'ятого скликання у складі депутатів ВРУ, як абсолютно справедливо констатує Оксана Білосір, є не системним, а ситуативним явищем. Вже сьогодні стало абсолютно очевидним, що наявний у Верховній Раді У скликання гендерний дисбаланс не лише збережеться у майбутньому, але й має реальні шанси поглибитися, якщо не будуть прийняті спеціальні законопроекти з цього приводу. Адже представництво жінок серед народних обранців ВРУ після виборів-2006, як відомо, дорівнювало 8,2% відсотки від загальної кількості народних депутатів. Україна відноситься до країн із найменшим представництвом жінок у вищих органах влади серед європейських країн. Проте, 30 відсоткове представництво жінок у парламенті цивілізованих країн як нижня межа не випадково вважається європейською нормою. За оцінками спеціалістів, саме таке представництво забезпечує реальний вплив на прийняття тих чи інших відповідальних рішень.

Звичайно, мова повинна йти не про «просте» проходження за статевою ознакою. Такі перспективи можуть лише дискредитувати сам принцип паритетної демократії, перетворивши реальний процес на шоу по забезпеченню українському парламентові «жириновських у спідницях». Виправданим може бути лише прихід до вищих ешелонів української влади депутаток, які б були виразниками і гарантами вирішення конкретних проблем спільноти та підтримувались як громадськими, так і політичними силами в країні. І це сьогодні добре усвідомлюють самі жінки-політичні лідерки в Україні. Аналізуючи ситуацію із «середини», фактично кожна із них вказує на те, що в Радянському Союзі вже діяв принцип квот для жінок. І нічим позитивним для країни він не обернувся. Щоправда, не можна не сказати, що і представництво чоловіків у Верховній Раді СРСР ніяк принципово не впливало на політику, все вирішувало ЦК КПРС. Не можна не погодитись із думками Оксани Кужель, Людмили Супрун, Ірини Синявської про те, що у політику повинні прийти жінки – творчі активні особистості. Ті, хто має талант керувати масами, хоче самореалізуватись таким шляхом і є спеціалістами у цій сфері суспільної діяльності.

Зрештою, ми живемо в епоху, про яку видатний французький політик Шарль де Голль писав: (подається мовою видання, що ци-

тується) «В своих шатких верованиях, безжизненных традициях, истощенной преданности наши современники больше не находят ни вкуса к давней почитительности, ни уважения к старым правилам. „Наши боги одряхлели и впали в нищету”. Подобный кризис, каким бы всеобщим он ни казался, не сможет длиться долго. Люди, в сущности, могут обойтись без управления не больше, чем без еды, питья и сна. Эти политические животные нуждаются в организации, то есть, в порядке и вождах. Пусть власть сейчас колеблется на расшатанном фундаменте. Рано или поздно естественное равновесие вещей предоставит власти новые основы. Они будут лучше или хуже прежних, но во всяком случае пригодны для установления новой дисциплины. Более того, такие основы уже можно распознать: это ценность каждого индивида и авторитет некоторых. Значение и вес, которые массы еще не так давно признавали за происхождением или функцией, сейчас переносятся только на тех, кто смог заставить себя уважать.» (Шарль де Голль. На острие шпаги. – М., 2006)

Таким чином, проблема політичного лідерства, індивідуальної харизми – це не лише «головний біль» України. Увесь сучасний світ так чи інакше вирішує подібні «ребуси». Хто кращий: толерантний, схильний до компромісів демократ? Чи сильний авторитарний лідер, гарантією поступу суспільства при якому є значною мірою його власна харизма? Що це далеко не прості запитання і для сучасної Європи, доводять приклади кількості та якості виборчих перегонів там. Проте, неважко помітити, що активне використання жіночого ресурсу не лише як обслуговуючого політичні процеси в країні (це, зрештою, і для України вже стало звичним!), а й у сфері прийняття самостійних відповідальних рішень сьогодні стало характеристикою Західного світу.

Як доводить досвід найбільш успішних країн у плані створення суспільств з реальною партнерською державою, таких, як Швеція, Швейцарія, Голландія, прихід жінок на найвищі щаблі владного Олімпу принципово змінює систему прийняття суспільно вартісних політичних рішень і впливає на переорієнтацію політики держави на людино центричні вартості. Українська ситуація значно відрізняється у цьому плані від цивілізованих країн. «Сьогодні наші парламентарі, зокрема і депутатки говорять про соціальну сферу так, як ми говоримо „Есть ли жизнь на Марсе?” Для них немає конкретної

людини, – стверджує визнаний експерт з гендерної проблематики Тамара Мельник. – Потрібно проаналізувати конкретні проблеми. Дехто каже, що з наших трьох молодих чоловіків тільки кожен третій може йти в армію без ризику для власного життя. А дехто каже, тільки кожен десятий український хлопець придатний сьогодні для армійської служби. Чому ці проблеми не вивчаються? Адже це державної ваги питання! А чи треба взагалі в ту армію йти і в якій кількості, і кому? Хто відповідь? З тих хлопчиків, яким сьогодні 16 років, кожен четвертий не доживе до пенсійного віку. Хто про це говорить? Хто обрахував нашу економіку як людиновимірну? Хто підняв ці питання?» («Десять дещо незвичних запитань для Юлії Володимирівни»// «Політикантроп»//politics.com.ua – 2006). І подібних аргументів на користь ефективного використання жіночого потенціалу країни сьогодні можна наводити безліч!

Початок ХХІ століття означений загостренням уваги до проблеми прав людини і забезпечення її свободи.

«Питання рівноправності вже досить давно перестало розглядатись світовим співтовариством як соціальне питання, а розглядається як політичне питання та питання захисту прав людини, яке вимагає політичних рішень та значно розширеної сфери застосування не лише в інтересах жінок, але і в інтересах чоловіків та всього суспільства в цілому.» – зазначає Т. Мельник.

Демократичне суспільство не може прийняти ситуацію, коли половина населення частково або повністю відмежована від прийняття рішень, що впливають на все суспільство, тим більше суспільство не може прийняти ситуацію, коли половина населення є маргіналізованою по відношенню до своїх основних громадянських прав та обов'язків. На цьому наголошують і більшість діючих українських жінок-політиків. Проте, говорити у даному випадку про фемократію не доводиться із дуже багатьох причин. Зокрема, основною з них є реальне нерозуміння принципів проведення подібної політики, як і елементарна необізнаність із засадами та підходами до цього напрямку державної діяльності.

Політика рівних прав і рівних можливостей для жінок і чоловіків вписана у контекст загальносвітових процесів сьогодення. Практика дискримінації за ознакою статі продовжується у всіх країнах світу. Річний дохід найбагатшого 1% населення світу дорівнює річному до-

ходові найбідніших 57%. А жінки при цьому є ще біднішими. Бо за даними ООН жінки володіють лише 1/100 всього багатства в світі.

Розхожою є думка про необхідність вирішення суспільством на-самперед економічних проблем, щоб на їх підґрунті завоювати громадянські, політичні і гендерні права. Такі думки активно звучать і з вуст деяких українських політичних та громадських діячок. Наводимо най-типівіші з них. Стверджується, що для України не показовим є досвід Швеції, Фінляндії тощо, бо Швеція йшла до паритету не 16 років, а – 50. «Треба бути реалістами.» Треба вміти чекати. Увесь час посилятися на Швецію – це хибний шлях. Швеція шукала свій шлях, Німеччина шукала свій, Україна шукає свій шлях до рівності. Наприклад, щодо квот висловлюється думка, що квоти – це, по-суті, протестна річ. У ментальності суспільства немає позитивного ставлення до цього питання. Щоб не вийшло із квотуванням так, як із НАТО. Сформували негативне ставлення абсолютної більшості населення. І що тепер робити? Треба спочатку підготувати громадську думку, попрацювати, а потім проводити законодавчим актом квотування. Швеція спочатку добилась 70% позитивного ставлення громадської думки до квотування, а потім вже приймала відповідний закон. Наголошується часто і на тому, що словом демократія вичерпується та проблема, яка концентрується у понятті «гендерна». Бо демократ є та людина, яка автоматично виступає за рівність, проти дискримінації за будь якою ознакою. І для української демократії набагато актуальнішим є не «штучний гендер», а боротьба за те, щоб не били журналістів, щоб дітей і жінок ніхто не продав у рабство, щоб не голодували українські діти-сироти, щоб йшла нормальна євроінтеграція, і наші зарплати і пенсії відповідали євростандартам чи, принаймні, наближалися до них тощо. Із подібними доводами тих, хто виступає від імені «тверезого розуму», можна було б в основному погодитись, якби не деяка прихована у них «хитрість розуму». Викривлення полягає у тому, що громадянські і політичні права, з одного боку, і економічні і соціальні права – з іншого розглядаються не як дві сторони однієї медалі, а як послідовні процеси, один з яких – гендерний розвиток суспільства, так чи інакше можна вважати маргінальним, випадковим саме в українському варіанті майбутнього. Сучасна світова тенденція полягає у тому, що широко визнається нерозривність цих процесів. Мета людства полягає у досягненні і забезпеченні всіх прав – громадянсь-

ких, культурних, економічних, політичних, соціальних – для всіх людей. Права людини не є винагородою за розвиток. Навпаки, без забезпечення прав людини не може бути забезпечений і позитивний розвиток. Тільки наявність політичних свобод, що передбачає право всіх чоловіків і жінок на рівній основі брати участь у житті суспільства, дає людям можливість по-справжньому скористатись благами економічних свобод. Можна сказати, що економічні і соціальні права є одночасно і стимулом до формування сильної економіки, і її результатом. Саме з цієї причини для досягнення стійкого розвитку людського потенціалу необхідно впровадити в суспільну свідомість і запровадити реалізацію на практиці широкої концепції прав людини.

Універсальність життєвих законів вимагає, щоб люди ставились один до одного як до рівних, без будь-якої дискримінації. Принцип рівності є рушійною силою в галузі прав людини. Він також є одним із засадничих процесу розвитку людського потенціалу.

Таким чином, навіть з урахуванням наявних правових норм, практика дискримінаційного підходу і нерівність, поширені майже в усіх країнах, не є автоматичним виправданням витіснення певної частини суспільства – жіночої – на маргінес політичного процесу в конкретній країні. Можливість отримання рівної зарплатні, рівності з точки зору зайнятості і участі у політичному житті можуть набути формального визнання, але за відсутності ефективно діючого законодавства та реальних, дієвих механізмів його забезпечення продовжує залишатись різким розривом у ставленні до жінок.

Саме тому на порядок денний основних цілей, що стоять перед людством у XXI столітті, світова спільнота виносить завдання – створення кращого світу для всіх людей, світу, в якому не буде місця будь-якій нерівності: класовій, гендерній, расовій, етнічній. Зобов'язання щодо цього взяла на себе й Україна, підписавши серед 189 країн-членів ООН Декларацію «Цілі Тисячоліття для людства», в якій сформульовано основні цілі в галузі розвитку всього людства. І серед них одна з основних – досягнення рівності жінок і чоловіків, що є не лише вимогою елементарної соціальної справедливості, не лише необхідною складовою демократії, а й реалізацією можливості наближення до мети сталого людського розвитку – організації суспільних відносин на принципах справедливості, рівного доступу до ресурсів, рівноправного розподілу національного багатства.

Ця мета розглядається не лише як важлива сама по-собі, а й з точки зору розширення можливостей людства у досягненні всіх інших цілей. При цьому однією з найважливіших є умова рівноправної участі жінок у прийнятті рішень у всіх сферах соціального життя, що суттєво впливає на ефективність державного управління і керівництва. На цьому акцентують увагу українські жінки-політики, які пройшли вже достатньо великий шлях власного існування в політиці. Не можна не погодитись із думками Олени Бондаренко, Ірини Синявської, Наталії Вітренко, Оксани Білозір та багатьох інших жінок-політиків у тому, що державницьке мислення сьогодні вимагає від України бути на рівні світового часу. А там сьогодні відбувається «вибух» жіночого політичного лідерства, яке приносить в політику нові цінності, пріоритети та парадигми.

Дослідження, які проводяться в різних країнах, переконливо свідчать: стратегії в галузі розвитку, прийняті політичні рішення не можуть бути ефективними, якщо вони ігнорують внесок жінок і їх участь. Дехто з українських лідерок навіть стверджує, що політичний лідер-чоловік приречений на поразку, коли він не спирається на думку і допомогу як жінок, так і чоловіків – колег. Переваги залучення жінок, врахування їх внеску, їх думки відчує все суспільство. Воно нарешті зможе зорієнтувати всі програми, що мають сприяти розвитку (включаючи охорону оточуючого середовища, проблеми здоров'я, освіти, раціонального використання природних ресурсів, розподіл фінансів і ресурсів тощо) на задоволення потреб і врахування пріоритетів всіх членів суспільства, як жінок, так і чоловіків. Це забезпечить не лише інший підхід до вирішення названих проблем, а й принципово змінить ситуацію на краще в країні – стане чітко соціально орієнтованою політика, інвестиції набудуть гуманістичного змісту, покращиться соціальне самопочуття нації. А це зовсім не другорядні для українців питання! Хоча, на думку аналітиків, «для наших діючих сьогодні депутатів (і не лише для них!) не існує людської проблеми, проблеми людини, як найголовнішого капіталу держави і суспільства. Ця проблема в Україні не існує в тому числі і на рівні саме державного мислення. Таких проблем наші політики „стидаються“. Чи їм не до того. Може через вік, який вже давно поза цими проблемами? А от жінка завжди залишається ще й матір'ю. Вона дбає в будь-якому віці про своїх дітей, онуків. Тому для жінки ці проблеми існують

завжди, в будь-якому віці. Хто ж буде народжувати в Україні? Наші парламентарі здатні відповісти на це запитання? Заради якого майбутнього вони так сваряться між собою на тих засіданнях? І як вони його собі взагалі уявляють в коротко- чи довгостроковій перспективі?» («Десять дещо незвичних запитань для Юлії Володимирівни» // «Політикантроп» // political.com.ua – 2006). З подібними заувагами важко не погодитись, адже недаремно закон про 8,5 тисяч гривень допомоги при народженні дитини було прийнято і видано людям реальні гроші саме при першій і єдиній жінці Прем'єр-міністрові України. А уряд Януковича, який асоціюється у багатьох наших співгромадян із «справжніми мужиками», намагався ці гроші відібрати в українських дітей та матерів.

Поділ як проблем, так і суспільної відповідальності «порівну», виправить існуючі дисбаланси українського життя, створить передумови для перетворення держави на справді «справедливу» для всіх громадян. Такі міркування висловлюють не лише аналітики, але і абсолютна більшість жінок – політичних лідерок. Такий стан речей заохотить і чоловіків брати на себе не лише ризики, а й обов'язки. Разом з тим, принцип рівності повинен містити у собі право на відмінність, що припускає необхідність враховувати відмінні риси, характерні для жінок і чоловіків, бо умови життя жінок і чоловіків значно відрізняються через репродуктивну функцію жінок. Питання не в наявності цих відмінностей, а в тому, що вони не повинні негативно відбиватися на умовах життя жінок і чоловіків, вести до дискримінації. Навпаки, ці відмінності відповідним чином повинні враховуватися, знаходити відбиття у рівному розподілі економічних, соціальних і політичних можливостей. Рівність є вже певною мірою тим європейським стандартом, яким вимірюється розвиток особи і суспільства. Адже права людини не є винагородою за розвиток і привілеєм держав, що досягли значного прогресу. Волевиявлення обох статей – жінок і чоловіків у можливостях і правах, правових принципах, діях, розбудові суспільних та державних структур із врахуванням гендерних інтересів, потреб є нормою для цивілізованої держави. Проте, на жаль, не можна не помітити, що в українському суспільстві сьогодні існує надзвичайно сильний спротив щодо кардинальної зміни жіночих функціонально-рольових розподілів, «загрозливих» новацій з точки зору традиційно-стереотипних уяв-

лень. Так само і серед аналітиків, особливо ж політологів-чоловіків звучить чимало застережень щодо поширення скандинавського досвіду жіночого політичного лідерства на український соціум. Треба віддати належне абсолютній більшості активно діючих українських жінок-політиків: вони займають принципово іншу позицію щодо цього питання, наполягаючи на необхідності «приходу» жінки-фахівця в українську владу.

Думка про необхідність широкого суспільного діалогу з приводу гендерної проблематики в українському суспільстві все частіше звучить із вуст діючих жінок-політиків, в той час, як і аналітики все частіше й наполегливіше говорять про необхідність і актуальність широкої суспільної дискусії з гендерних проблем. Для сучасної Польщі, наприклад, вона, зрештою, вилілась у гострий, проте і надзвичайно корисний, суспільний діалог про роль і місце польської жінки. Чимало виявилось прихильників вже давно відомої традиційної точки зору про необхідність «залишити» жінку в сім'ї, і вважати саме цю її роль найголовнішою та найвагомішою для суспільства. Існує в сучасній Польщі і не менш чисельна опозиція цій точці зору, яка вважає, що сьогодні польське суспільство в принципі не може розвиватися без широкого використання жіночого потенціалу у суспільній сфері: від політики та бізнесу до освіти та медицини. Не можна не погодитись і з тим доводом, що і українському суспільству вже не завадило б «вивести» гендерні проблеми із «тіні» та розпочати нарешті широкий суспільний діалог із цілого кола гендерних проблем, а не «заганяти» їх вглиб, прикриваючись більш нагальними та «серйозними» проблемами країни. Бо допоки всі ці роки суспільство вислуховує подібні думки щодо всього того комплексу проблем, які сьогодні у світі маркуються поняттям «гендерних», наша трудова еміграція досягла величезних розмірів. 80% цієї еміграції, яка поліпшує економічну ситуацію у Португалії та Іспанії, вирішує соціальні проблеми Італії та Німеччини, заповнює найнепрестижніші робочі місця Польщі – це українська жіноча трудова еміграція. Чому українські жінки масово покидають Україну? Коли це закінчиться? Які перспективи чекають сучасні українські сім'ї при такому внутрішньому «розкладі» в країні та такому керівництві? Ось приклад найболючіших проблем, які давно вже потребують суспільної дискусії! Чи приречена Україна бути донором

українського жіночого ресурсу до більш розвинених країн Європи, залишаючи натомість українську землю вихідцям із азійських країн? Ці запитання потребують відповіді вже сьогодні, а не тоді, коли українська економіка досягне небувалих висот розвитку. Як відкрито обговорювати з українським суспільством ці проблеми? На думку експерта з проблем гендерної політики Тамари Мельник, дискусія не тільки потрібна, але й була б корисною українському соціуму. Досить заганяти ці проблеми «вглиб». Сьогодні український президент звинувачує наших жінок у тому, що вони не хочуть народжувати дітей. Але ж хіба не народжувати, крім всього іншого, вони виїжджають до цивілізованих країн Європи? А проблема торгівлі людьми (всі знають, що це в основному – жінки!), дітьми, органами – хіба вона не гостра сьогодні для країни? ПАРЕ визнає, що це одна з головних для сучасної України проблем, а ми робимо вигляд, що це ще потерпить, що є нагальніші завдання, наприклад, як депутати ВРУ розподілять портфелі між собою, і чи й далі президент буде в «конструктивних» стосунках із «кризовиками»? Якщо й далі українське суспільство ігноруватиме увесь комплекс гендерних проблем може бути тільки гірше, – вважає Тамара Мельник. – І сьогодні вже не потрібно українцям нав'язувати дискусію, чи для них та гендерна проблематика. Ми маємо стільки серйозних проблем із нашими чоловіками, які просто вимирають у найбільш продуктивному віці, стільки проблем із жінками, які через невлаштованість, безробіття, покидають сім'ї і їдуть піднімати економіки «португалій»! Тому і питати сьогодні, чи це важливо для українців – це треба зовсім бути неадекватним моментом і не розуміти реалій сучасного життя як в країні, так і у світі. «Ми, із нашою торгівлею живим товаром – жінками, дітьми, органами, із розростанням абсолютно кримінального бізнесу, який пов'язаний із таким страшним явищем, як існування сурогатних матерів, вже є загрозою та проблемою для всього цивілізованого світу. Сьогодні не потрібно вкотре сперечатись, де місце жінки. Саме життя показало, де місце нашої жінки. Сьогодні потрібно вирішувати конкретні гендерні проблеми. І з приводу саме цих проблем потрібен широкий суспільний діалог, який, ми це розуміємо, не може не проходити без дискусії і досить гострої, бо традиційна свідомість не здатна навіть сприймати багато з того, що вимагає бачити і робити реальне життя сьогодні.»

Така дискусія потрібна сучасному українському суспільству, і вона буде не простою, – вважає і Галина Гончарук – директор Київського Центру роботи з жінками КМДА. Проте пані Гончарук зазначає, що ми сьогодні лякаємо чоловіків, в тому числі і українських політиків, коли так відкрито заявляємо про права жінки бути у владі. Цей підхід викликає спротив у політиків-чоловіків і у великої частини суспільства, привченого бачити в українській жінці, насамперед, берегиню домашнього вогнища, знаходити її в сім'ї. І визначати її призначення, цінувати, поважати і любити її як жінку-матір, жінку-дружину. «Треба обережніше ставити перед суспільством ці проблеми, зважаючи на менталітет та широко розповсюджені стереотипи, – сказала пані Гончарук у коментарі для „Політикантропа“. – Починаймо з освіти, виховання. Починаймо із сім'ї. Так ми сформуємо думку і про жінку як соціального працівника, і підготуємо до розуміння необхідності приходу жінки у владу. Думка про можливість ділитись владою із жінкою теж повинна прививатись поступово. Треба враховувати специфіку нашої країни». Навівши приклади щодо діяльності свого Центру та своєї співпраці з колишнім столичним мером Олександром Омельченком, Галина Гончарук наголосила, що різкий тиск на владу, яка в основному є чоловічою, може погубити корисну та необхідну суспільству ініціативу. Наприклад, Центри по роботі із жінками – жертвами насильницьких дій, здатні довести на практиці необхідність гендерної політики як внутрішньої політики української держави. І подібні дуже конкретні та цільові дії «працюватимуть» на розвиток гендерної культури суспільства більше, ніж агресивні та рішучі жінки, які рвуться до влади.

Отже, навіть при побіжному погляді на проблему, стає очевидним, що на сьогодні сформувались декілька протилежних точок зору на базові засади проведення гендерних перетворень в українському суспільстві. В тому числі і серед діючих політиків-жінок, і серед аналітиків. Звичайно, обговорюватись повинні і шляхи побудови гендерної демократії в нашій країні, і механізми «введення» українських жінок у владу. Тому природно, що широкої дискусії, принаймні у партіях, потребує питання квотування місць у парламенті. Наприклад, член Комітету ВРУ У скликання з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності Катерина Левченко вважає, що «квотування – це проблема, яка сьогодні концентрує в собі на рівні законодавчої

ініціативи проблеми створення гендерно збалансованого суспільства. Чимало питань викликає сам принцип квотування у партійних списках. Існує думка, що він є дискримінаційним.» «Проте, особисто я не вважаю квотування дискримінацією, – зазначає пані Левченко. – Цей принцип підійшов всім європейським країнам. Завдяки йому парламент Швеції сьогодні є паритетним. Від цього тільки виграло все суспільство. В інших розвинених країнах Європи такий принцип виправдав себе, оскільки широке залучення жіноцтва до сфери політичного керівництва створило умови прогресу і само стало умовою розвитку, а не тільки його найпозитивнішим результатом» («Досвід парламентарів світу – в українське життя! (Роздуми з приводу...)»// «Політикантроп»//politican.com.ua-2006). Думки можуть бути різними, але саме в діалозі і народжується істина. Єдине, чого сьогодні не можна припустити – це «забалакування» проблеми та перетворення її на черговий «захід» заради демонстрації Європі свого проєвропейського настрою.

Чимало дискусій викликають і суспільно вироблені характеристики самих образів жінок у політиці. Від сприйняття лідерок як схильних до соціальних компромісів «миротворниць» до «залізних» «воїнів світла». Тобто, мова йде про потребу наявності чи відсутності харизми у випадку жінок-політиків.

Дещо різняться погляди аналітиків та жінок-політиків на сутність харизми та особливості політичної позиції Юлії Володимирівни Тимошенко. Колежанки по політиці в основному не довіряють щирості Леді Ю у прагненні служити народу, звинувачують її у прагненні лише таким чином за рахунок українського суспільства захистити свій власний капітал, навіть не вважають її «справжньою дочкою свого народу». Досить типовими є такі закиди на адресу цієї лідерки:

«Чи є вона справжньою донькою свого народу? Що вона зробила? Провела багато ток-шоу? Змогла скрізь загітувати за себе? Гарно говорила? А що реально зробила? Україна для неї чи вона для України?» Якщо говорити про певний ідеал жінки-політика, то, як правило, береться для порівняння Ніно Бурджанадзе. Переваги грузинської лідерки обґрунтовують наступним: в критичні для Грузії дні оксамитової революції Ніно Бурджанадзе була в усьому зі своїм народом. І коли постало питання: «Спікер парламенту, чи президент Грузії?», вона змогла поступитись молодому амбітному лідерові

Михайлу Саакашвілі, і очолила парламент. Бо дбала, насамперед, про свою Грузію, і заради неї зробила все, щоб було якнайкраще у тій для грузинів непростій ситуації. Цього ми не побачили в діях Юлії Тимошенко. І тут ми повинні запитати: «Ти для України, чи Україна для тебе?» Це запитання принципове. Це запитання справжньої харизми, здатності не лише вести за собою людей, але і робити це самовіддано, служити не власним амбіціям, а своєму народові, Батьківщині. Звучать застереження і щодо справжності харизми найяскравішої жінки-політика в сучасній Україні на тій підставі, що існують інформаційні технології, і вони активно задіяні в політичному процесі скрізь. Не лише в Україні відбувається страшна маніпуляція суспільною свідомістю. Ми всі зомбуємося засобами масової інформації. Тому і харизма – це така штука, яка може бути нав'язана сьогодні суспільній свідомості, штучно створена, виліплена, а реальний суб'єкт не відповідає цьому образу. Начебто всі добре знають, хто харизматичний лідер, а насправді все чи майже все – вигадка, маска, обман. Можуть бути проведені над цілою країною такі експерименти, існувати такі проекти, які здатні видавати одне за цілком інше, і всі будуть вірити. Подібні міркування наводять діючі жінки-політики України.

Аналітики з гендерної проблематики звертають насамперед увагу на помилковість позиції Юлії Володимирівни щодо того, що вона не помічає гендерних проблем в українському суспільстві і відкрито заявляла про своє небажання бачити українську жінку в політиці. Всі пам'ятають її відповідь на запитання журналістів про перспективи жінок в українській політиці на самому початку періоду її прем'єрства, коли вона заявила, що жінок треба не стимулювати займатися політикою, а утримувати від неї, – зазначає експерт Т. Мельник. – Сьогодні лунають і інші слова. Наприклад, про відсутність справжніх чоловіків в українському політикумі. Але ця непослідовність пам'ятається. І пам'ятається тими, хто має великий вплив як на жіночі маси, так і на чоловічі. Нехтуючи гендерними проблемами, вона якщо і не відсуває від себе жінок, то не приваблює цю частину електорату, а це сьогодні 54% від загальної кількості українських виборців. Це її безумовні втрати. Можливо, вона вважає, що жіночі форми поведінки її певною мірою принижують. Тоді виникає запитання, чи її не принижують чоловічі форми поведінки, які маємо

тут? Проте, саме вона могла б і мала поставити на гуманістичні основи всю свою політику більш широко, більш глибоко. Саме від Юлії Володимирівни можна було б очікувати відповідності міжнародній виробленій позиції по проблемі гендерної демократії. Від неї варто би було чекати сучасної постановки проблеми у питаннях формування принципів паритетної демократії на українських теренах. Через цю проблему вона б могла вийти на дуже широке поле постановки проблем української людини як основної цінності і капіталу цієї держави, постановки в контексті сучасного міжнародного бачення. Адже серед світових пріоритетів з точки зору прав людини сьогодні загально визнаними і утвердженими є п'ять основних. І вони називаються у всіх міжнародних документах, насамперед, ООН. Це: 1) подолання бідності; 2) демографічний; 3) екологія; 4) мир і миротворчість; 5) гендерна рівність.

Сьогодні в Україні майже сто відсотків великого бізнесу – тільки і виключно чоловічі. А поставивши проблему ширше, Юлія Володимирівна могла б вийти на проблеми сімейного бізнесу, – зазначають аналітики. У всіх європейських цивілізованих країнах це напрямок державної політики, який надзвичайно підтримується населенням. Це дуже виграшний напрямок політики. Тимошенко могла б поставити, якщо говорити про бізнес, акцент на сімейний бізнес українців. Так, наприклад: в Італії, до 90% бізнесу – це середній і дрібний сімейний бізнес. Жодна політична сила у нас зовсім не розглядає цього питання. Але ж це ще й питання існування середнього класу. І питання розвиненої соціальної стратифікації, необхідної будь-якому нормальному суспільству сьогодні. Крім того, це одразу вихід на проблеми сім'ї. «Юлія Володимирівна втрачає весь цей комплекс питань, цілий перспективний і до того ж яскраво виражений гуманістичний напрямок політики, – стверджує Тамара Мельник. – А для України – це ще й питання демократичного вибору форми державності і, зокрема, через тих наших громадян, які виїхали за кордон у пошуках кращої долі і заробітку. Сьогодні це 7 млн. українців. Серед них 85-87% – жінки. Це приблизно 6 млн. голосів. Зараз достатньо мати 900 тис. голосів, щоб пройти до українського парламенту. А тут – 6 мільйонів! І Тимошенко, як політик, їх втрачає. Втрачає, не „помічаючи” цієї категорії електорату. А це, насамперед, жіночий контингент. І це лише ті, які живі. Але з

ними ж поїхали й „ненароджені” ще. Ось – демографічний фактор. Крім того, це той трудовий капітал, який пролонгує при роботі із ним підтримку саме її політики у часі. Це той людський живий капітал, на який би вона могла спиратися вже, забезпечуючи на майбутнє стабільність своєї політики. Це розширення можливостей і, крім всього іншого, зміцнення України як європейської країни. Вона б витворювала соціальну сферу. А соціальна сфера і демографічна дуже тісно переплетені.» («Десять дещо незвичних запитань для Юлії Володимирівни»//«Політикантроп»//politican.com.ua-2006).

Як стверджують експерти, величезною проблемою сучасного жіночого політичного лідерства є фактична відсутність опертя на певний, чітко визначений прошарок українського населення, інтереси якого вони мають представляти у владі і вимоги якого – реалізовувати. Особливо ж, враховуючи специфіку сучасного етапу світового розвитку – процесу глобалізації. І ці особливості не можуть не братись до уваги, коли мова заходить про ефективність влади та керівних кадрів.

«З цього погляду слід мати на увазі характеристики, які пов’язані із виділенням цілісних груп жінок зі схожими стратегіями самореалізації в умовах глобальних викликів. Викликів, на які повинно реагувати українське суспільство сьогодні. Насамперед ці групи розрізняються за місцем проживання, освітнім рівнем. Менше, як це не дивно, за віком. Для жінок із сіл, СМТ та містечок, тобто, слабо урбанізованих поселень, та жительок великих міст, котрі мають середню та середню спеціалізовану освіту, характерний різний набір життєвих цінностей та пріоритетів. Жінкам, які займаються фізичною і обслуговуючою рутинною роботою, займають не керівні посади, притаманні орієнтації на своєрідний сплав традиційних установок та радянських уявлень на приватну та публічну сфери. Це демонструється через політичну та громадську пасивність, покладання на компетентність чоловіків чи окремих жінок з яскравими маскулініними характеристиками. Серед цієї групи домінує ставлення до роботи, як до тягаря, вимушеного джерела заробітку через складне матеріальне становища сім’ї. Такі жінки висловлюють бажання покинути роботу як тільки з’явиться можливість. Свій соціальний статус вони оцінюють як низький, а перспективи поліпшення – дуже примарними. При оцінюванні власних перспектив в основному по-

силаються на зовнішні обставини. Тож за відсутності самореалізації у професійній сфері, сенс життя ними майже повністю переноситься на родину. Сімейна домінанта в житті таких жінок проявляється через раннє заміжжя, раннє народження дітей. Вони, гостро критикуючи чоловіків, як правило, рідше зважаються на розлучення навіть за деструктивної ролі останніх у сім'ї (насильство з боку чоловіка, алкоголізм, тривалі безробіття).

Малочисельна група високоосвічених чи високостатусних сільських жінок за поодинокими винятками демонструє незначні відмінності у поглядах та способі життя, знаходячись все ж ближче до своїх односельчанок, ніж до жінок із середнього класу великих міст», – аналізує науковець Людмила Малес.

Проте, чи враховуються ці та подібні аналітичні розробки при формуванні партійних програм, інших документів та заходів, орієнтованих на конкретний прошарок населення, а не просто електорат, який, на жаль, у нас розглядається як засіб для масштабної маніпуляції та відпрацювання певних політтехнологій. Недаремно іноді електорат називають «народом одноразового вжитку». При такому ставленні до виборця і більш широко – громадянина держави ніколи не сформується насправді відповідальне керівництво в країні.

Серед причин, які негативно впливають на ефективність та авторитетність жінок-політиків в Україні, чи не одне з головних місць посідає відсутність справжньої солідарності жінок-політиків. Якби вона була, лобювання законів, потрібних з огляду на їхню гендерну значущість, було б набагато ефективнішим. Про це говорять, фактично, всі політичні діячки. «Мене просто шокує, коли в радіо- чи телеєфірі одна жінка-політик „поливає” іншу брудом. Цим вона дискредитує не лише себе – вона руйнує саму ідею політичного лідерства жінок, перетворюючи серйозну проблему жінки у владі на низьковартісне шоу, де жінки б'ються, борюючись у багнюці. Зрештою, ми дуже мало робимо для того, щоб не дати в руки супротивникам рівних можливостей жінок у політиці додаткових козирів. Адже саме жінка найбільше потерпає від відсутності жіночої солідарності у виборюванні своїх прав на політичне лідерство, – зазначає голова підкомітету з гендерної політики ВРУ У скликання Олена Бондаренко. – Чи спираються жінки – політичні лідерки на підтримку інших жінок, жіночих організацій, чи прагнуть до аргументації, яка несе

гендерну перевагу? На мою думку, переважно вони не роблять цього, залишаючись під впливом суспільних ментальних стереотипів та боячись стати жертвами несолідарної поведінки інших жінок. Реально жінка здебільшого й досі може претендувати на членство в партії, але не на участь у її керівних органах. Жінці „дозволяється” обіймати до певної міри декоративні посади в сателітних до партії структурах. І „жіночі партії”, на жаль, не запропонували привабливу для виборця ідеологію й фактично відіграли роль „технічних” додатків при тій чи іншій політичній силі. Нерідко чоловіки в боротьбі проти жінки-конкуrentки, вважаючи негідними для себе деякі методи цієї боротьби, використовують у такій неблаговидній ролі жінок-однопартійок. Є, крім названих, і ще одна важлива проблема. Це проблема самоідентифікації жінки-політика, її самопочуття у ролі лідера. Ми маємо змінюватися внутрішньо, у своєму власному ставленні до себе як до повноцінної лідерки й ставленні до своїх колежанок, які так тяжко виборюють право бути політичними лідерами» (Цитується за інтерв'ю із Оленою Федорівною Бондаренко, вміщеному у цьому виданні).

Мова, звичайно, не повинна йти про спеціальні об'єднання жінок-депутаток усіх рівнів за статевою ознакою для лобювання певних законопроектів чи з метою прямого тиску на чоловічу частину політикуму. Жіноча солідарність може існувати у різних формах, зокрема, і як принципова особиста відмова однієї жінки-політика від відкрито демонстрованої ворожості до ідеологічної опонентки. Не можна не погодитись із тими політичними діячками, які з обуренням констатують, що через взаємні чвари та нетолерантну поведінку підриваються довіра та повага громадян до самої ідеї жіночого політичного лідерства. А для таких постколоніальних та посттоталітарних країн, як Україна, де відбулась різка зміна не лише державного статусу, але і світоглядних настанов, вірувань, руйнація усталених цінностей, особливого значення набуває процес утвердження позитивних гуманістичних цінностей. Таких, як повага до людської особистості, її прав та свобод, гідності та честі. Взаємопідтримка чи принаймні нейтральне ставлення до колеги-політика, здатність до конструктивного діалогу та співпраці по принципових політичних напрямках – це сьогодні для українських політиків є здатність привносити та утверджувати нові позитивні цінності у суспільному просторі країни.

Таким чином, українська жінка-політик сьогодні здатна достатньо адекватно оцінити себе та своїх колежанок. І ці самооцінки значною мірою співпадають із характеристиками дослідників феномену жіночого політичного лідерства в Україні. З усього вище викладеного випливає, що шлях української жінки в політику не буде ні простим, ні «встеленим» пелюстками троянд. Проте, іншої альтернативи для українського суспільства, ніж активно використовувати жіночий потенціал в суспільному просторі, в тому числі, і в політичному, немає. На жаль, українці дуже повільно і тяжко йдуть до цього розуміння!

Все ще попереду! (Замість епілогу)

Жінка і політика, а вірніше – українська жінка та українська політика – тема, якою мало хто в Україні переймається на рівні аналітичних роздумів. На сьогодні важливість цієї проблематики говорить сама за себе, адже маємо величезну кількість суспільно-політичних проблем, розв'язання яких без використання жіночого потенціалу країни практично є неможливим. І не лише тому, що в сучасній Україні кількісний показник жінок перевищує чоловічий (54% населення – жінки). Але і тому, що сьогодні українські «жінки в переважній більшості є і годувальницями, і заробітчанами. Вони утримують сім'ї, дітей і чоловіків. Особливо у сільській місцевості. Чоловіки, втративши основне місце роботи, занепали духом. ...таке враження виникало при зустрічі з ними, що всередині могутнього і дужого механізму зламалася маленька і непримітна пружинка, без якої проте цей „велетен” виявився недієздатним. Роль цієї непримітної пружинки відіграв час, який зруйнував цілий прошарок покоління спеціалістів і фахівців, котрі раптово виявилися незатребуваними. ...саме у важкий період зламу „еволюційно спроможною” (дозвольте мені впровадити такий неологізм) виявилася жінка, – роздумує з приводу ситуації в країні Ірина Синявська в інтерв'ю, вміщеному в цьому виданні. – На Житомирщині переважна кількість сільських голів – жінки. Там, де багато проблем і роботи, – там суспільство довіряє жінкам».

Крім внутрішніх чинників, є ще й зовнішні. Адже сьогодні Україна знаходиться на самому початку реалізації взятих на себе перед світовою громадськістю зобов'язань щодо формування демократичного, правового, цивілізованого, громадянського суспільства, в основі якого закладений принцип гендерної рівності.

Найяскравішим показником формування суспільства гендерної рівності є кількісний та якісний показник участі жінок у політичному процесі та їх наявність у владних структурах держави аж до найвищого рівня. Досвід розвинених країн показав, що жінка в політиці – це лакмусовий папірець, який оприявнює прозорість політичних рішень та рівень корумпованості владних еліт. Чим більше жінок на найвищих посадах у державі, чим значніша їх частка в парламентах,

тим більш контрольована і, зрештою, цивілізована політика відрізняє цю країну. Можна ще й ще раз повторювати, що ставлення до жінок є показником рівня цивілізованості суспільства.

Аналізуючи ситуацію в сучасній Україні, відома американська дослідниця Марта Богачевська-Хомяк зауважує: «Можливо, тому, що жінки так і не зуміли чітко окреслити й обґрунтувати свої права, вони не зуміли їх і забезпечити повною мірою. Вони легко підпорядкували свої права, своє розуміння загальної справи чоловікам: мовляв, я на цьому не розуміюся, не знаю тонкощів, мені ніколи вникати. Жінки – легковірні істоти, вірять рецептам „світлого майбутнього”. Чоловіки кажуть: ось ми розв’яжемо всі питання, тоді візьмемося за ваші „жіночі проблеми”. Але майбутнє часто реалізується коштом інших і коштом тих-таки жінок. Жінки знову й знову вислуховують тих, хто проголошує концепції і не має ані найменшого уявлення про справжні проблеми буденного життя. Так було й з американками. Віддаючи громадським організаціям і політичним партіям право політичного голосу, вони дозволили іншим говорити від їхнього імені. Тому довелося їм, американкам, знову й знову боротися за ті права, про які так уміло й так зворушливо писали в минулому столітті.» Без жінки в реальній українській дійсності, в тому числі і політичній, не обійдеться з тієї простої причини, що ніхто ніколи не вирішить тут так званих жіночих проблем без самої жінки. На жаль, повністю права М. Богачевська-Хомяк: «Жінки часто не усвідомлюють, що живучи в „чоловічому суспільстві”, думають про себе так, як їм накинено традицією, культурою. Жінки звикли обмежуватися малим, жертвувати собою повсякчас. Вони ведуть домашнє господарство, обтяжливий побут, ретельно виконують свої службові обов’язки – не звертають увагу на економічні процеси в державі. Навіть тоді, коли жінки володіють майном, вони не пов’язують це з політичною силою.» І далі: «Однією з проблем жінок є те, що інші говорять від їхнього імені. Соціалісти розв’язували жіноче питання без жінок. А націоналісти всіх народів твердили, що в їхній традиції жінка втішається особливим місцем і особливою пошаною. Поки жінка отримає право голосу, їй доводиться повторювати те, що сказали інші.» (Богачевська-Хомяк М. // <http://www.vidpokola.kiev.ua>) І, як справедливо висноує дослідниця, проблеми так і залишаються не вирішеними, накопичуючись із часом і створюючи кризові ситуації в суспільстві.

А що жінки можуть бути величезною силою на будь-яких ділянках суспільного життя, довела історія. Інша справа, що і тут ситуація з жінками нагадує ситуацію з шухлядкою в комоді, яку при потребі висувають і, при відсутності ж такої, закривають на ключ з усім її «проблемним» наповненням.

Специфікою моменту щодо внутрішньої ситуації з жіноцтвом в Україні, за констатацією більшості міжнародних експертів, є низький статус жінок в суспільних та політичних організаціях та фактична відсутність у них влади. Фактично, на території України щодо жінок існує не «скляна стеля», «залізобетонна». («Скляна стеля» (Glass ceiling) – термін, запропонований Лінн Мартін для означення штучно створених бар'єрів, заснованих на забобонах, які не дозволяють кваліфікованим працівникам, насамперед, жінкам і представникам національних меншин, успішно просуватися по службовій драбині та займати керівні пости у своїх організаціях. Термін застосовується до будь-яких інституцій у суспільстві.)

На існування такої «скляної стелі» у суспільстві спрацьовує цілий ряд стереотипів:

- жінка здатна внести значно менший людський капітал у роботу організації;
- жінка у силу своїх психологічних особливостей не може керувати справою так добре, як це здатен зробити чоловік;
- жінці шкодить керівна робота у суспільстві, самостійним політичним лідером вона не може бути;
- внаслідок специфіки статевої комунікації, жінка не може так ефективно набирати потрібний досвід, необхідний для просування по службовій драбині;
- обов'язки жінки щодо сім'ї та дому не дозволяють їй ефективно реалізуватися у професійній чи суспільній сфері.

Для сучасного українського суспільства, на відміну від більшості західноєвропейських спільнот, а тим більше американців, і сьогодні найактуальнішим і найусталенішим щодо функціонально-рольового розподілу у суспільстві залишається традиційно-патріархальний, який коротко можна описати формулою С. Моема: «Світ – це дім чоловіка, а дім – це світ жінки». Треба зазначити, що подібні переконання підтримуються, за даними соціологів, не лише абсолютною більшістю українських чоловіків, але і не меншою кількістю самих

жінок. На подібний стереотип активно працюють і ЗМІ, що існують в Україні. Не можна не погодитись із думкою Соломії Павличко: «Нерівноправність спричинила цілий ланцюг негативних наслідків – чоловіки відсунули жінок на другорядні суспільні ролі, самі ж виявили свою неспроможність у першорядній ролі, вибраній для себе, це, в свою чергу, привело до зневаги жінок у стосунку до чоловіків і до страхів, які чоловіки тепер відчують. Вибудовується замкнуте коло, в якому немає „добрих” і „логаних”, а всі однаково винні і однаково страждають». (Павличко С. Фемінізм. – К, 2002.)

Розчарування і значна зневіра у можливості швидкого перетворення України на цивілізовану країну, країну європейської демократії чи принаймні у країну всезагального добробуту та високого рівня життя певна частина українців пов'язує із засиллям чоловіків у владних структурах. В Україні склалась сьогодні цікава ситуація – у суспільстві панують дві взаємовиключні суспільні думки: 1) тільки жінки можуть сьогодні подолати корупцію, коли прийдуть до влади; 2) жінки не можуть бути самостійними політичними лідерами, в політиці їх використовують як виконавців та помічників.

Очевидно, не буде дуже вже далеким від правди твердження, що значна частина так званих «пересічних українців» уявляє собі наше жіноцтво в політиці приблизно за формулою «кращого українського письменника сучасності» П.Загребельного, яка звучить так: «Орғазм. Сарказм. Маразм». Коротко і ясно. І для багатьох – переконливо. Особливо що стосується нашого «світлого» минулого. Висновок, що жінка й політика – речі принципово несумісні, просто напрошується сам собою, коли читаєш деяких українських авторів. У тандемі «жінка-влада», на думку автора, гине власне жіноче материнське начало, як то сталося з героїнею справді цікавої повісті П.Загребельного «Гола душа». На яв виходить інший тип жіночності – повія, яка демонструє себе у найрозбещенішому вигляді, при цьому перетворюючи все навколо себе в однорідне брудне болото, що зветься українською політикою. Прямо тобі О. Вейнінгер, збагачений домашніми рецептами номенклатурних повій з власними теоретичними викладками. Складається враження, що вся українська політика радянського часу пройшла «випробування» ліжком такої собі номенклатурної української левиці. Мало того, автор, очевидно, дотримується тієї філософської істини, що майбутнє є лише

проекцією минулого. Принаймні, у питаннях жінки та влади. Чи не тому класик української літератури одягає радянську номенклатурну гетеру у широко відому українському загалові білу імпорتنу страшенно дорогу спідницю та примушує все знов і знов з її подола кидати каміння у владні вікна. Що це, як не «преемственность» традицій? А на прощання – палкий діалог невгамовної героїні повісті про необхідність докорінного винищення існуючого чоловічого світу. Який пафос! І все ж віриться мало. Чи знайдете ви хоч одну сьогодні українську жінку при своєму розумі, яка б вимагала: «Треба розтратить цей маразматичний чоловічий світ, понищити все, що понавигадували ці вдягнені у штани примітивні істоти, і створити свій жіночий світ, світ для блаженства, насолод і розкошування! Знищити й заборонити все залізо, усе тверде і вороже людині, усі ракети й ком'ютери, сталеві рейки, трактори й танки і лишити тільки м'яке, тепле й приємне, як квіточки кульбабки. Залишити вогонь, бо він винайдений жінкою, а бородатий Прометей украв і приніс його чоловікам, зоставити пристрасті, жагу, насолоду, з яких зіткане жіноче тіло, тоді як чоловіче сплетене з пісного сухожилля, намотаного безладними клубками на тверді маслаки. Чоловіки – найпримітивніші істоти з усього суцього, їх треба відстрілювати за ліцензіями, а далі вирощувати для нашого задоволення на фермах і встановити на них квоту, як тепер арабські шейхи встановлюють її на видобуток нафти. Заборонити всі релігії, науки й мистецтва, бо вони вигадані чоловіками. Жінка повинна бути богом усього суцього, у жіночому лоні більше мудрості, ніж у всіх недолугих науках, гола жінка на пляжі – смерть мистецтву всіх віків! Екстаз і оргазм повинні запанувати на землі, а не сарказм і маразм від протухлих чоловіків!» (Загребельний П. Гола душа// Брухт. Гола душа.– Харків, 2002.) Стереотипне бачення сенсу жіночого життя лише у задоволенні та дітородній функції є і сьогодні домінуючим в українському соціумі. І ця обставина аж ніяк не сприяє зростанню популярності жінок – політичних лідерок.

Не можна не погодитись із думкою Ірини Синявської: «...якщо до функцій лідера, чи політика додати зовнішні характеристики „слабкої“ статі – емоційність, вразливість, бажання захисту, то, звичайно, бути жінкою-лідером нелегко. Суспільство ще до 2005 року надто обережно ставилось до жінки – керівника регіону, відомства. Як правило,

вважали, що ці жінки або незаміжні, або бездітні, або аморальні і їх „проштовхують” за якісь певні послуги чоловікам. Це було викликано тим, що чоловіча влада створювала таку характеристику жінкам, потенційним конкурентам».

Зрештою, пояснення ситуації психологічно точно дав свого часу такий «тонкий знавець» психології, як Адольф Гітлер у довірчих застольних бесідах із своїми найближчими помічниками. Він стверджував, що підкоряться жінці – то величезна мука для будь-якого чоловіка. Політик же може загинути, коли потрапить під владу жінки. «Щастя деяких державних діячів, що вони не були одружені: інакше була б катастрофа», – стверджував Адольф Алоїзович.

Проте, досвід таких країн, як Ісландія, де 13 років найвищий державний пост займали жінки, а діти вже запитували у батьків, чи може бути президентом чоловік, доводить, що звичка до «жіночих епох» правління не так вже й важко «прививається» суспільній свідомості. Деякі оптимістичні настрої породжують і зміни в українському суспільстві: «У 2005 році багато що змінилося у свідомості суспільства. На мій погляд, це найголовніша перемога Президента Ющенка. ... сміливі призначення жінок на посади голів ОДА, потім обрання жінок головами обласних рад. Суспільство традиційно не любить владу, але погоджується з її рішеннями, так сталося і з прийняттям жінок.» (І. Синявська. Цит. за інтерв'ю, вміщеному у цьому виданні).

Сьогодні українським суспільством позитивно сприймається думка про можливе висування і перемогу на президентських найближчих виборах Юлії Тимошенко. Частина активно діючих українських жінок-політиків теж підтримують і відкрито артикулюють цю думку. Деякі соціологічні опитування громадян України, наприклад, киян, доводять, що Юлія Тимошенко сьогодні – не лише впливова політична фігура, але і найреальніша кандидатура на пост президента України. А що вже зараз ця жінка-політик варта абсолютної більшості Верховної Ради, вважає чимала кількість її співгромадян. «Залізна леді українського парламенту», «єдиний чоловік в українському парламенті» – такий стереотип Юлії Тимошенко «прижився» у суспільній свідомості. Або ж як сказав свого часу відомий російський журналіст Сергій Доренко, Юлія Тимошенко – «единственный настоящий мужик среди того киселя в галстуках, что ходит по вашему парламенту». За оцінками аналітиків та політтехнологів, якби на найближчих

виборах п. Тимошенко вирішила боротися за посаду президента, їй вдалося б зайняти найвищу посаду в державі.

І все ж є декілька факторів, що заважають сьогодні успішній реалізації в політиці українським жінкам. Серед них одним з найвпливовіших є усталені міфи та діючі стереотипи масової свідомості. Зокрема, міф про українську жінку – Берегиню роду, з відповідними відведеними їй ролями та функціями. Це – з одного боку. З іншого ж – це козацький міф України, який, послуговуючись історичними реаліями козацького життя на Січі, тим самим начеб-то виключає жіноцтво як активно діючий елемент політичного життя, накладаючи на сучасність обмеження популярної утопії.

Крім універсальних символів-стереотипів, існує і цілий ряд інших гендерних образів-символів, так би мовити «локального» значення, які визначають певне коло самореалізації жінки в сучасній Україні. Вони впливають і на формування сприйняття вже діючих в політиці жінок. Треба зазначити, що і тут сьогодні існує чимало стереотипів. Специфікою функціонування уявлень про роль жінки в політиці є їх спрямованість на позафункціональний та рольовий статус жінки-суб'єкта політичної влади. І ця специфіка стосується не лише України. Мова йде про розповсюджені характеристики, які використовуються як ЗМІ, так і пересічними громадянами в повсякденному спілкуванні для означення індивідуальності конкретного політика. Так, якщо мова заходить про політика-чоловіка здебільшого подаються характеристики типу: слабкий-сильний політик, чесний-нечесний, самостійний-несамостійний, розумний-нерозумний і подібні до них. Коли ж мова заходить про політика-жінку, характеристики переходять на рівень ментальних чи побутових означень. Так, наприклад, загальновідома свого часу, популярна і розтиражована ЗМІ характеристика Наталії Вітренко – «конотопська відьма», Юлії Тимошенко – «залізна леді». Зрештою, і позитивні конотації жінок-політиків часто зводяться до зовнішніх характеристик, зокрема, до виявлення її фізичної привабливості. Не можна не погодитись із думкою про те, що «жінка-політик в Україні має бути „двожилна“. На відміну від чоловіків-політиків, вона не має права на слабкість. Її одразу беруться знищувати. Вона перебуває у постійній боротьбі. Незалежно від того, яку нішу займає – у владі, чи в опозиції. ... жінка-політик викликає у чоловіків жах і спротив. Чоловіки не цурають-

ся нічого: ні пліток, ні характеристик одягу чи прикрас, ні „вкидання kota” у сім'ю. Я сприймаю чоловіків і жінок у політиці, як дві стихії – вогонь і воду. Могутній і руйнуючий вогонь, і не менш могутня, але здатна приборкати вогонь, вода» (І. Синявська).

Справедливість вище наведених тверджень підтверджують не лише характеристики, які українське суспільство «переслуховує» від чоловіків-політиків на адресу колежанок по політикуму. Навіть українські письменники активно долучаються до «утримування» жінок від влади.

В інтерв'ю журналу «Виднокола» письменник Валерій Шевчук заявляв: «На жаль, у політиці жінки з'являють себе як... конотопські відьми. Жінки зарекомендували себе в українському політикумі як найгірші й найпотворніші з-поміж інших.» У пересічного громадянина України подібні «візії» трансформуються в побутові «імперативи», які формують навіть несвідому настанову проти «фемінізації» політики. Щоправда, В. Шевчук у вище наведеному інтерв'ю уточнює: «Та треба сказати правду: в українській політиці й чоловіки далеко не кращі. І ті й інші, й жінки й чоловіки, є тут своєрідними інтелектуально-психологічними мутантами, з розмитим суспільно-моральним комплексом, а не зразком розуму та самопосягати». (<http://www.vidnokola.kiev.ua>)

Стереотипи масової свідомості надзвичайно «живучі». Вони формують певні установки виборців. Тому з подібними явищами доводиться дуже серйозно рахуватися. І якщо у західних країнах за коректністю у цьому плані слідкують спеціальні служби, і все ж і там існує явище неоднакового ставлення до жінки-політика і чоловіка-політика (адже характеристика – «залізна леді» – «прийшла» з Британії), то у Східній Європі і країнах колишнього СРСР очікувати на «добровільну» переорієнтацію масової свідомості щодо рівності гендерних ролей та жінок-політиків з чоловіками-політиками на політичній арені поки що не доводиться. Основні ж зусилля по формуванню нормального збалансованого громадянського демократичного суспільства, яке, за визначенням, не може існувати без гендерної рівності, повинні докласти самі українські жінки. «Впевнена, що більшість жінок українського соціуму вже давно це зрозуміли. Ось тільки якби хто підказав можливі варіанти напрямку руху. Морально жінки готові до самостійних, виважених і рішучих кроків. Суспільство у цілому відстає від

прогресивності жіночого руху. Знову у якості бар'єрів – стереотипи. У великому спорті спортсмен не бачить нічого окрім фінішу. Це мета його забігу, якщо хочете. А перешкоди долаються відпрацьованим до автоматизму способом. Нас не повинні лякати бар'єри! Навпаки, повинні насторожувати прогалини, які ще до цього часу чекають заповнення. Постійний рух – це перше гасло, яке має бути виписане у посібнику про гендерну рівність для початківців», – стверджує Ірина Синявська.

Для постійного руху потрібна політична воля як керівництва, так і громадян – суб'єктів суспільних перетворень. І, звичайно, абсолютно необхідні сміливість та рішучість. На жаль, саме сміливості пропонувати, а коли потрібно, і нав'язувати суспільству свої ідеї, вивірені власним досвідом як фахівця, цієї сміливості не вистачає 99,9% українським жінкам-політикам. А саме цей фактор перетворює діяча від політики у політичного діяча. Питання, яке відомий політолог Д. Видрін пропонував свого часу українській опозиції: «...и я всегда задавал им один и тот же вопрос: почему они не пытаются стать политическими? Ведь политик, на мой взгляд, это тот, кто предлагает обществу собственные новые смыслы и форматы» (Видрін Д., Рожкова И. «В ожидании героя». – К., 2005), – варто би було задавати і абсолютній більшості політичних лідерок України. Лише у Юлії Тимошенко не можна відняти здатності до сміливих та рішучих політичних кроків. Вона дійсно політик – гравець політичної шахівниці найвищого, загальнонаціонального, чи як стверджує депутат О. Бондаренко, світового рівня.

Політик і відповідальність – взаємодоповнювальні поняття. Не можна не погодитись із думкою Р. Корогодського про те, що реальної неподоланної межі між українськими чоловіками та жінками не існує в Україні. Існує страшний вкорінений в ментальні структури багатьох поколінь сервілізм мислення, що і визначає якусь безберегу суспільну безвідповідальність за власну долю, долю своєї родини, а разом з тим і за долю України в цілому. Відсутність внутрішньої свободи на рівні думання, визначена філософом С. Кримським, як зростання хамства життя, стимулює до відтворення найпримітивніших, банальних схем існування, консервує досвід суспільного існування, який заважає українцям органічно вписуватись у сучасний європейський світ, адекватно і головне своєчасно сприймати нова-

торські суспільні ідеї. Величезним позитивним моментом гендерних перетворень, які розпочались у незалежній Україні є, безумовно, той факт, що вони однозначно «працюють» на витворення Європи на наших теренах, на європейській вибір країни. Але «...ми не станемо європейською країною тільки тому, що цього хочеться комусь із політиків, – абсолютно справедливо стверджує В. Речицький. – Треба змінити обличчя країни, змінити ментальність. Колись Дітмар Штюдemann, посол Німеччини, брав участь із Борсюком і Корчинським у телевізійній передачі. І Корчинський йому сказав: „Подивіться на вулиці Києва, це така сама вулиця, як і в інших західних столицях”. Штюдemann засміявся і сказав: „Пане Корчинський, це величезна помилка. Європа – це не те, що на вулиці, Європа – це те, що в голові. І саме там Європи немає”. Тобто, потрібно змінити точку зору на те, що діється у світі, насамперед інакше себе позиціонувати. Тобто, якщо ви інакше дивитесь на світ, то у вас і інші темпи поступу» («Інтелектуали і влада: чому між ними прірва?»//«День»- № 213 – 18 листопада 2005 р.).

За роки незалежності принципової переорієнтації на нову систему цінностей і пріоритетів щодо розподілу гендерних ролей у суспільстві не відбулося. В Україні, з огляду на суму політичних, економічних та культурних факторів, громадянське суспільство лише сьогодні реально починає народжуватись. Звичайно, говорити сьогодні всерйоз про проблеми становлення суспільства гендерної рівності як умови реалізації європейської демократії та створення повноцінного громадянського суспільства із розвинутим станом масової свідомості, що власне і перетворює будь-яке етнічне тіло у цілісну націю, не можна. Тим більшого значення набувають аналітичні дослідження з гендерної тематики, і не в останню чергу – вивчення феномену жіночого політичного лідерства в Україні. «Аналіз пострадянського політичного і культурного досвіду має глибокий сенс і потребу. Він може безпосередньо передувати свідомій боротьбі жінок за активну, рівноправну і повноважну роль у суспільстві. Без цього Україна ніколи не стане демократичною нацією.» (Павличко С. Фемінізм. – К.2002)

У праці «Жінка третього тисячоліття» Антоніо Менегетті стверджує, що настає епоха керівної ролі жінок у політиці. «Сучасний світ сприяє керівній ролі жінки», і лише від неї залежить, чи зуміє вона скористатися наданими можливостями. Перед самою жінкою стоїть

завдання подолати свою амбівалентність, непослідовність, внутрішньо звільнитися від віковичних суспільних та культурних табу, що тримають її в минулому. Чи встигне й українське жіноцтво «вскочити» у цей європейський експрес, значною мірою залежатиме від самих українських жінок-політиків, громадських діячок, просто від кожної із нас. Все ще лише розпочинається. Все ще попереду! Напрошується єдина настанова-формула, якою любить прощатись із співрозмовниками видатний український діяч, непересічна особистість Іван Дзюба: «Працюймо!» Краще сказати неможливо!